

Dünya ve Türkiye Ekonomisi BÜYÜME PARADİGMASI DEĞİŞİYOR MU?

Görüş

ARALIK 2014 SAYI 87 10TL KDV DAHİL

15**G-20 Dönem Başkanlığı
Işığında Küresel Ekonomi
ve Türkiye**

Ali Babacan

20**Dünya Ekonomisi
Nereye?**

Dr. Murat Üçer

26**Küresel krizden
küreselleşme Krizine**

Osman Ulagay

32**Ekonomide
Nereye Geldik?**

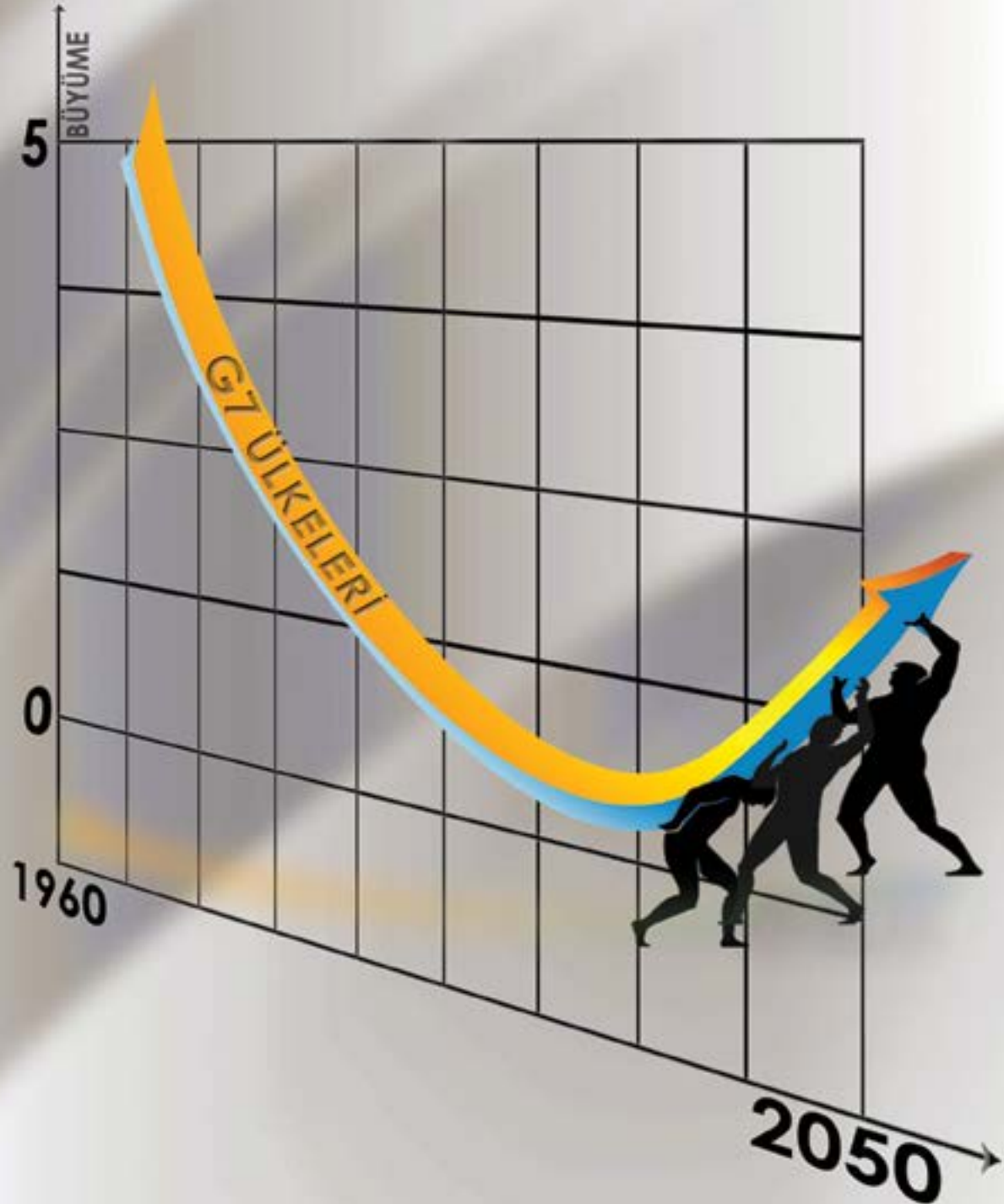
Fatih Özatay

40**Küresel Siyasette
Belirsizlik ve Riskler**

Yrd. Doç Fevzi Baban

70**Küresel Kriz Depreminin
Işığında Fay Hatları**

Cemal Yardımcı

TÜSİAD KISA FİLM YARIŞMASI

Kadın - Erkek Eşitliği Hakkında Her Şey

Yer: SABANCI CENTER
Saat: 17:30-20:00

Kayıt İçin: etkinlik.tusiad.org

Jüri:

| Nuri Çolakoğlu | Prof. Dr. Yıldız Ecevit | Nur Ger | Tomris Giritlioğlu |
| Şener Şen | Alin Taşçıyan | Yavuz Turgul | Hülya Uçansu | Uğur Vardan | Serra Yılmaz |

Ana Sponsor

SUTEKS
tekstil

Etkinlik Sponsorları

BASF
We create chemistry

BELLONA

Konaklama Sponsoru

HARTI
İSTANBUL
HOTEL

Radyo Sponsoru

radio
odtÜ
103.1

Medya Sponsoru

Hürriyet
AİLE İÇİ
SİDİKTE
SON!

EDİTÖR

Küresel İktisadi Toparlanmada Kararsızlık ve 2015

Zafer Ali Yavan / TÜSİAD Genel Sekreteri

Kriz sonrası küresel ekonomide yaşanan toparlanma eğilimi kararsız bir yapıda da olsa sürüyor; toparlanma eğiliminin görünümü her an yeni bir veri ile bozulabiliyor. G20 ve benzeri küresel işbirliği modelleri önemli bir girdi sağlayacakken bu girişimler bir seri jeopolitik risk ile gölgeleniyor. Yavaş yavaş daha dönemsel ve maalesef temelleri çok daha tartışmalı çözüm önerileri, klasik iktisadi okulların söylemlerinin yerini dolduruyor. Bir yandan “kapsayıcı büyüme” olgusu yaygın tartışma alanı buluyor, diğer yandan bölgesel nitelikli ticaret bloklarının müzakereleri sürdürülüyor. Uzun dönemli büyümeyi etkileyen faktörler ve hatta yeşil ekonomi başlıkları gündemin hemen sonlarına doğru kayabiliyor. Küresel işbirliği alanında arzu edilen aşamaya gelinememiş olması moralleri bozuyor. Ülkelerin, deyim yerindeyse kendi başlarının çaresine bakma eğilimi artıyor; çoklu müzakere modelleri yerine ikili görüşmeler tercih edilebiliyor.

İşte böyle bir çerçevede küresel işbirliği için yegane modelimiz olan G20, 2015 yılında, Türkiye’nin ev sahipliğinde gerçekleşecek, gerçekten hem gelişmekte olan ülkeler için hem Türkiye için dönüm noktası niteliğinde tarihi bir fırsat önümüzde duruyor. G20 ve B20 2015 çalışma önerileri için müzakereler tamamlanmak üzere ve ihtimal siz dergiyi okurken Türkiye 15 Aralık itibarıyla resmen 2015 G20 ev sahipliği sorumluluğunu üstlenmiş olacak.

İşte bu sayımızda dünyada, küresel kriz ile mücadelede ulaşılan aşamayı, işbirliği fırsatlarını ve kısmen Türkiye’ye etkileri ile Türkiye’nin bu konudaki durumunu ve aldığı tedbirleri tartışıyoruz. Kapak konumuzdaki bu tartışmada çok önemli makaleler ve yazarlar yer alıyor. Başta Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı Ali Babacan’ın özellikle G20’den yola çıkarak kaleme aldığı yazı önümüzdeki yıla ve hem küresel hem de ulusal temeldeki reform atılım ihtiyacına ışık tutacak nitelikte.

Başbakan Yardımcısı Babacan Türkiye ekonomisine bakıldığında küresel kriz sonrasında tüketici ve yatırımcı güveninin bir sonucu olarak iç talep kaynaklı kuvvetli bir toparlanma görüldüğünün altını çiziyor. Şöyle diyor Babacan: “Bu noktada, güçlü, sürdürülebilir ve dengeli bir büyüme dinamiği sağlamak üzere, kredi piyasasının sağlıklı temellere oturtulması ve kredilerin daha üretken alanlara yönlendirilerek üretimin ve ihracatın desteklenmesi amacıyla bir dizi makro ihtiyati tedbir hayata geçirilmiştir. Alınan tedbirler neticesinde son dönemde büyümenin kompozisyonunun net dış talep lehine dengelenmeye ve daha sağlıklı bir patikaya oturmaya başladığını görmekteyiz”.

Başbakan Yardımcısı Babacan Türkiye’nin G20 ev sahipliğine dair yaptığı değerlendirmede ise: “Türkiye’nin dönem başkanlığında, G-20’de daha önce taahhüt edilen politikalara dair uygulamaların takip edilmesini sağlamanın yanında, G-20 ile en az gelişmiş ülkeler arasında köprü kurmaya çalışacağız ve bütün konu başlıklarında KOBİ’lere ayrı bir yer açacağız.” vaadinde bulunuyor.

Başbakan Yardımcısı Sayın Babacan’a bu konudaki katkısı için Görüş dergisi adına teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Aynı konuda Koç Üniversitesi’nden Dr. Murat Üçer, kriz ve ekonomik daralmadan çıkış için dünyada ekonomistlerin iki ana kampa ayrıldıklarını söylüyor. Üçer, para ve maliye politikalarını çok agresif kullanmak isteyen kesim ile olayın daha çok reel politikalarda, reformlarda bittiğini düşünen kesimin mücadelesinin sürdüğünü kanıtında.

Duayen ekonomi gazetecisi Osman Ulagay ise küresel krizin hangi aşamasında bulunduğumuzu söylemenin zor olduğu görüşünde. Çünkü Ulagay’a göre “bu kriz daha önce benzeri yaşanmamış bir kriz”. Ulagay, “Krizi atlattık diyemeyiz, çünkü 2008’de uluslararası finans sistemini temellerinden sarsan ve dünya ekonomisini felce uğratan krizin kalıcı etkileri hala hissediliyor ve kimse gönül rahatlığıyla krizin aşıldığını söyleyemiyor” demekte.

Kapak konumuzun bir başka imzası Fatih Özatay’a ait. Özatay hem 2014’ü değerlendiriyor hem de 2015’e projeksiyon yapıyor. Fatih Özatay şunları söylemekte: “Ne tek başına makroekonomik istikrarı sağlayarak Türkiye’yi gelişmiş ülkelerin düzeyine getirmek mümkün, ne de zaten tam anlamıyla makroekonomik istikrarı sağlamış durumdayız. İstikrar açısından en temel sorumuz yüksek cari işlemler açığımız.”

Dünya ekonomisiyle ilgili gelişmelerin ele alındığı yazılar da kapak konumuzla bir bütünsellik taşıyor. Makalelerin ilki Koç Üniversitesi’nden Yrd. Doç Feyzi Baban’a ait. Bu çerçevede ayrıca Avrupa Birliği ile ilgili iki yazımız mevcut. Yazıların ilkinde Jean Claude Juncker’in yeni dönemde AB’nin önümüzdeki beş yıl genişlemeyeceğini söylemesinin ne anlama geldiği ele alınıyor.

İstikrarın güçlendiği ve kriz tartışmalarının yerini kalkınma başlıklarının aldığı mutlu ve sağlıklı yeni bir yıl dileği ile.

TÜSİAD

Görüş

Ağustos 2014 SAYI 87

TÜSİAD Adına Sahibi:
Haluk Dinçer**Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Müdür:**
Zafer Ali Yavan**Yazı Kurulu:**
Prof. Deniz Ülke Arıboğan,
Ercan Kumcu,
Prof. Fuat Keyman,
Erdal Güven,
Başak Solmaz Karaüç,
Zafer Ali Yavan**Görsel Yönetmen:**
Çağdaş Üstünkaya**Baskı:**
Marin Basım**Yapım:**
Tribeca İletişim Danışmanlık**Reklam:**
Başak Solmaz
T: 0212 249 19 29**Abone:**
Burcu Orhan
E: borhan@tusiad.org**Yönetim Yeri:**
TÜSİAD - Meşrutiyet Caddesi 46,
Tepebaşı 34420 İstanbul
T: 0212 249 19 29

Görüş'te yayınlanan tüm yazılar, açıkça metinde belirtilmedikçe kuruluşun resmi görüşünü yansıtmaz. İmzalı yazılarda belirtilen görüşler sadece yazarların düşüncelerini ifade eder.

EDİTÖR

1

Küresel İktisadi Toparlanmada Kararsızlık ve 2015

Zafer Ali Yavan / TÜSİAD Genel Sekreteri

KONJONKTÜR

4

Ekonomi Düzeliyor Ama Önemli Olan Kalıcı Kılabilmek

Doç. Dr. Ümit İzmen

BAŞKANIN GÖRÜŞÜ

12

Küresel Ölçekte de, Ulusal Ölçekte de Konumuz Büyüme ve İstikrar

Haluk Dinçer / TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı

KAPAK: BÜYÜME PARADİGMASI DEĞİŞİYOR MU?

15

G-20 Dönem Başkanlığı Işığında Küresel Ekonomi ve Türkiye

Ali Babacan / Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı

20

Küresel Beklentiler ve Sorunlar

Dr. Murat Üçer / Koç Üniversitesi

26

Küresel Krizden Küreselleşme Krizine

Osman Ulagay / Gazeteci

32

Ekonomide Nereye Geldik? Nereye Gidiyoruz?

Fatih Özatay / TOBB Ün. ETÜ ve TEPAV

40

Küresel Siyasette Belirsizlik ve Riskler

Yrd. Doç Feyzi Baban / Koç Üniversitesi

TÜRKİYE: ARAŞTIRMA

46

Yolsuzluk Sorunu Toplumsal Refah Sorunudur

Av. Gönenç Gürkaynak / TÜSİAD Üyesi

Röportaj: Başak Solmaz Karaüç

50

"Ekonomiye Can Toprakdan Gelir"

Metin Akman / TÜSİAD Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayiler Çalışma Grubu Başkanı

Röportaj: Başak Solmaz Karaüç

DÜNYA: AVRUPA BİRLİĞİ

54

AB Genişleme Sürecinin Sonu mu?

Prof. Nilgün Arsan / TOBB Üniversitesi

Prof. Atıla Eralp / ODTÜ

58

Avrupa'ya Uyum Sürecinde Gümrük Birliği

Dr. Ebru Turhan / İstanbul Politikalar Merkezi

Dr. Erdal Yalçın / Ifo Enstitüsü, Münih

DÜNYA: UNUTULMAYANLAR

62

Fırtınalı Beyin: Lord Ralf Dahrendorf

Prof. Dr. Bahri Yılmaz / Sabancı Üniversitesi

13

40

60

KÜLTÜR SANAT

67

Tasarımlı Sonbahar

Görgün Taner
İKSİ Genel Müdürü

KİTAP

70

Küresel Kriz Depreminin Işığında Fay Hatları

Cemal Yardımcı

EKONOMİ DÜZELİYOR; ÖNEMLİ OLAN DÜZELMEYİ KALICI KILABİLMEK!

Doç. Dr. Ümit İzmen

Türkiye ekonomisi 2015'e temel dengelerinde iyileşme ile girecek: enflasyon düşecek, cari açık azalacak; TL istikrar kazanacak, faizler düşecek, istihdam ve büyüme artacak. Ancak bu olumlu gelişmelerde esas belirleyici olan, Türkiye'nin kendi çabası değil, petrol fiyatlarındaki gerileme. Ancak petrol fiyatlarının bu noktada kalması mümkün olmayacak. Küresel ekonomide toparlanma ve hammadde fiyatlarında artış, tüm kazanımların kaybedilmesi anlamına gelecek. Ancak eğer Türkiye petrol fiyatlarındaki düşüş devam ederken, yapısal reformları devreye sokup üretim sektöründe verimlilik ve rekabet gücü artışı sağlayabilirse, iyileşmeyi kalıcılaştırma imkanına sahip olur. Eğer bu sırada Barış Süreci'nde de yeni bir aşamaya girilebilirse, ekonomideki iyileşme, bugün hiç beklemediğimiz ölçüde olumlu bir noktaya evrilebilir.

Dünya ekonomisi çok yavaş bir hızla toparlanıyor

Dünya ekonomisi, küresel kriz öncesi yılların dinamizminden hiç şüphesiz yoksun olsa da yavaş bir toparlanma sürecinde yoluna devam ediyor. Krizden altı yıl sonra birçok ülkede hala krizin izlerini görmek mümkün. ABD'den gelen verilerin güçlenmesine karşılık AB'den gelen veriler endişeleri gidermeye yetmiyor.

Üçüncü çeyrekte AB'de büyüme %0.2'de kaldı. AB'nin üç büyük ekonomisinden Fransa, bu sene ilk kez büyürken, Almanya'da resesyon korkusu gerçekleşmedi; 2011'den beri büyümenin görülmediği İtalya'da ekonomi bir kez daha daraldı. Yunanistan ve İspanya'da ise büyüme görüldü. Bir bütün olarak bakıldığında AB ekonomisi 2008 sonbaharına göre %2 daha küçük. Avrupa'nın, 1990'ların Japonyası gibi sürekli düşen fiyatlar ve durgunluk sürecine girmesinden korkulurken, tüketim vergisindeki artışlar Japonya'yı üçüncü çeyrekte bir kez daha resesyona sürükledi.

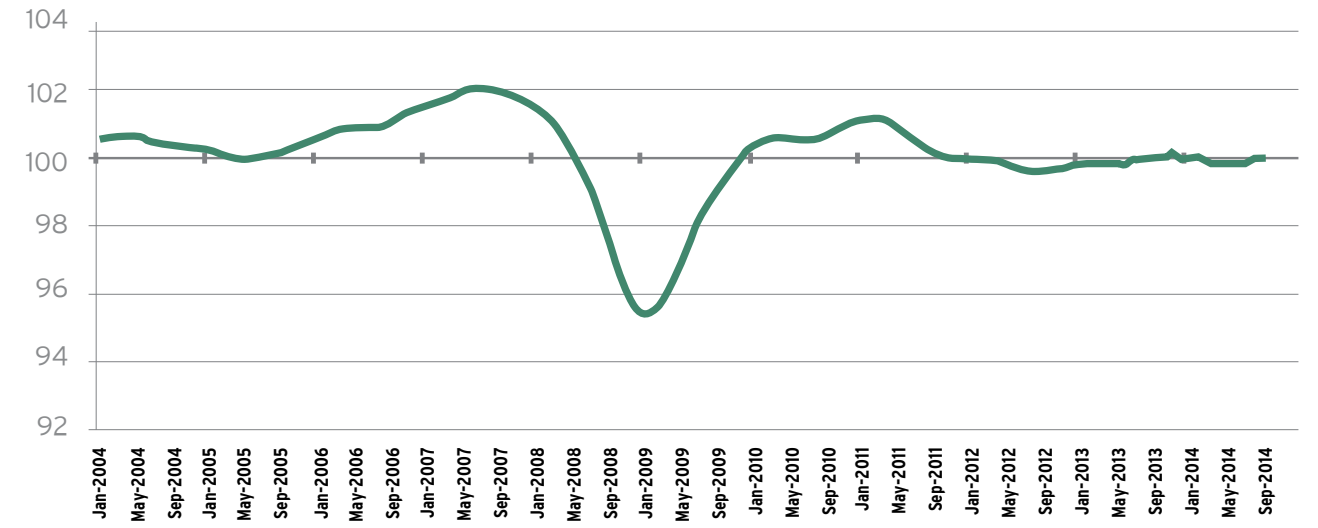
Küresel ekonominin dış talep için pek ümitvar olmadığı bir ortamda dikkati iç talebe yöneltmek gerekiyor. Ancak üretim ve tüketim tarafından gelen veriler, özel sektörde istihdam artışına ve yeni yatırımlara yol açacak kadar kuvvetli ve sürekli bir toparlanmaya işaret etmiyor

Yükselen piyasa ekonomilerinde ve gelişmekte olan ülkeler hala küresel ekonomideki büyümede başı çekiyor olsa da, performansları kriz öncesinin çok altında seyrediyor. Latin Amerika ülkelerinde durum iç açıcı değil. Arjantin ve Venezüella'da resesyon derinleşirken Brezilya hükümeti enflasyon tahminini artırırken büyüme beklentisini % 0.5'e indirdi. Resesyonun sınırında gezinen Rusya'da enflasyon hızlanırken önümüzdeki iki yıl pek büyüme beklenmiyor. Güney ve Doğu Asya ülkelerinin ise performansı iyi. Özellikle Hindistan yükselen performansıyla dikkat çekiyor.

Çin'de bu sene %7.1 olarak beklenen büyüme hızı son 15 yılın en düşüğü. Büyümenin daha da düşmesi bir dizi sorunu tetikleyebilecek. Çin talebi canlandırmak üzere çeşitli tedbirlere başvuruyor olmasına karşılık büyüme hızı üçüncü çeyrekte son beş yılın en düşük seviyesine geriledi.

İç talebi canlandırmak için şimdiye kadar almış olduğu önlemlerin istenilen sonucu vermemiş olduğunu gören Çin, Kasım ayında faiz oranlarını Temmuz 2012'den sonra ilk kez düşürdü. Bunun Hindistan ve Kore gibi diğer Asya ülkelerinin de faizleri aşağı çekmesine neden olması muhtemel. Bankalara, mevduat faiz

ÖNVÜ GÖSTERGELER ENDEKSİ OECD + BRIICS

Kaynak: OECD verilerinden hazırlanmıştır

oranlarını belirlemeleri için daha fazla serbestlik tanıyan düzenlemelerle birlikte düşünüldüğünde, faiz oranlarındaki düşüşün ekonomiyi ne ölçüde canlandırmaya muvaffak olacağı izleyen aylarda daha iyi görülebilecek.

2015 yılında dünya ekonomisinin görünümüne baktığımızda ise, üretim verilerini 6-9 ay öncesinden tahmin etme gücü yüksek olan OECD Öncü Göstergeler Endeksi Avrupa'da zayıf büyümeye karşılık, genelde birçok büyük ülkede ve OECD ülkelerinin bütününde büyümenin istikrar kazanacağına işaret ediyor. Kanada, ABD, Brezilya ve Çin büyüme momentumunun istikrarlı olacağı, Japonya'da muhtemelen vergi düzenlemelerine bağlı olarak yavaşlayacağı, Hindistan'da ise hız kazanacağı öngörülüyor. Genelde büyümenin zayıf kalmasının öngörüldüğü Avrupa'da ise Almanya ve İtalya'da büyümenin yavaşlayacağına dönüş işaretleri güçlenirken, veriler Fransa'da istikrarlı bir büyüme sürecinin mümkün olacağına işaret ediyor. Büyümenin hızlı olduğu İngiltere'de ise bu hızın bir parça gevşeyebileceği öngörülüyor.

Dünya ekonomisinden gelen haberlere bakarken, kötümser değerlendirmelerde de iyimser değerlendirmelerde de, aslında konuşulan marjların çok dar olduğunu akıldan çıkartmamak gerekiyor. Büyüme hızlanırken de yavaşlarken de, bu sadece küçük bir değişim yaratıyor. Bu nedenle 2015'in 2014'ten çok değişik olacağını düşünmemek gerekiyor. Değişikliğin

Bütçe dinamikleri dikkate alındığında reel faiz oranlarının düşük seyretmesi, büyümenin düşük olduğu bir ortamda talebin desteklenmesi açısından da önem kazanıyor

boyutu reel sektörde değil, finansal piyasalarda daha önem kazanıyor. Dünya ekonomisi için ABD'de faiz artışının zamanlaması en önemli değişken olmaya devam ediyor.

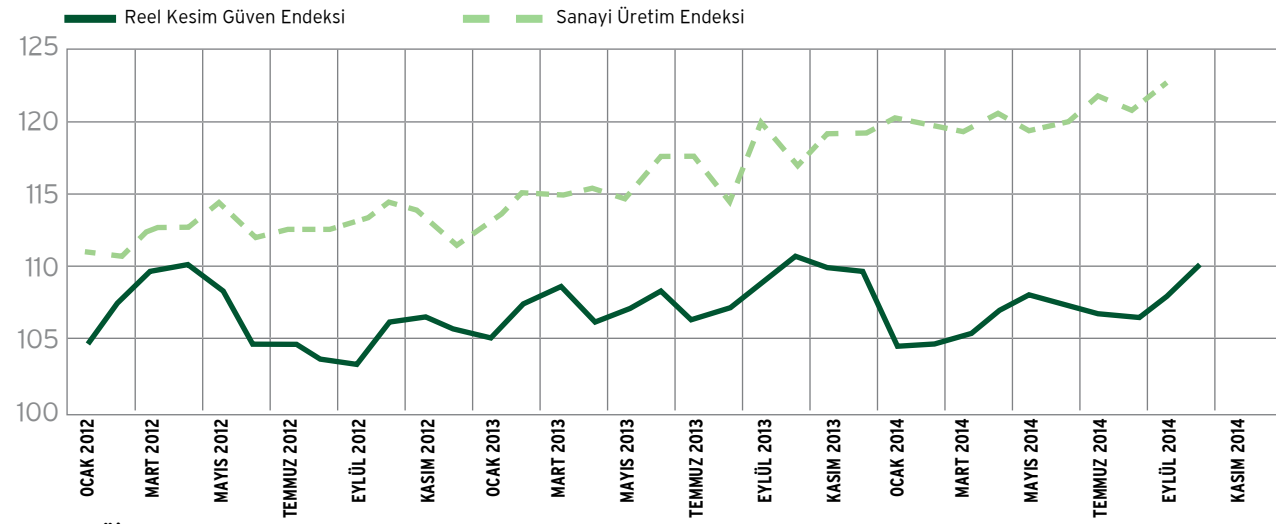
Eurozone bölgesinde çok düşük enflasyon oranlarını ve büyümeyi canlandırmak için para politikasında daha fazla gevšemeye gidebileceği öngörülüyor. Bu durum Euro'nun dolar karşısında değer kaybetmesine neden oluyor.

ABD'nin sıkılaştırmaya gideceği beklentileri doları rakipleri karşısında son dört yılın zirvesine taşıyor. Yapısal reformlar yapılmadan, sadece para politikası araçları ile Avrupa ekonomisinin ne ölçüde canlandırılabilceği belli değil.

İç talepte canlı ve sürekli bir artış yok

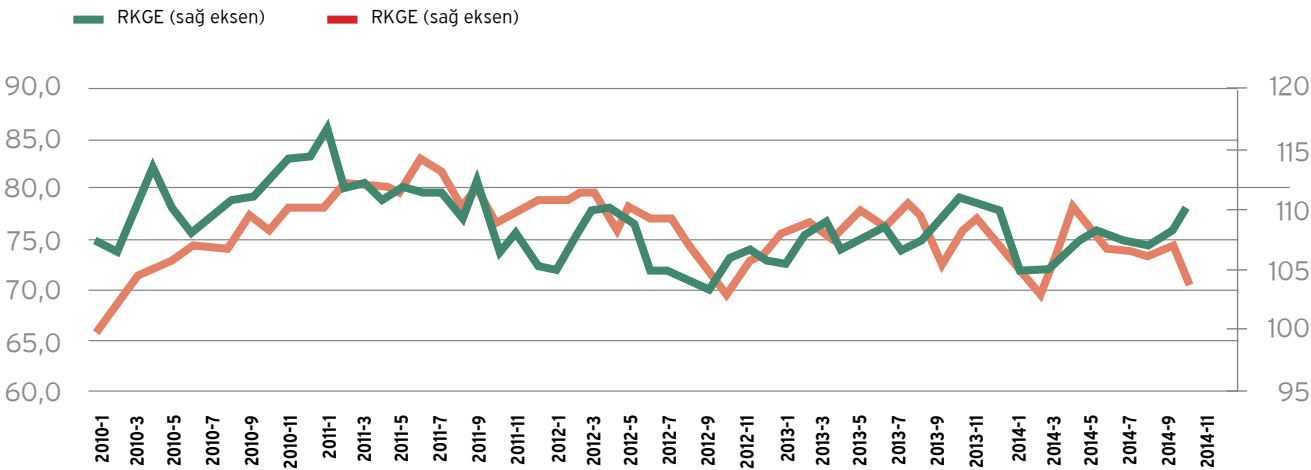
Küresel ekonominin dış talep için pek ümitvar olmadığı bir ortamda dikkati iç talebe yöneltmek gerekiyor. Ancak üretim ve tüketim tarafından gelen veriler, özel

ÜRETİM VE BEKLENTİLER (MEVSİM VE TAKVİM ETKİLERİNDEN ARINDIRILMIŞ)

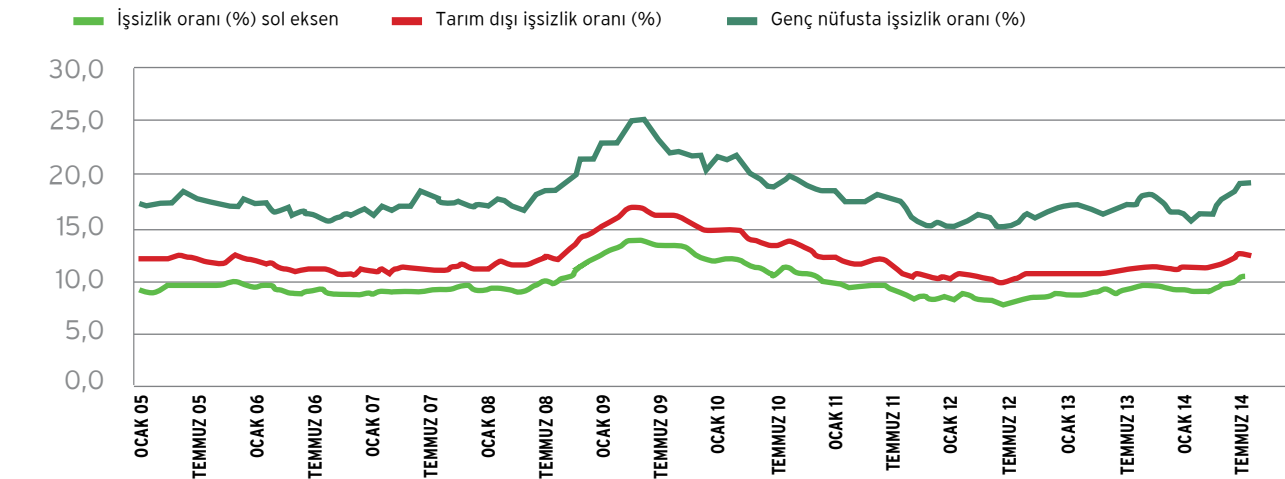
TCMB ve TÜİK verilerinden hesaplanmıştır

GÜVEN ENDEKSLERİ

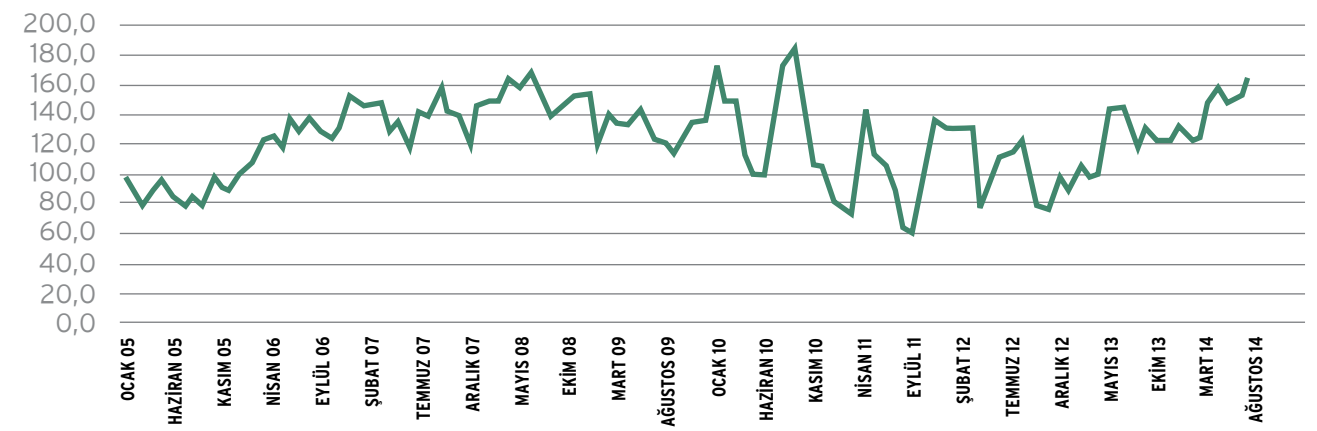
TÜİK verilerinden hesaplanmıştır

MEVSİMSEL ETKİLERDEN ARIDIRILMIŞ İŞSİZLİK ORANLARI

TÜİK verilerinden hesaplanmıştır

SEFALET ENDEKSİ

SEFALET ENDEKSİ, GIDA ENFLASYONU VE İŞSİZLİK ORANLARI EŞİT AĞIRLIKLANDIRILARAK OLUŞTURULMUŞTUR. TÜİK VERİLERİNDEN HESAPLANMIŞTIR

Petrol fiyatlarındaki düşüş, cari işlemler açığını düşürecek, azalan finansman ihtiyacı TL’nin değer kaybını yavaşlatacak ve üretim maliyetlerini düşürecek. Böylece enflasyonun aşağı inmesi, faiz oranlarında indirim için Merkez Bankası’nın elini kolaylaştıracak

sektörde istihdam artışına ve yeni yatırımlara yol açacak kadar kuvvetli ve sürekli bir toparlanmaya işaret etmiyor.

Eylül ayı sanayi üretim endeksi verileri üretimde bir hızlanmayı henüz teyit eder nitelikte değil. 2013 Eylül’üne oranla sanayi üretiminde %2.2, imalat sanayi üretiminde ise %1.1’lik artış var. Mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış endeks ise Eylül ayında bir hızlanma sinyali veriyor. Bu sinyal beklenti anketlerinin bulguları ile de teyit ediliyor.

Ekim’de reel kesim güven endeksinde sert bir yükselme olurken, tüketici güven endeksinin ise sert bir biçimde gerilediği dikkati çekiyor. Ancak bu gerilemeye rağmen, tüketici güven endeksinin değeri 70.3 ile güven sınırı olan 50 seviyesinin bir hayli üzerinde yer alıyor. Reel kesim güven endeksi de 110 değeri ile ekonomik aktiviteye ilişkin iyimser bir beklentiye işaret ediyor. Her iki güven endeksi arasında bu tür keskin ayrışmalar

çok nadir meydana geliyor ve genellikle bir sonraki ay her iki endeks birbirine yaklaşıyor. Ekim ortasından itibaren TL’nin değerlenmesinin yanı sıra, beyaz eşya ve otomobil satışları ve tüketici kredilerinin hızlanması, tüketim talebinde canlanmaya işaret ediyor.

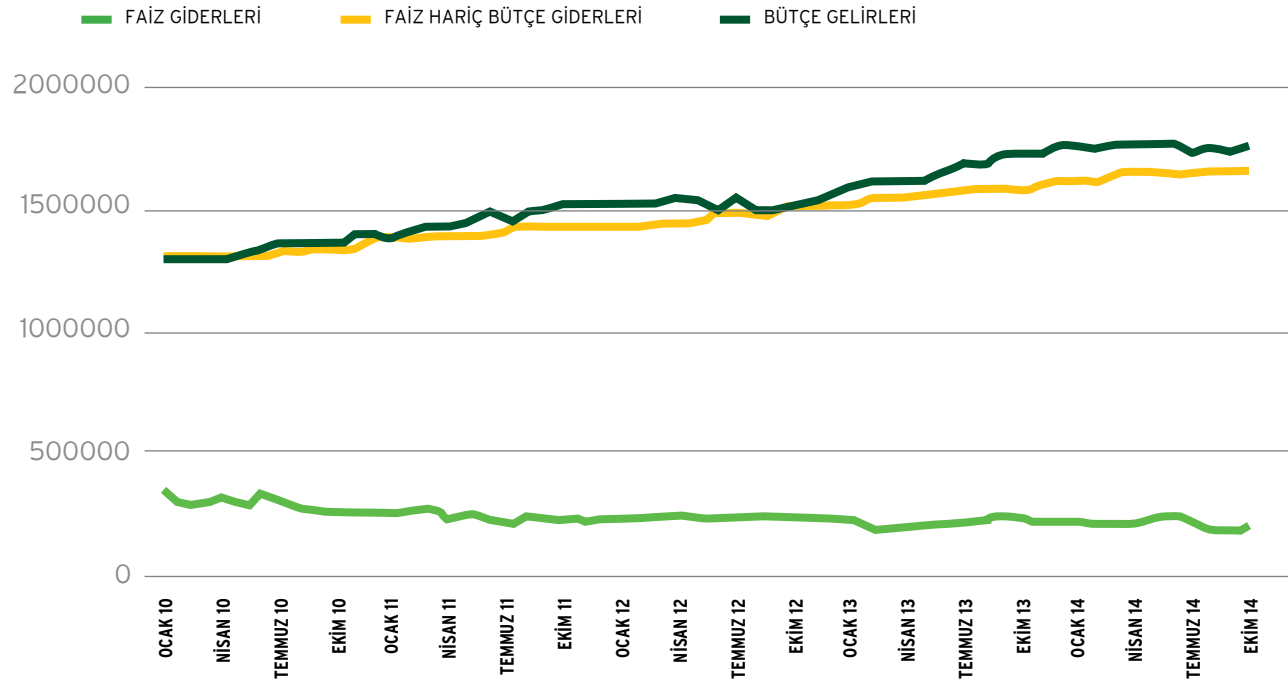
Reel kesimde son üç ayda siparişlerde meydana gelen artışa paralel olarak üretimin arttığı, buna karşılık tüketici güveni henüz toparlanmamış olduğu için ve küresel talep yavaş seyretmeye devam ettiği için, üretim artışının satış hacminde bir artışa yol açmamış olduğu ve stokların yükseldiği görülüyor. Reel kesimde sipariş ve üretim artışının devam edeceği beklentisi var. Ancak bu canlanmanın, istihdam artışına ve yatırıma yol açacak kadar kuvvetli ve sürekli olacağı beklenmiyor.

Yılın ilk üç çeyreğinde büyümenin yavaş seyretnmiş olması, işgücü piyasalarını da olumsuz etkiledi. Mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış verilere göre işsizlik oranı %10.4’e yükseldi. Genç işsizlik oranı ise daha hızlı arttı ve %19.2 ile Ekim 2010’dan beri en yüksek seviyesine ulaştı. İstihdam piyasalarındaki göstergelerde dikkati çeken bir başka olumsuz gösterge ise sanayi sektöründe istihdamın azalması oldu. Böylece tarım dışı işsizlik oranı da %12.4’e yükseldi.

Beklenti anketleri ne istihdamda ne de yatırımlarda canlanmaya işaret etmiyor. Eğer canlanma sinyalleri yılın son çeyreğinde hızlarsa, işgücü piyasalarındaki bozulma da durur. Böylece gıda enflasyonu ve işsizlik verileri ile oluşturulan sefalet endeksinde 2012 ortalarında başlayan tırmanmanın önünün alınması mümkün olur. Aksi halde, işsizlik oranlarındaki ve

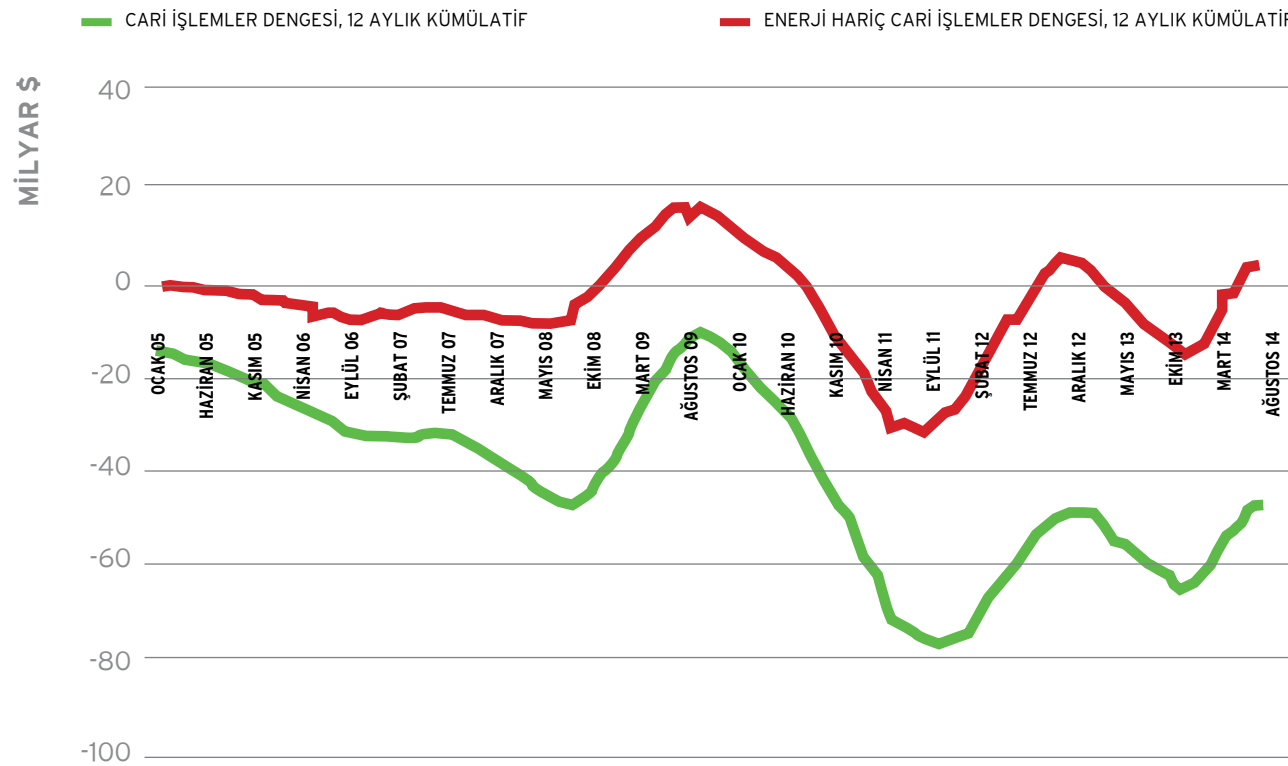
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE BÜYÜKLÜKLERİ (12 AYLIK KÜMÜLATİF, BİN TL, 2003 FİYATLARIYLA)

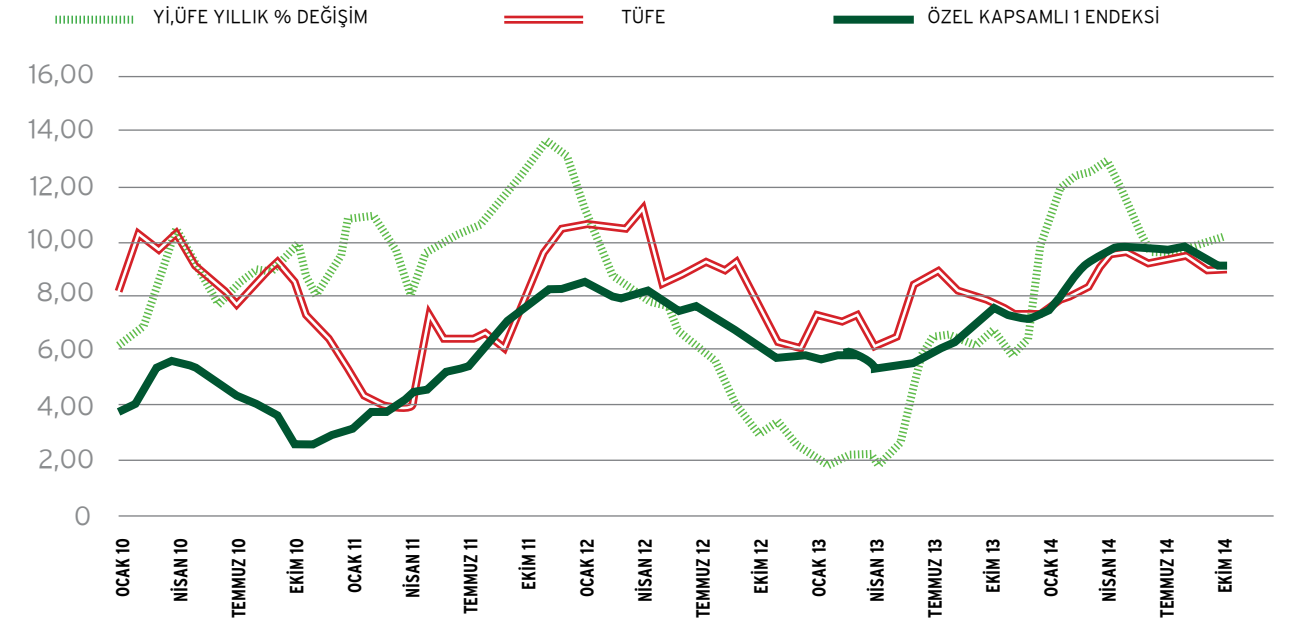
MALİYE BAKANLIĞI VERİLERİNDEN HAZIRLANMIŞTIR.

.....

CARİ İŞLEMLER DENGESİ

ENFLASYON GÖSTERGELERİ, YILLIK % DEĞİŞİM

KAYNAK TÜİK

enflasyondaki artışın sosyo-politik dinamikler açısından tehlikeli boyutlara ulaştığını görebileceğiz.

Özel sektörde talebin güçlü olmaması vergi gelirlerini de etkiliyor. Sabit fiyatlarla ölçüldüğünde dahilde alınan mal ve hizmet vergileri Ekim ayında geçen yılın %6.3 altında kaldı; gelir vergisi ise sadece %3 artış gösterdi. Böylece toplam vergi gelirleri %1.5 geriledi. Vergi dışı gelirlerin sabit fiyatlarla %52 gibi hızlı bir oranda artması sonucunda bütçe gelirlerinde yine de %4.5 artış görüldü. Aynı dönemde kamu harcamalarının ise sabit fiyatlarla %2.8 artması sonucunda bütçe dengesi iyileşti. Küresel kriz sırasında artan bütçe açığının sonradan daralmasında faiz oranlarındaki düşüşe bağlı olarak faiz harcamalarının azalması etkili oldu. 2006'ya kıyasla sabit fiyatlarla faiz ödemeleri %57 azaldı; bu da bütçe gelirlerindeki artışın %35'de kalmasına rağmen, faiz hariç harcamaların %62 artmasına olanak sağladı. Bütçe dinamikleri dikkate alındığında reel faiz oranlarının düşük seyretmesi, büyümenin düşük olduğu bir ortamda talebin desteklenmesi açısından da önem kazanıyor.

2015 seçimleri öncesinde personel ve transfer harcamalarında bir miktar artış olması şaşırtıcı olmayacak. Ancak geçen sene bütçe açığının GSYH oranının %1,2 olduğu dikkate alındığında, beklenen bozulmanın endişe edilecek bir düzeye çıkmayacağını söyleyebiliriz. Orta Vadeli Program'da bütçe açığı oranı

2014 için %1.4, 2015 için ise %1.1 olarak öngörülmüş durumda. Bu sene için bütçe hedefini tutturmakta bir sıkıntı yaşanmayacak olsa da gelecek seneki hedefin bir miktar aşılması şaşırtıcı olmamalı.

Hammadde fiyatlarındaki gerileme cari açığı düşürüyor, küresel ekonominin performansı giderek düzeliyor olsa da, bu düzelme hızının çok yavaş olması ihracatı olumsuz etkilerken, iç talebin de yavaş seyrediyor olması ithalatı baskılıyor; sonuçta Türkiye'nin dış ticaret açığı ve buna bağlı olarak cari açığı geriliyor. 12 aylık kümülatif verilere göre Eylül'de ihracat %4 artarken, ithalat ise %1,4 daraldı. Dış ticaret açığını olumlu etkileyen bir başka unsur da emtia fiyatlarındaki düşüş. Enerji hariç tutulduğunda, ithalat artış hızı %1.7'ye çıkıyor. İthalat rakamları Türkiye'de talebin hala cansız seyrediyor olduğu tezini destekliyor. Ancak, İktisadi Yönelim Anketi verileriyle birlikte değerlendirildiğinde, reel kesimin TL'nin değer kazanması ve hammadde fiyatlarındaki düşüşü fırsat bilip, hammadde ve aramalı ithalatını öne çekerek stoklara aktarması da mümkün olabilir. Bu durumda dış ticaret açığındaki düzelme beklentilerin altında kalabilir.

Dünyanın en büyük hammadde ithalatçısı olan Çin'de büyüme hızının düşük seyretmesi, emtia fiyatlarını aşağı çekiyor. İran ve Libya gibi petrol üreticisi ülkelerin ve ABD'nin petrol üretimini artırması da fiyat düşüşünü

destekliyor. Bloomberg endeksine göre emtia fiyatları Haziran ayından bu yana %15 geriledi. Kasım ayında petrolün varil fiyatı 80 doların altına inerek son dört yılın en düşük seviyesine indi. Bu fiyat düşüşleri başta Brezilya ve Rusya olmak üzere hammadde üreticisi gelişmekte olan ülkelerde ekonomiyi zora sokarken petrol ithal eden ülkelerde talebi olumlu etkiliyor. Bu etkinin önümüzdeki dönemde devam etmesi, ithalat faturasını düşürerek Türkiye'nin dış ticaret açığına olumlu etki yapacağı gibi finansman sıkıntısını da azaltarak TL'nin güçlenmesine neden olacak.

Öte yandan, düşen enerji fiyatları ve yaptırımlar nedeniyle zor durumda olan Rusya'nın ithalatını

kısması, Ortadoğu'da devam eden çatışmalar ve Avrupa'da toparlanma sürecinin çok yavaş seyretmesi ihracatı sınırlıyor. Ocak-Eylül döneminde Türkiye'nin en büyük yedinci pazarı olan Rusya'ya ihracat %12 geriliyor. Benzeri bir gerileme diğer petrol ihracatçısı ülkeler için de gözlemlenebiliyor. Irak'a ihracat %6 geriliyor. Buna karşılık yılın ilk dokuz ayında AB'ye ihracat %12, Suriye'ye ihracat ise %30 artıyor.

Geçen sene sonunda 65 milyar dolar olan 12 aylık cari açık Eylül ayında 46,7 milyar dolara geriledi. Cari açığın finansmanında yurtdışında yerleşiklerin hisse senedi piyasasından alımları ve genel hükümetin yurtdışı piyasalardan borçlanması artarken, bankacılık

sisteminin, genel hükümetin ve reel sektörün yurtdışından kısa vadeli kredi kullanımı azaldı ve uzun vadeli kredi kullanımı arttı. Geçen seneye kıyasla, net hata noksan kaleminde artış görülürken, resmi rezerv birikimi yavaşladı.

Ekonomideki bu adımlar 2015 Nevrozunda Barış Sürecinde yeni bir aşamaya geçilmesi ile birleşebilirse, seçimler ertesinde Türkiye'nin yeni bir ekonomik atılım dönemine girmesi sürpriz olmaz.

Dünya ekonomisinde önemli bir değişikliğin gündemde olmadığını dikkate aldığımızda, dış ticaret açığında yavaş bir iyileşmenin bir süre daha devam edeceğini ve bunun cari açık sorununu hafifleteceğini söyleyebiliriz. Petrol fiyatlarında her 10 dolarlık düşüşün cari işlemler açığının GSYH'ya oranında %0.5 civarında bir düşüşe yol açtığı varsayımı altında, cari açığın GSYH'ya oranı %5'ler seviyesinde veya biraz altında kalacak ve Türkiye ABD Merkez Bankası'nın beklenen faiz artırımı kararına biraz daha hazırlıklı hale gelebilecektir.

Hammadde fiyatlarındaki düşüş, enflasyonu yavaşlatacak

Yılın ikinci çeyreğinden itibaren %10 bandını zorlayan enflasyonun bu seviyelerde istikrar kazandığı gözlemleniyor. FED politikalarına ve doların diğer başlıca para birimlerine karşı değer kazanması ve gelecek sene yapılacak olan seçimler öncesinde hükümetin bazı politika tercihleri, enflasyonun yüksek seyredeceği bir zemin yaratacak. Buna karşılık, petrol fiyatlarındaki düşüş, enflasyonist baskıları hafifletecek. Petrol fiyatlarındaki her 10 dolarlık düşüşün enflasyonda yüzde 0,3-0,4 puan arası bir düşüşe yol açtığı hesaplanıyor.

Enflasyon beklentileri önümüzdeki 12 ay için halen %7.5 civarında seyrediyor. Enerji fiyatlarının düşük seyretmesi ve gıda fiyatlarının da gerilemesi durumunda 2015'te enflasyonun gerilemesi ve %6.3 olan Orta

Vadeli Program öngörüsünün bir parça üzerinde gerçekleşmesi mümkün olacak. Böylece FED'in faiz artışının, TL'nin kontrolsüz bir biçimde değer kaybetmesi riskinin önüne geçebilmek amacıyla sabit tutulan faiz oranlarında indirim için koşullar daha elverişli olabilecek.

Petrol fiyatlarındaki düşüş, cari işlemler açığını düşürecek, azalan finansman ihtiyacı TL'nin değer kaybını yavaşlatacak ve üretim maliyetlerini düşürecek. Böylece enflasyonun aşağı inmesi, faiz oranlarında indirim için Merkez Bankası'nın elini kolaylaştıracak.

2015'te büyüme hızlanacak

Dolarizasyonun boyutlarının hala yüksek olduğu Türkiye'de, TL'nin değeri, gerek üreticiler gerek tüketiciler açısından en önemli ekonomik değişken olma özelliğini koruyor. Enflasyonda düşüş, TL'nin güçlenmesi ve faiz oranlarında gevşeme, 2015'de iç talebin canlanacağı bir zemin yaratacak. Kamu harcamalarının da bu sürece destek vermesiyle, büyümenin hızlandığını ve %4 olan Orta Vadeli Program öngörüsünün rahatlıkla gerçekleştiğini gözlemleyebileceğiz.

Türkiye hammadde fiyatlarındaki düşüş sayesinde ekonominin olumlu yönde seyredebileceği bir sürece giriyor. 2015 yılının ilk yarısını cari açıkta gerileme, enflasyonda yavaşlama, TL'nin değerinde istikrar, faiz oranlarında düşüş ve nihayetinde büyümede hızlanma ve işsizlikte gerileme olarak özetlemek mümkün. Ancak bu gelişmelerin Türkiye'nin kendi çabası olmadığını ve reel sektörde bir dönüşümle desteklenmediği sürece kalıcı olmasının mümkün olmadığını akıldan çıkartmamak gerekiyor. Son 1-2 ayda 62. hükümet programı, Orta Vadeli Program ve ardından Reform Programı ile yapısal dönüşüm için bir niyet ve altyapı ortaya kondu. Ancak tüm programlarda olduğu gibi, iyi niyet ve programın içeriği, tek başına sonuç getirmiyor. Seçimler öncesinde ve siyaseten çok hareketli bir zamanda ekonomik konuların hükümet gündeminde yer alması mutlaka sevindirici bir gelişme. Eğer bu reformlar hızla uygulamaya konursa, petrol fiyatlarındaki düşüşün sağlayacağı iyileşmenin kalıcı hale gelmesi mümkün olur. Ekonomideki bu adımlar 2015 Nevrozunda Barış Sürecinde yeni bir aşamaya geçilmesi ile birleşebilirse, seçimler ertesinde Türkiye'nin yeni bir ekonomik atılım dönemine girmesi sürpriz olmaz.

KÜRESEL ÖLÇEKTE DE, ULUSAL ÖLÇEKTE DE KONUMUZ BÜYÜME VE İSTİKRAR...

Haluk Dinçer / TUSİAD Yönetim Kurulu Başkanı

Krizin temelinde yatan nedenleri biraz daha yakın tahlil edince, yine piyasa ekonomisinden sistematik ayrılmalar olduğunu görüyoruz. Bu tespitlerin önemli bir bölümü finansal entegrasyonun ve düzenin, küreselleşmenin öngördüğü yapıya, etkileşime ayak uyduramamasına indirgenebilir

Dünya, 2007 yılından bu yana çeşitli evreleri ve politika uygulamaları ile bir iktisadi kriz yönetimi içinde. Krizi anlamaya çalışmak, önce geleneksel sonra geleneksel olmayan politika uygulamaları ile krizle mücadele etmek...

Son 7-8 yılın özeti bu . Ancak 2014, krizin temellerine yönelik bilinçlenme ve kabullenme açısından önemli bir sene olmuştur; bu krizin tarihi krizlerden önemli ölçüde ayrıldığı ve uygulanan kriz politikalarının da yeterli bir işlev görmediği gerçeğini bu sene tam olarak kabullendik. Ekonomik büyümenin tarihi ortalamalara yaklaşmasını veya ekonomik birimlerin kurumlara olan güveninin artmasını, krizden çıkışın göstergesi olarak alırsak, kriz etkilerinin önemli ölçüde devam ettiğini kabul etmemiz gerekir.

Artık dünya büyümesi veya tek tek ülke büyümeleri, özellikle son 3 yıl içinde tarihi büyümelerinin yüzde 30-40 altında gerçekleşiyor, bu düşünüş bir düzenlilik arz ediyor ve

bu durumu açıklayacak literatüre henüz sahip değiliz. Belki uygulanan gevşek para ve maliye politikaları tüketici güvenliğini artırabilir ve tüketim/yatırım talebi artarsa büyümeler yeniden tarihi ortalamalarına ulaşabilir diye düşünmek mümkün... Alternatif değerlendirmeler de mevcut. Bu değerlendirmelerde bulunan iktisatçılar büyümenin yavaşlamasına, krize temel oluşturan finansal sistemin ötesinde, bazı uzun dönem büyüme değişkenlerinin neden olduğunu, finansal krizin bu süreci hızlandırdığını veya daha görünür kıldığını iddia ediyor. Yaşlanma, eğitimin getirisinin düşmesi, tüketim talebini sürükleyecek önemli teknolojik dönüşümlerin olmaması gibi unsurlar uzun dönem büyümeyi sınırlayan faktörler arasında sayılıyor. Tartışılmaya değer önemli görüşler bunlar.

Bu tartışmalar, krizi ve etkilerini anlamamıza şüphesiz yardımcı olacaktır, ancak bazı evrensel kabullerden vazgeçmemiz mümkün değil. Kurallı piyasa ekonomisi ve rekabet, iktisadi yaşamın temel paradigmasıdır. Hangi büyüme evresinde olursak olalım, bu paradigmanın öngördüğü tutum ve kurumlardan

vazgeçmek söz konusu olmamalıdır. Aslında krizin temelinde yatan nedenleri biraz daha yakın tahlil edince yine piyasa ekonomisinden sistematik ayrılmalar olduğunu görüyoruz. Bu tespitlerin önemli bir bölümü finansal entegrasyonun ve düzenin, küreselleşmenin öngördüğü yapıya, etkileşime ayak uyduramamasına indirgenebilir. Küresel ticaretin hareketliliği, tartışmalara rağmen küresel bir işbirliği ve müzakere yapısı oluşturmuşken, finansal yapılanma kontrolsüz ve ölçümsüz bir genişleme göstermiş, finansal derinleşme reel ekonomiden kopmuştur. Bu yapı, şimdilerde geri ödemek durumunda kaldığımız suni büyümeleri yaratmış ve yüksek büyümenin yarattığı serap ile küreselleşmenin öngördüğü işbirliği modelleri ve finansal mimari kurulamamıştır. Aynı çerçevede gelişmekte olan ülkelerin de piyasa ekonomilerine entegrasyonunu sağlayacak yapısal reform gereğini neredeyse ortadan kaldırmış ve bu ülke grubu reform sürecinin ortasında bu küresel kriz ile boğuşmaya başlamıştır.

2015 yılını bu bilincin işleneceği bir dönemin başı olarak görmek mümkün. Bir yandan küresel krizin getirdiği düşük büyümeyi yönetmek, ki bu noktada para politikasının boyutu ve derinliği önem kazanıyor, diğer yanda ise G20 gibi bugün itibarıyla elimizde bulunan yegane küresel işbirliği aracı ile tüm ülkeleri, piyasa ekonomisinin öngördüğü yapısal reform ajandasında ortak bir anlayışa getirebilmek... Bu anlayış birlikteliği sağlanamaz ise iktisadi hayat tek tek ülkelerin veya ülke gruplarının çabalarıyla gerçek bir optimale ulaşamayacaktır. Üstelik bu dağınık yapı bugün daha sık karşılaştığımız jeopolitik risklerin hem tetikleyicisi, hem de çözümsüzlüğün bir nedeni olarak karşımızda duracaktır. Yani bir finansal mimari sorunu gibi gözüken kriz, kontrolsüz bir siyasi dalgalanmaya dönüşebilecek, küreselleşme süreci çok önemli bir darbe alabilecek ve ülkelerde veya bölgelerde belirgin bir içe kapanma tutumunu yaygınlaştıracaktır.

Türkiye'nin ev sahipliğinde gerçekleşecek olan bu seneki G20 ve bu marjda oluşacak B20 (üye ülkelerin iş dünyası temsilcileri), T20 (düşünce kuruluşları), C20 (sivil toplum kuruluşları), Y20 (gençlik oluşumları), L20 (işçi sendikaları) gibi yapılar şimdiden bu anlayış ile çok önemli çalışma başlıklarını gündemlerine almış durumdadır. Büyümenin cari dönemde en önemli kısıtlarından biri olan uzun dönem yatırımların finansmanı, genel olarak büyümenin finansmanı, yeşil büyüme, enerji politikası, KOBİ'lerin yönetişimi gibi uzun dönemde küreselleşmenin taşıyıcı unsurları bu sene G20 zirve programında ele alınacak konular içinde.

Türkiye ekonomisi ise ilginç bir evrede sayılabilir. Türkiye halen kısa-orta-uzun dönemli geleneksel politika tercihleriyle kendini bir derece bu düşük büyüme sarmalından yalıtma şansına sahip birkaç ülkeden biri. Kadının istihdamdaki yeri, eğitimin niteliğinde atılacak adımlar, bölgesel kalkınma, kamu maliyesindeki oyun alanı, iş ve yatırım ortamının güçlendirilmesi gibi alanlarda, önceliklendirilmesi iyi kurgulanmış bir hareket planı Türkiye'yi % 3-4 büyüme bandından 1 puan yukarı çekebilir. Bunun ötesi, büyük ölçüde küresel işbirliği gerektiren nispeten dışsal faktörlere bağlı hususlardır. Örneğin içinde bulunduğumuz coğrafi bölgede siyasi istikrarın bir nebze düzelmesi, İran P5+1 müzakerelerinin olumlu sonuçlanması veya Rusya-Ukrayna krizinde yeni bir somut aşamaya ulaşılması, Türkiye'yi diğer ülke gruplarına göre çok daha fazla olumlu etkileyebilecek küresel faktörler olarak önümüzde duruyor. Bu arka plan elbette Türkiye'nin dış politika tercihlerinin ve sofistikasyonunun önemini bir kez daha artırıyor.

Bu bağlamda, 2015 yılı ve 2015 yılı seçimleri, Türkiye'de göreve gelecek olan yeni hükümete önemli sorumluluklar öngörmektedir: Türkiye'nin son 10 yıldaki büyüme sürecinin önemli bir unsuru olan AB yönelimi arka planda sağlamlaştırılmalı, bölgedeki siyasi istikrarın sağlanmasına ve bölgedeki her kesimin yeniden daha müreffeh olacağı bir ortamın oluşmasına olanak sağlayacak bir dış politika sofistikasyonuna ulaşılmalı ve kalkınma başlıkları ile kısa dönemli mikro-makro politikaları aynı anda ve önceliklendirerek hayata geçirecek bir paket uygulanmaya koyulabilmelidir.

2015 yılında, hangi siyasi eğilimde olursa olsun, toplumu bu partiler üstü hareket planında ortak bir hedefe yönlendirmek temel amaç olmalıdır, siyasi partilerimizden ve yeni parlamentodan beklentimiz bu yöndedir. Böyle bir ortak hareket planının başarıyla hayata geçirilmesi ise bir toplumsal dinginlik gerektirir. Bu dinginliğin önünde duran etken ise hukuk devleti, hukukun üstünlüğü ve yargının niteliği ile ilgili derin sorunlardır. Bu yönde atılacak adımları veya uygulama performansını ise, seçim sonrasına ertelemek mümkün değildir. Bir gün bile beklemeden bu alanda atılacak adımlar, seçim sonrasında daha da geliştirilmek üzere, sürdürülebilir büyümenin, siyasi istikrarın ve toplumsal dinginliğin en önemli şartı olarak önümüzde duruyor.

2015 yılının bir taze reform atılımı ve toplumsal dinginliğin sağlandığı bir yıl olması dileğiyle, tüm vatandaşlarımızın yeni yılını kutluyor, esenlikler diliyorum.

G-20 DÖNEM BAŞKANLIĞI IŞIĞINDA KÜRESEL EKONOMİ VE TÜRKİYE

Ali Babacan - Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı

Küresel ekonomik krizin ardından dünya ekonomisinde yaşanan toparlanma eğilimi, bölgesel ivme farklılıklarına rağmen yavaş da olsa sürmektedir. Toparlanma hızlarındaki bölgesel farklılıkların doğal bir sonucu olarak, ülkeler uyguladıkları politikalara göre de ayrılmaktadırlar. Daha güçlü ve istikrarlı bir ekonomik performans sergileyen ABD genişletici politikalardan çıkmaya başlarken, Avro Bölgesi ve Japonya zayıf ekonomik görünümü destekleyici politikalara yönelmektedirler.

Kriz sonrası dönemde, ABD Merkez Bankası (FED) düşük faiz ve niceliksel gevşeme programları ile ekonomik toparlanmaya önemli bir destek sağlamıştır. Uygulanan politikalarla istihdam ve konut piyasalarında iyileşme yaşanırken iç talep canlanmıştır. Ekonomide yaşanan olumlu gelişmelere bağlı olarak varlık alım programı 2014 yılı Ekim ayında sonlandırılırken, kademeli faiz artışının ise 2015 yılında başlaması beklenmektedir.

Avro Bölgesi ve Avrupa Birliği genelinde ise, yavaş büyüme ve son dönemde hedeflerin altında kalan düşük enflasyon nedeniyle aşağı yönlü riskler artmıştır. Avrupa’da, bankacılıkta devam eden bilanço düzeltme sürecinin etkisiyle kredi aktarım mekanizması halen etkin bir şekilde çalışmamakta ve reel sektörü yeterince destekleyememektedir. Yüksek kamu borç stokları bölgede ekonomik canlanma önünde ciddi engel oluştururken, işsizlik oranının ve özellikle genç işsizliğinin ulaştığı yüksek seviyeler sosyal sıkıntılara işaret etmektedir. Bölge ülkelerinin, sorunları çözme ve gerekli yapısal reformların uygulanması konusunda çabaları ise henüz istenen düzeye ulaşmamıştır.

Yüksek kamu borç stokuna sahip olan ve zayıf büyüme performansı sergileyen Japonya’da, çok uzun bir süredir yaşanan deflasyonun üstesinden gelmek

Türkiye’nin dönem başkanlığında, G-20’de daha önce taahhüt edilen politikalara dair uygulamaların takip edilmesini sağlamanın yanında, G-20 ile en az gelişmiş ülkeler arasında köprü kurmaya çalışacağız ve bütün konu başlıklarında KOBİ’lere ayrı bir yer açacağız

amacıyla Abenomics adı verilen genişleyici politikalar uygulanmaktadır. Genişleyici politikaların ilk aşamada olumlu yansımaları olmasına karşın, 2014 yılı üçüncü çeyrek itibarıyla Japonya’nın teknik olarak resesyona girmesi, bu politikaların uzun vadeli sonuçlarına ilişkin kuşkuları artırmakta ve Japonya’daki sıkıntıların temelinde yapısal hususlara işaret etmektedir.

Gelişmekte olan ekonomilerde ise, kriz sonrasında yaşanan hızlı toparlanma sürecinin ardından büyüme ivme kaybetmiş ve daha düşük seviyelere gerilemiştir. Büyümenin gerilemesinde konjonktürel gelişmelerin yanı sıra yapısal faktörlerin de önemli bir etkisi bulunmaktadır. Çin ekonomisinde büyüme hızında düşüş yaşanırken, konut ve finans alanlarında riskler varlığını sürdürmektedir. Hindistan’da ise altyapı sorunlarına rağmen düşen enflasyon, artan güven ve yatırımların desteğiyle ekonominin güçlendiği görülmektedir. Diğer taraftan, Brezilya ekonomisi sıkı finansal koşullar, düşen emtia fiyatları ve zayıf iç talebin etkisiyle daha olumsuz bir görünüm sergilemektedir. Rusya ekonomisi ise gerileyen petrol fiyatları ve jeopolitik sorunlar nedeniyle sıkıntılı bir süreçten geçmektedir.

Alınan tedbirler neticesinde son dönemde büyümenin kompozisyonunun net dış talep lehine dengelenmeye ve daha sağlıklı bir patikaya oturmaya başladığını görmekteyiz. Ekonomide yaşanan dengelenmenin beraberinde, 2014 yılının ilk dokuz ayında cari işlemler açığında önemli bir düşüş kaydedilmiştir

Bu çerçevede, ABD Merkez Bankası'nın parasal genişlemeden çıkmaya başlaması ve önümüzdeki dönemde yaşanacak olan faiz artırım süreci, düşen emtia fiyatları ve jeopolitik gerginlikler ile birlikte, gelişmekte olan ülkeler açısından risk teşkil etmektedir. Buna karşın, 90'lı yıllarla kıyaslandığında gelişmekte olan ülkeler daha sağlam ekonomik temellere, daha sağlam bankacılık sektörlerine, daha esnek kur rejimlerine ve ekonomik krizlerle mücadele tecrübesini yaşamış başarılı ekonomi yönetimlerine sahiptir. Bu nedenle ekonomik şoklara karşı çok daha dirençli bir noktada bulundukları kabul edilmektedir. Ancak, risklerin arttığı bir ortamda bu avantajların, sürdürülebilir ve güçlü büyümeyi destekleyici yapısal reformlarla desteklenmesi ihtiyacı her geçen gün daha da artmaktadır. Yapısal reformlar bir taraftan ülkelerin kırılganlıklarını azaltırken diğer taraftan da verimlilik artışı yoluyla büyümeyi destekleyerek önemli kazanımlar sağlayacaktır.

Küresel ekonomik kriz, uygulanan ekonomi politikalarının koordinasyonunun ve krizle mücadelede ortak çabanın ne kadar önemli olduğunu tüm açıklığı ile göstermiştir. Bu çerçevede, küresel krizin etkilerinin derinden hissedilmeye başladığı 2008 yılına kadar Bakanlar ve Merkez Bankası Başkanları düzeyinde toplantılarını gerçekleştiren G-20 platformu, 2008 yılıyla birlikte, küresel ekonomik problemlere kapsayıcı ve etkin çözümler sağlayabilme arayışlarında öne çıkmış ve artık toplantılar Liderler düzeyinde gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

G20 küresel üretimin % 85'ini, dünya nüfusunun yaklaşık

üçte ikisini, dünya ticaretinin ise yaklaşık % 75'ini temsil etmekte ve gelişmiş ülkeler ile küresel üretim ve ticaretteki ağırlıkları hızla artan dinamik yükselen piyasa ekonomilerini aynı masa etrafında toplamaktadır. Küresel ekonomik sorunların çözümünde en etkili işbirliği platformu olarak ön plana çıkmaktadır.

G20, küresel ekonomik krizin büyük çaplı etkilerinin azaltılması, küresel ekonomik sorunlara kalıcı çözüm bulunması ve krizlerin tekrarlanmaması yolunda önemli adımlar atmış ve küresel çapta yaşanan değişimlere ve gözlenen ihtiyaçlara yanıt veremeyen uluslararası kuruluşların reformunda büyük rol oynamıştır. Ayrıca, uluslararası finansal ve ekonomik mimarinin 21. yüzyılın gerçeklerini yansıtacak şekilde güncellenmesi ve yeniden şekillendirilmesi adına önemli adımlar atmıştır.

Çok güçlü bir temsil kabiliyetine sahip olması nedeniyle G-20 ülkelerinin uygulayacağı politikalar, küresel ekonomi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu noktada, 2014 yılı Aralık ayından itibaren dönem başkanlığını Türkiye'nin üstleneceği G-20 grubunun ele alacağı ayrıntılı gündem, küresel ekonomi politikalarının şekillendirilmesinde önemli rol oynayacaktır.

Türkiye'nin dönem başkanlığında, G-20'de daha önce taahhüt edilen politikalara dair uygulamaların takip edilmesini sağlamanın yanında, G-20 ile en az gelişmiş ülkeler arasında köprü kurmaya çalışacağız ve bütün konu başlıklarında KOBİ'lere ayrı bir yer açacağız.

Türkiye ekonomisine baktığımızda, küresel kriz sonrası dönemde, güçlü tüketici ve yatırımcı güveninin bir sonucu olarak iç talep kaynaklı kuvvetli bir toparlanma yaşandığı görülmektedir. Diğer yandan, küresel büyümenin ve ticaretin zayıf seyri sonucunda dış talepte yaşanan daralma ihracat gelirlerimiz üzerinde nispi bir baskı oluşturmuştur. İç talep ve dış talep arasında yaşanan ayrışma neticesinde ise cari işlemler dengesi olumsuz bir seyir izlemiştir ve 2011 yılında cari açığın milli gelire oranı yüzde 9,7'ye yükselmiştir.

Bu noktada, güçlü, sürdürülebilir ve dengeli bir büyüme dinamiği sağlamak üzere, kredi piyasasının sağlıklı temellere oturtulması ve kredilerin daha üretken alanlara yönlendirilerek üretimin ve ihracatın desteklenmesi amacıyla bir dizi makro ihtiyati tedbir hayata geçirilmiştir. Alınan tedbirler neticesinde son dönemde büyümenin

kompozisyonunun net dış talep lehine dengelenmeye ve daha sağlıklı bir patikaya oturmaya başladığını görmekteyiz.

Ekonomide yaşanan dengelenmenin beraberinde, 2014 yılının ilk dokuz ayında cari işlemler açığında önemli bir düşüş kaydedilmiştir. Bu çerçevede, 2014 yılında cari işlemler açığının gayrisafi yurt içi hasılaya oranının geçen yıla göre önemli bir oranda gerileyerek yüzde 5,7 seviyesinde gerçekleşmesini bekliyoruz. Cari açığın finansmanının son dönemde ağırlıklı olarak uzun vadeli sermaye girişleri ile gerçekleşmesi de sağlıklı bir finansman yapısını işaret etmektedir. Diğer yandan, son dönemde aşağı yönlü bir seyir izleyen ham petrol fiyatlarının cari işlemler açığında gözlenen iyileşme eğilimini desteklemesi beklenmektedir.

Önümüzdeki döneme ilişkin beklentilerimizi ve uygulayacağımız temel politikaları Ekim ayı içerisinde açıkladığımız 2015-2017 dönemini kapsayan Orta Vadeli Program (OVP) ile kamuoyuyla paylaştık.

Son dönemde döviz kuru gelişmeleri ve yüksek seyreden gıda fiyatları sebebiyle hedeflenen seviyenin üstünde gerçekleşen enflasyonla mücadele Orta Vadeli Program'da

Kriz sonrası dönemde, ABD Merkez Bankası (FED) düşük faiz ve niceliksel gevşeme programları ile ekonomik toparlanmaya önemli bir destek sağlamıştır. Uygulanan politikalarla istihdam ve konut piyasalarında iyileşme yaşanırken iç talep canlanmıştır.

öncelikler arasında ilk sıraya konulmuş ve bu konudaki kararlılık vurgulanmıştır.

Ekonomide sağlanan istikrarın sürdürülmesini teminen; sürdürülebilir cari denge yine politika önceliklerimiz arasında olacak, mali disiplin taviz verilmeden sürdürülmeye devam edilecek, bankacılık sektörümüzün sağlıklı yapısının korunması sağlanacak ve koordine edilmiş, zamanlı, popülizmden uzak ekonomi politikalarının uygulanmasına kararlılıkla devam edilecektir. Ülkemizin orta ve uzun vadeli hedeflerine ulaşabilmek ve sürdürülebilir bir kalkınmayı gerçekleştirebilmek için önümüzdeki dönemde zaman kaybetmeden yapısal

sorunlara eğilmemiz gerekmektedir. Bu doğrultuda 10. Kalkınma Planı'yla gündeme alınan ve yirmi beş alanı kapsayan dönüşüm programları ile temel yapısal sorunlarımıza çözüm üretmeyi amaçlamaktayız. Bu kapsamda, yurt içi tasarrufların artırılması, fiyat istikrarının ve maliye politikası kazanımlarının güçlendirilmesi, bilim/teknoloji ve yenilikçilik kapasitemizin desteklenmesi, girişimciliğin geliştirilmesi, küçük ve orta büyüklükteki şirketlerin desteklenmesi, imalat sanayiinde rekabetçi ve yüksek katma değerli bir üretim yapısına geçilmesi, beşeri sermayenin güçlendirilmesi ve işgücü verimliliğinin artırılması, lojistik ve ulaştırma altyapısının iyileştirilmesi ve enerjide dışa bağımlılığın azaltılması önemli yapısal politika alanları olarak belirlenmiştir.

Ülkemizin önemli tüm yapısal sorunlarını kapsayan öncelikli dönüşüm programlarına yönelik eylem planları, ilgili diğer bakanlarımızın katılımıyla Ekonomi Koordinasyon Kurulu'nda gündeme alınmakta ve Başbakanımız başkanlığındaki toplantılar ile nihai haline getirilerek kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Bu çerçevede,

reel sektöre ilişkin olarak tamamlanan dokuz eylem planı kamuoyu ile paylaşılmıştır ve diğer öncelikli dönüşüm programlarının eylem planlarına ilişkin çalışmalar yoğun bir şekilde devam etmektedir. Bu çalışmalar tamamlandığında, Türkiye, yapısal reformlara ilişkin çok detaylı bir yol haritasına kavuşmuş olacaktır.

Avro Bölgesi ve AB genelinde yavaş büyüme ve son dönemde hedeflerin altında kalan düşük enflasyon nedeniyle aşağı yönlü riskler artmıştır. Avrupa'da, bankacılıkta devam eden bilanço düzeltme sürecinin etkisiyle kredi aktarım mekanizması halen etkin bir şekilde çalışmamakta ve reel sektörü yeterince destekleyememektedir

KÜRESEL BEKLENTİLER VE SORUNLAR

Dr. Murat Üçer / Koç Üniversitesi

G20 Liderler Zirvesi’nde IMF şunları söyledi: “Ekim Dünya Ekonomik Görünüm Rapor’u güncelliğini koruyor. Artan jeopolitik tansiyon ve finansal piyasalarda para politikasındaki normalleşmenin de etkili olacağı olası bir düzeltme kısa vadeli risklerin başında geliyor. Euro Bölgesi’ndeki düşük enflasyon/deflasyon ve düşük büyüme potansiyeli diğer riskler arasında sayılabilir.”

Küresel büyüme görünümü üzerine yapılan yorumlar her geçen gün daha kasvetli hale geliyor. Görünüşte, küresel ekonomi aslında çok da kötü gitmiyor. Örneğin IMF’nin son tahminlerine bakalım. Küresel üretimin bu yıl %3,3; 2015’de ise %3,9 civarında artması bekleniyor. İki büyük ülke grubu olarak bakacak olursak da 2015 için gelişmiş ülkelerde %2,4, gelişmekte olan ülkelerde ise yaklaşık %5’lik bir büyüme beklentisi var. Halen dünyanın en büyük ekonomisi olan ABD’nin bu yılı (büyük oranda yılın başlarındaki kötü hava şartlarının etkisi ile) %2,2’lik bir büyüme ile kapattıktan sonra 2015’de %3,1’lik hatırı sayılır bir büyümeye ulaşması bekleniyor. Avrupa da ise bildik sıkıntılar devam ediyor hatta Bölge belki de üçüncü bir resesyonun eşiğinde. Ancak buna rağmen IMF’nin öngörüsü Bölge’de büyümenin gelecek yıl %1,3 seviyelerinde olacağı yönünde.

Yükselen/gelişmekte olan ülke grupları içerisinde büyümede yine Asya başı çekiyor. Bölgede 2015 için

büyüme beklentisi %6,6. Başta Rusya ve Brezilya olmak üzere bu gurubun büyük ülkelerinde sorunlar var; ama yine de, yukarıda değinildiği gibi %5 büyüme beklentisi hiç fena değil. Aslında bu büyüme oranları geçmiştekilerden, örneğin son 20 yıl civarındaki performanstan çok da farklı değil. Kaldı ki, IMF’nin 2015-2019 dönemi için küresel üretimin yılda ortalama %4 civarı büyüyeceğini beklemesi oldukça olumlu – bu da belki son 10 yıl ortalamasından düşük ama hatırı sayılır bir büyüme oranı.

Öyleyse sorun ne? Sorunlar muhtelif... Öncelikle bunlar neticede tahmin. Ve doğal olarak süreç içinde bazı şeylerin beklendiği kadar iyi gitmemesi ve daha düşük büyüme oranları halen bir olasılık. IMF’nin raporlarında “kırılganlık” dediği de bu zaten. Örneğin Kasım ayında gerçekleşen son G20 Liderler Zirvesi’nde “Küresel Beklentiler ve Sorunlar” başlığında IMF şunları söyledi:

“Ekim Dünya Ekonomik Görünüm Raporu’nda belirtilen aşağı yönlü riskler halen güncelliklerini son derece koruyor. Artan jeopolitik tansiyon ve finansal piyasalarda para politikasındaki normalleşmenin de etkili olacağı olası bir düzeltme kısa vadeli risklerin başında geliyor. Ayrıca Euro Bölgesi’ndeki düşük enflasyon/deflasyon ve düşük büyüme potansiyeli diğer riskler arasında sayılabilir.”

İkinci olarak, büyüme halen dengesiz ve kırılgan. Gelişmiş ülke gruplarında, belirgin bir toparlanma gösteren sadece ABD ekonomisi var. Son makalelerinin birinde ekonomist Nouriel Roubini bu durumu, dört motorundan sadece biri işleyen (Anglosphere - ABD ve yakın kuzeni İngiltere) “tek motorlu küresel ekonomi” olarak nitelemişti: Diğer motorlar hakkında Roubini genel ortak görüş ile hemen hemen aynı fikirde: “İkinci motor - Euro Bölgesi- 2008 sonrası çok zayıf büyümenin ardından tekrar durgunlaştı. Avrupa doğrudan bir deflasyon krizine ve yeni bir resesyona sadece bir nebze uzakta. Benzer şekilde üçüncü motor Japonya’nın da mali ve parasal teşvikle geçen bir yılın ardından yakıtı bitiyor. Ve gelişmekte olan ülkeler (dördüncü motor) son on yıldır süren küresel kuyruk rüzgarlarının ardından – ki bunları hızlı Çin büyümesi, sıfıra yakın faiz politikaları, Fed’in parasal genişlemesi ve süper emtia döngüsü olarak sayabiliriz- keskin bir şekilde yavaşlıyor.”

Son olarak, gelişmiş ülkeler halen oldukça yüksek “çıktı açıkları” (output gap) veriyor. Diğer bir deyiş ile mevcut üretim seviyeleri potansiyelin yani olması gerekenin çok altında seyrediyor. Yeni ‘potansiyelin’ nerede olduğu çok

Gelişmekte olan ülkeler son on yıldır süren küresel kuyruk rüzgarlarının ardından – ki bunları hızlı Çin büyümesi, sıfıra yakın faiz politikaları, Fed’in parasal genişlemesi ve süper emtia döngüsü olarak sayabiliriz- keskin bir şekilde yavaşlıyor

tartışılan bir konu. Ancak, ekstrem de olsa bir örnek olarak kriz öncesi seviyeleri göz önüne aldığımızda, bu ülkelerin kriz öncesi potansiyellerine göre %10-15 seviyelerinde üretim kayıpları yaşadıkları ortaya çıkıyor. Gelişmekte/ yükselmekte olan ekonomiler ise “çıktı açığı” konusunda daha iyi bir performans sergilediler. Ancak orada da ciddi sorunlar var, yavaşlayan “potansiyel” büyüme oranları gibi.

Gelişmiş ülkelerdeki sorunların değişik birkaç nedeni var. Öncelikle, Euro Bölgesi ve Japonya’nın yukarıda belirttiğimiz gibi “özel” durumları var. Yukarıda bahsettiğimiz gibi bu ekonomilerde büyüme ortamı ABD/İngiltere ikilisine göre çok daha kötü seyrediyor. Her iki ekonomi/bölge de diğerlerine oranla çok daha fazla yapısal reforma ihtiyaç duyuyor; ancak standart reform ihtiyacı yanında bazı özel hengameleri de var: parasal birliğin oluşturduğu katı yapı (Euro Bölgesi) ve süratle yaşanan bir nüfus (Japonya) gibi... Bu yapısal engeller, bu iki ekonomiye ivme kazandırmanın oldukça zor olduğunu kanıtlıyor.

Ama diğer yandan gelişmiş ülkelerdeki sorunlar Euro Bölgesi ve Japonya’ya özgü değil, ABD’yi de içerecek şekilde genele yayılmış durumda. Bu başlıkta öne çıkan iki önemli tez var: biri Northwestern Üniversitesi’nden Robert Gordon’a; diğeri ise Harvard Üniversitesi’nden Larry Summers’a ait.

Robert Gordon önümüzdeki yıllarda ABD ekonomisinin bir dizi sebebe bağlı olarak yavaşlayacağını, artık büyümenin eskisi gibi olamayacağını iddia ediyor. Aslında Gordon’un argümanları her ne kadar ABD ekonomisi için dillendirilmişse de diğer gelişmiş ülke ekonomilerini de kapsayabilir. Gordon, bu bağlamda 4 temel zorluğa veya engele odaklanıyor: demografi, eğitim, gelir eşitsizliği ve yüksek kamu borçluluğu.

Gordon kısaca şunu öne sürüyor: Demografik gelişmeler, kişi başına düşen çalışma saatini azaltıyor. Bunun nedenleri arasında birincil olarak 'baby boomer'ların emekli olması (2. Dünya Savaşı sonrası ABD'deki aşırı nüfus artışında doğan insanlar) ve ikincil olarak potansiyel işgücünün belli bir kesiminin en verimli zamanlarında yapısal sebeplerle (vasıf, eğitim eksikliği gibi) işgücüne katılamamaları. İkinci başlık, eğitim düzeyi; bu geçtiğimiz yüzyılda büyümenin ana sürükleyicisi olsa da, lise ve üniversite tamamlama sıralamasında ABD artık dünya liginde gerilerde sıkışmış durumda. Üçüncü başlık, eşitsizlik ise artmaya devam ediyor. Finansal krizden önceki 15 yıl boyunca alttaki %99'luk gelir dağılımının büyüme oranının, toplam gelirin ortalama büyüme oranından her yıl için yarım puan kadar daha yavaş olduğu hesaplanıyor. Bu hem geniş tabanlı harcanabilir gelir artışında, hem de harcama 'eğiliminde' (doğal olarak düşük gelirli kesimin harcama eğilimi daha yüksek oluyor) ciddi azalış anlamına geliyor. Kamu borcunun GSYH'ye oranına dair uzun vadeli bir projeksiyon, kaçınılmaz olarak önümüzdeki yıllarda vergi gelirlerinde hızlı bir artış ve/ya da harcamalarda azalış öngörmek durumunda; bu da hem devlet harcamalarında hem de harcanabilir gelirden azalma demek."

Bu tezlerle itiraz etmek zor olsa da "teknolojik optimistler" olarak anılan ve hızlı bir teknolojik değişimin kırılma

Gelişmiş ülkeler halen oldukça yüksek "çıktı açıkları" veriyor. Diğer bir deyiş ile mevcut üretim seviyeleri potansiyelin yani olması gerekenin çok altında seyrediyor. Yeni 'potansiyelin' nerede olduğu çok tartışılan bir konu.

veya dönüm noktasında olduğumuza inanan bir kesim, Gordon'un ABD ekonomisine dair kasvetli öngörülerine katılmıyorlar. Diğer birçok faktörün yanı sıra teknolojik optimistler, gelecekteki yeniliklerin tahmin edilemez olduğuna işaret ediyorlar ve teknolojik yeniliklerin büyüme ve üretkenliğe yansımalarının uzun zaman alacağını söylüyorlar. Tartışmalar devam ediyor; ama şimdilik Gordon'un tezlerinin daha ağır bastığını söylemek olası...

Bir diğer oldukça karamsar tez ise eski ABD Maliye Bakanı ve Harvard Üniversitesi ekonomi profesörü aynı zamanda politika çevrelerinde çok etkili bir isim olan Larry Summers tarafından ortaya atılan "Uzun Dönemli Durgunluk (UDD)" (secular stagnation) tezi; bu teze göre Summers da oldukça "kötü bir dengede" sıkıştığımızı düşünüyor.

Kısaca UDD, ABD'de (ama dünya genelinde de böyle olduğu söylenebilir) toplam tasarrufların – veya ödünç verilmeye hazır fonların (loanable funds) – bolluğuna karşın, yatırım projelerinin – veya ödünç alınmak istenen fonların – yetersiz olması durumu. Bu da Summers'a göre kaynakların tam kullanımı ya da tam istihdam için gereken denge faizinin reel olarak negatif olması anlamına geliyor. Ama reel faizin hatırı sayılı oranda negatif olması pratikte çok zor çünkü nominal faiz oranları zaten sıfır civarında seyrediyor; enflasyon ise tarihi olarak en düşük seviyelerde (reel faizin, nominal faiz eksi enflasyona denk geldiğini hatırlayalım). Bu durumda politika yapıcısının faizleri ciddi seviyede negatif tutması ve ekonomiyi tam istihdama getirmesi zorlaşıyor; kaldı ki konuya finansal açıdan bakıldığında ve finansal istikrarsızlık -- yani varlık fiyatlarında aşırı değerlenme veya balon oluşması – olasılığı göz önünde bulundurulduğunda, böyle bir faiz politikasının ciddi riskleri olduğu da aşıkâr – ki Summers son makalelerinde bu riski vurguluyor. Bu da bir 'sıkışma' durumuna işaret ediyor: bu tasarruf fazlası-yatırım eksikliği durumu nasıl dengeye gelecek – ki tam istihdama geri dönelim?

Sonuçta öyle veya böyle, ABD'de dönemsel bir toparlanma yaşanıyor olsa da, gelişmiş ülkeler genelinde -- ABD dahil -- uzun dönemli bir 'büyüme' sorununun varlığından bahsetmek olası. Peki ya geride bıraktığımız dönemin parlayan yıldızları olan gelişmekte olan ülkeler, onlarda durum nedir? Durumlar orda da pek iç açıcı sayılmaz. IMF tarafından yakın zamanda yayınlanan bir çalışmaya göre 2011 yılından bu yana bu ülkelerin büyüme oranlarında gözlenen yavaşlama yalnızca dönemsel değil, kalıcı da. Dönemsel olan gelişmiş ülkelerdeki zayıflamaya bağlı olarak dış talepte yaşanan kötüleşmeden kaynaklanıyor. Ancak IMF çalışması aynı zamanda 'yavaşlamanın potansiyel büyümede bir düşüşten de kaynaklandığına ve doğal olarak bunun daha kalıcı olduğuna' dikkat çekiyor. Önümüzdeki 3-4 yılda gelişmekte olan ülkelere potansiyel büyümenin %3,5 olacağını, bunun da 2000'li yılların ortalamasının %1,25 puan altında bir büyümeye işaret ettiği, çalışmada yer alan dikkat çekici bir başka nokta.

Çalışma bunun arkasında birçok sebep olduğunu belirtiyor; bunlar arasında en önde gelenleri: 1) daha düşük yatırım düzeyleri – ki bunun ardında global

likiditede görece daralma ve faizlerde görece yükselme yatıyor; 2) bu ülkelerin bazılarında yaşlanan nüfusun, işgücüne katılımı önümüzdeki yıllarda sınırlayacak olması gibi demografik faktörler; ve 3) son yıllarda özellikle son parasal genişleme dönemi boyunca biriken cari açık ve diğer finansal dengesizlikleri azaltma gerekliliği. Tabi ki, bu faktörlerin etkilerinin ülkeden ülkeye farklılaştığını söylemeye gerek yok; ancak genelde eşzamanlı bir yavaşlamaya karşı hazırlıklı olmamız gerekliliği de son derece açık.

Benzer şekilde, Economist'in geliştirmekte olan ülkelere ve onların geride bıraktığımız 10 yıldaki benzeşen deneyimleri üzerine yaptığı değerlendirmede vardığı sonuç şöyle:

"Hiçbir reform çabası, yaklaşık 10 yıl önce başlayan emtia fiyatlarındaki patlama ve hiper-globalizasyon tecrübesi kadar büyük bir getiri sağlayacakmış gibi görünmüyor önümüzdeki dönem için. Bu tür teşviklerin yokluğunda tarih bize zengin ülkeleri yakalama (catch-up) sürecinin uzun soluklu, kurumsal ortam ve işgücü vasıf seviyeleri gibi daha zorlu ve yavaş iyileşmeler üzerinden olacağını gösteriyor. Geçtiğimiz 15 yıl neyin mümkün olduğu konusundaki algıları olumlu anlamda değiştirdi. Ancak aynı zamanda "yakınsamanın" (broad convergence) kaçınılmaz doğal bir süreç olduğunu düşündürdü ve bu konuda aldatici oldu. Öyle görünüyor ki artık dünya günümüzde bu sürecin aslında hiç de kolay olmadığını hatırlıyor."

Elbette tüm bu olan bitenlerde bazı büyük gelişmekte olan ülkelerin -- özellikle de Çin ve önümüzdeki 10 yılda orada neler olacağını -- ayrı bir önemi var. Eşi görülmemiş türden bir 'gelişmiş ülkelere yakınsama' deneyimine karşın, Çin'in – aşırı yatırım, yerel yönetimlerde aşırı borçlanma ve inşaat ağırlıklı -- büyüme modelinin de ivme kaybettiğini ve ciddi sorunlar yaşamaya başladığını kabul etmek gerekiyor. Bu açıdan Çin'de de bir tür 'ortalamaya dönüş'ün (mean-reversion) gerçekleşmesi gerektiği öngörülüyor. Buradaki risk, bunun sorunsuz olup olmayacağı; bir başka deyişle Çin'de yaşanabilecek görece hızlı bir yavaşlamanın genel olarak küresel ekonomi ve özel olarak da gelişmekte olan piyasalar için ne anlama geleceği henüz bilinmiyor...

Peki yapılması gereken ne? Soru çok geniş; cevabı ayrı bir yazıyı gerektiriyor. Ancak konuyu fazlasıyla basitleştirmek pahasına söylenebilecek olan ekonomistlerin bu konuya ilişkin 2 ana –bir miktar da ideolojik– kampa ayrıldıkları: tabiri caizse bunları ‘politika hiper-aktivistleri’ – yani para ve maliye politikalarını çok agresif kullanmak isteyen kesim ile -- ‘yapısal pasifistler’ – yani olayın daha çok reel politikalarda, reformlarda bittiğini düşünen kesim – diye ayrıştırabiliriz.

İlk taraf (politika hiper-aktivistleri) sorunun talep tarafını vurguluyor; karşıya karşıya olduğumuz en büyük problemin talep yetersizliği olduğu kanaatinde. Para politikası sınırlarına ulaştığına göre de -- zira artık faiz çoktan ‘0’ bandında, diğer bir deyişle ‘likidite tuzağı’ noktasındayız ve para politikası ekonomiyi canlandırma konusunda büyük oranda etkinliğini kaybetmiş durumda -- maliye politikalarının aktif ve agresif bir şekilde uygulanması gerektiğini belirtiyor bu kesim. Bu yaklaşıma göre mali disiplini savunanlar, onlara verilen adla ifade etmek gerekirse "kemer sıkımacılar" (austerians), meselenin gerçek kötü adamları. Herkesin, bu mali genişlemeyi karşılayacak imkânı olmadığını (yüksek kamu borcu dolayısıyla) kabul ediyorlar (örneğin Yunanistan), ancak buna imkanı olanların – özellikle ABD ve Almanya gibi önemli ülkelerin- mali genişlemeyi sonuna kadar denemeleri gerektiğini düşünüyorlar.

Ne yapmak gerektiği konusunda ekonomistlerin 2 ana kampa ayrıldıkları görülür. Tabiri caizse bunları ‘politika hiper-aktivistleri’, yani para ve maliye politikalarını çok agresif kullanmak isteyen kesim. Ve ‘yapısal pasifistler’, yani olayın daha çok reel politikalarda, reformlarda bittiğini düşünen kesim diye ayrıştırabiliriz

Bu çerçevede önemli bir hamle altyapı yatırımlarının artırılması olarak gözüküyor.

Yapısal pasifistler şeklinde adlandırdığımız diğer kamp ise, sorunun arz tarafına odaklanıyor, bir başka deyişle onlara göre sorun öncelikle reel kesimde veya ekonominin üretkenlik kapasitesinde yatıyor. Kısaca -- ve yine fazlasıyla basitleştirmek pahasına -- bu kamp, her şeyden önce geldiğimiz noktanın reform eksikliğinden ve bunu görmezden gelerek yaratılan bir kredi balonunun patlamasından kaynaklandığı görüşünde. Rekabet eksikliği, katı ekonomik

yapılar (emek ve ürün piyasaları) ve vasıf yoksunluğu gibi reel ve temel olgulara odaklanmadığımız müddetçe, yeni balonlar üretmeye devam edeceğiz deniliyor. Evet, şu an için enflasyon tehlikesi yok, bunu kabul ediyorlar, ancak bu, olmayacağı anlamına da gelmiyor. Dahası, finansal tarafta (yüksek getirili tahvillerde olduğu gibi) balonlar oluşmaya başladı bile diyorlar. Yapısal reformlara ağırlık vermek bu nedenle yegane yol olarak görülüyor; ne kadar güçlü ve zamanlamaları ne kadar doğru olursa olsun, genişlemeci politikalar oyunun kurallarını değiştiremezler, bizi öncekinden daha da fazla dengesizliklere maruz bırakırlar deniyor.

Dediğimiz gibi konu ayrı bir makale gerektirecek kadar derin. İkinci kampa kendimizi daha yakın hissetmekle birlikte, kimin haklı olduğunu bilemiyoruz çünkü çok özel durumlardan geçiyoruz. Bildiğimiz, kolay bir çıkış yolunun olmadığı. Peki tüm bu yazdıklarımız bizi nereye götürüyor? Ne yazık ki, çok da iyimser bir noktaya değil. 1930’lardan bu yana yaşanan en derin kriz olan küresel krize gelen noktada dünya ekonomisi hepsi aynı yönde hareket eden -- ve birbirini besleyen -- küreselleşme, de-regülasyon ve aşırı likidite genişlemesi gibi dinamiklerden yararlandı; bunlar büyüme için alışılmışın dışında destekleyici bir ortam yarattı. Gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ekonomilere yakınsadı, hemen hemen global sistemin parçası her ekonomi bundan faydalandı.

Fakat kriz her şeyi değiştirdi. Evet, en kötü belki geride kaldı, fakat tam bir iyileşme söz konusu değil; bu çok zor ve çok zaman alıyor, alacak gibi duruyor. Bu bağlamda, UDD tezi üzerinde hiç şüphesiz çok ciddi düşünülmesi gerekiyor. Eğer tekno-optimistler haklı çıkmaz ise ya da biz gerçekten bir şeyleri gözden kaçırmıyorsak bu, dünyanın uzun bir süre için düşük büyüme-yüksek işsizlik çerçevesine sıkışması anlamına geliyor. Bu ekonomi politikalarının uluslararası arenada çok ciddi koordinasyonunu gerektiriyor. Bunun yokluğunda, yani her ülkenin kendi başına hareket etmesi/kendi riskleri üzerine eğilmesi durumunda büyük ihtimalle tansiyon daha da yükselecek... Örneğin ülkeler ekonomilerini canlandırmak için umutsuzca dış talebe ve ihracata yöneldikçe ‘kur savaşları’ kızışabilecek ya da gelişmekte olan piyasaların gelişmiş merkez bankası politikalarındaki ani değişimlere (özellikle Fed tarafında) hazırlıksız yakalanmasıyla finansal volatilite artabilecek. Her halükarda önümüzdeki dönemde siyasi ve sosyal tansiyonun artması oldukça olası...

Ancak bütün bunlardan bir de ders veya olumluca bir mesaj çıkarmak olası. Karşı karşıya bulunduğumuz tablonun çok zor olması, doğru şeyleri yapan bir reform hikayesi olan ülkelerin kendilerini farklılaştırmasını da nispeten kolaylaştırıyor. Türkiye şüphesiz bunlardan biri...

KÜRESEL KRİZDEN KÜRESELLEŞME KRİZİNE

Osman Ulagay / Gazeteci

Küresel krizin neresindeyiz? “Krizi atlattık, artık geleceğe bakalım” diyebilir miyiz? Dünya ekonomisi kriz öncesindeki yüksek büyüme temposuna geri dönebilir mi? Büyümenin nimetlerinin daha yaygın ve adil paylaşılmasını amaçlayan kapsayıcı (inclusive) bir büyüme modeline geçilebilir mi?

Dünyanın ve dünya ekonomisinin gidişatı hakkında, günlük borsa -döviz- faiz muhabbetinin ötesinde fikir sahibi olmak isteyenlerin aklına gelebilecek sorular bunlar. Bu sorulardan yola çıkarak, dünya ekonomisinin ve küreselleşme sürecinin 2008 krizinden nasıl etkilendiğini ve geleceğe nasıl bakabileceğimizi tartışacağım bu yazıda. Ancak, sabırsız okurları da düşünerek, yukardaki soruların çok kısa cevaplarıyla başlamak istiyorum yazıya.

Kısa cevaplar

Küresel krizin hangi aşamasında bulunduğumuzu söylemek çok zor. Çünkü bu kriz daha önce benzeri yaşanmamış bir kriz.

Küresel ekonominin yeni yıldızları ‘gelişen’ ülkelerin büyüme hızları da düşmeye başladı; ve ‘gelişen’ ülkelerin büyüme hızlarıyla ‘gelişmiş’ ülkelerin büyüme hızları arasındaki farkın giderek kapandığını görüyoruz

“Krizi atlattık” diyemeyiz, çünkü 2008’de uluslararası finans sistemini temellerinden sarsan ve dünya ekonomisini felce uğratan krizin kalıcı etkileri hala hissediliyor ve kimse gönül rahatlığıyla krizin aşıldığını söyleyemiyor.

Dünya ekonomisinin 2008 öncesindeki yüksek büyüme temposuna geri dönmesi şu an için olanaksız görünüyor çünkü koşullar çok değişmiş durumda.

Daha eşitlikçi ve kapsayıcı bir büyüme modeline geçilebilmesi için mevcut modelin çıkmaza saplandığının daha iyi anlaşılması ve bu yöndeki toplumsal-siyasal baskının artması gerekiyor.

2008 kırılma yılı: Krizin küresel bir paniğe yol açtığı günlerden altı yıl sonra şimdi geline noktadan geriye doğru dönüp baktığımızda, sayısal veriler ve bu verilerin ardındaki gerçekler, 2008’in dünya ekonomisi ve küreselleşme süreci için bir kırılma yılı olduğunu gösteriyor bize. 2008 krizinin doğurduğu sonuçlar ve tetiklediği tepkiler, bu krizin uluslararası finans sistemini ve dünya ekonomisini temelinden sarsmakla kalmayıp küreselleşme sürecini de aksattığını ve bu sürecin sorgulanmasını gündeme getirdiğini de düşündürüyor.

Bu saptamaları temellendirmek için önce, küresel krizin hangi ortamda başladığını ve hangi sonuçlara yol açtığını gösteren sayısal verilere bir bakalım. Dünya ekonomisine en büyük katkısı yapan ülkelerin ve ülke gruplarının 1996–2014 arasındaki büyüme performansını özetleyen tablo, finansal krizin hangi ortamda gündeme geldiğini ve küresel ekonomiyi nasıl etkilediğini ortaya koyuyor.

Tablodaki veriler finansal krizin, ‘Yükselen Pazar’(YP) ülkeleriyle onlara yetişme çabasındaki ‘Gelişmekte Olan Ülkeler’ den (GOÜ) oluşan ‘gelişen’ ülkeler grubunun¹ sergilediği parlak büyüme performansının, dünyadaki büyümeyi de yukarı çektiği bir ortamda gündeme geldiğini gösteriyor.

İlk belirtileri dünya ekonomisindeki büyümenin yüzde 5.7’ye tırmandığı 2007 yılında ortaya çıkan finansal krizin, hızlı büyüme sürecini nasıl kesintiye uğrattığını ve ‘gelişen’ ülkelerin küresel finansal krizden göreceli olarak daha az etkilendiğini de görebiliyoruz bu tabloya bakınca. Dünya ekonomisinin ‘sıfır büyüme’ noktasına geldiği 2009 yılında, ‘gelişen’ ülkelerle ‘gelişmiş’ ülkeler arasındaki büyüme hızı farkının 6.5 puana kadar yükselmesi bu olgunun çarpıcı bir sonucu olarak dikkati çekiyor.

Ancak 2010 sonrasındaki durumu yansıtan verilere baktığımızda küresel ekonominin yeni yıldızları olarak niteleyebileceğimiz ‘gelişen’ ülkelerin büyüme hızlarının da düşmeye başladığını ve ‘gelişen’ ülkelerin büyüme hızlarıyla ‘gelişmiş’ ülkelerin büyüme hızları arasındaki

Küreselleşme sürecini başlatmış ABD’de küreselleşmenin eşitsizliği artıran bir büyümeye yol açtığını ileri sürenlerin itirazı da giderek güçleniyor

farkın giderek kapandığını görüyoruz. 2014’te bu farkın 2.3 puana kadar inmesi bekleniyor.

Küresel hayalleri yıkan kriz: Büyüme rakamlarının anlattığı hikaye, küreselleşme sürecinde kurulan ve yıkılan hayallerin hikayesi aynı zamanda.

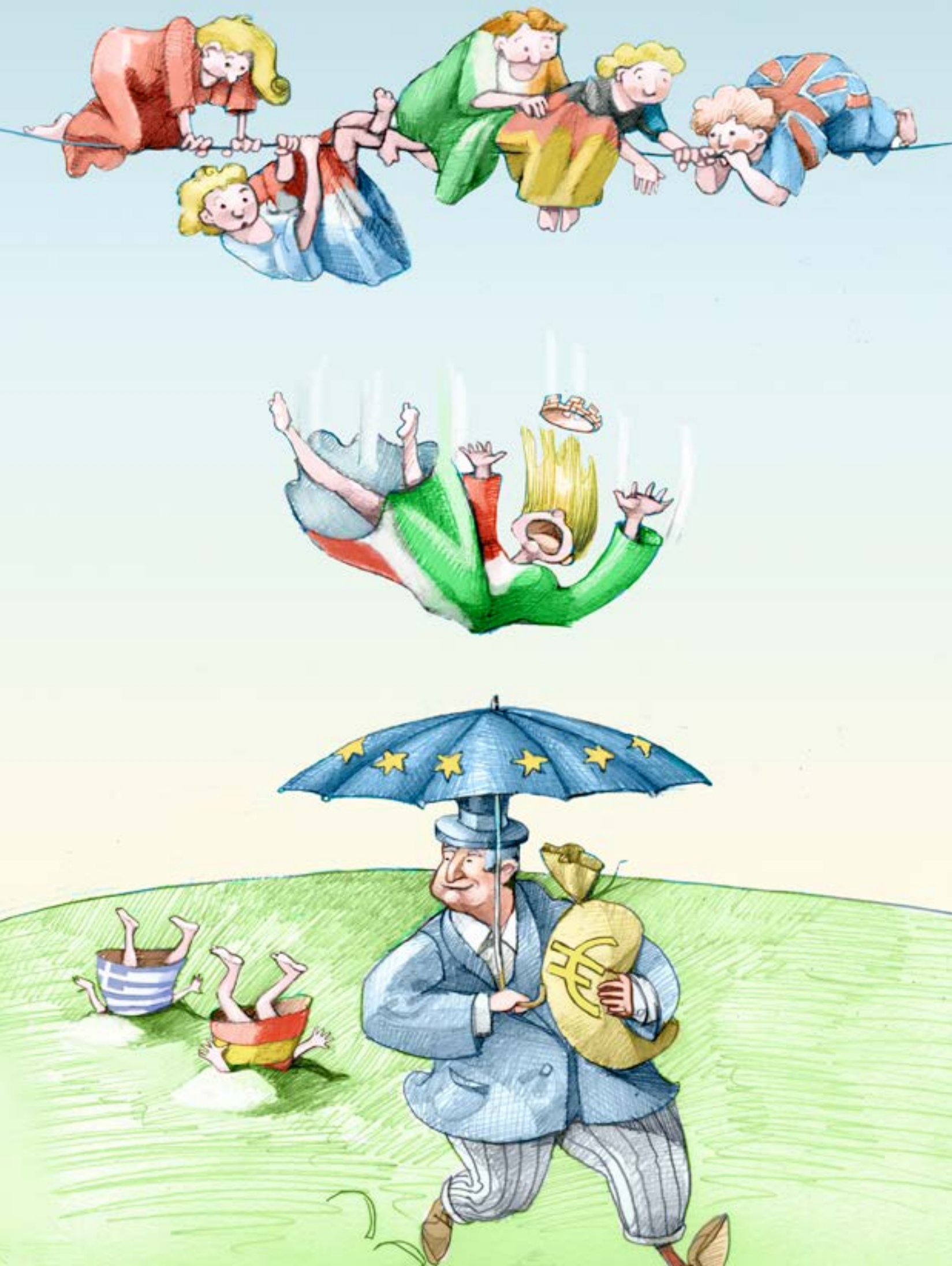
Küreselleşme süreci, başta Çin olmak üzere birçok ülkede o güne dek görülmemiş bir ekonomik atılımın gerçekleşmesini sağladı. Çin ve diğerleri, çoğu Batı kökenli küresel şirketlerin üretim sürecine ve arz zincirlerine eklemlenerek sanayilerini geliştirdi, kırsal kesimdeki atıl işgücünü sanayide kullanarak sermaye birikimini hızlandırdı. Bu ülkelerin büyük altyapı yatırımlarının da katkısıyla yüksek bir büyüme temposu yakalaması ve yeni bir küresel orta sınıf yaratmaya başlaması pek çok alanda küresel talebi canlandırdı. Petrol ve diğer temel maddeleri ihraç eden ‘gelişen’ ülkelerin yanı sıra, hızlı büyüyen ülkelere yatırım malı ve tüketim malı ihraç eden ‘gelişmiş’ ülkeler de bundan yararlandı ve tüm bu gelişmeler dünya ekonomisindeki büyüme patlamasına katkıda bulundu.

Küresel sistemin mantığı gayet iyi işliyor, küreselleşmenin yarattığı olanaklardan hemen herkesin yararlandığı bir hayal dünyası gerçekleşmiş görünüyordu.

Bu hayal dünyasının ayrılmaz bir unsuru da uluslararası finans sistemi idi. Uluslararası finans sistemi küreselleşme sürecinde hızla büyümüş ve küresel ekonominin kilit unsuru haline gelmişti. Sanayileşmede büyük atılım yapan ‘gelişen’ ülkelerin dünya ekonomisindeki payı artarken uluslararası finans sisteminin kontrolü Batı’nın, öncelikle de ABD’nin kontrolünde kalmıştı. En yüksek ücretleri ödeyen, en parlak beyinleri istihdam eden ve hükümetleri etkileyen bir ağırlığa sahip uluslararası finans sisteminin aslında küresel sistemin zayıf halkası olduğunu düşünmek bile zordu.

1: IMF, Economic Outlook raporunun ana tablolarında, “Yükselen Pazar” diye tanımladığı ülkelerle ve “Gelişmekte Olan” ülkeler diye tanımladığı ülkeleri bir arada gruplandırdığı için, ben de bu verileri kullanırken aynı tanımları benimsedim. Bu grubun bütünü için ise ‘gelişmiş’ ülkelerle karşılaştırma imkanını veren ‘gelişen’ ülkeler deyimini kullandım.

Küresel krizin uzantısında kendi krizini yaratan Avrupa her an resesyona geri kayabilecek durumda, üstelik ciddi bir deflasyon tehdidiyle karşı karşıya

Uluslararası finans sisteminin 2008 yılında çökme noktasına gelmesi işte bu nedenle büyük bir şok yarattı. Başta ABD ve İngiltere olmak üzere pek çok ülkede gerçekleştirilen dev boyutlu kurtarma operasyonlarıyla sistemin çökmesi önlenemedi ama küreselleşmenin vadettiği hayal dünyası bir anda yıkıldı, 'gelişmiş' ülkelere duyulan güven kayboldu. Başta ABD olmak üzere en katıksız 'serbest piyasa' savunucusu ülkelerin devlet kaynaklarıyla özel bankaları ve finans kuruluşlarını kurtarmak zorunda kalması, bu ülkelerin 'gelişen' ülkelerin gözünde uğradığı itibar kaybını daha da artırdı.

Uluslararası finans sistemini çöküşün eşiğine getiren ABD ve diğer 'gelişmiş' ülkelerin küresel sistemi yönetmede yetersiz kaldığı görüldü ve küreselleşme sürecinin inandırıcılığı darbe yedi. Finansal krizin panik aşaması

aşıldıktan sonra her ülkenin önce kendini kurtarma arayışına girmesi küreselleşmenin mantığını tersine çevirdi.

Bu koşullarda küresel oyuna katılmanın avantajlı olduğu inancı sarsıldı. Küreselleşmenin yararlarının öne çıktığı ortamda kurulan hayaller yıkılırken küresel oyunda umduğunu bulamayan ülkeler, oyunun dışında kalmanın ve ulusal politikalara öncelik vermenin daha avantajlı olacağını düşünmeye başladı. Örneğin Rusya'nın 2014 yılında izlediği çizgi ve attığı adımlar, jeopolitik amaçlı girişimlerin de küreselleşme sürecini olumsuz etkileyebileceğini düşündürüyor.

Öte yandan küreselleşme sürecini başlatmış ABD ve Avrupa'da da küreselleşmeyi bir tehdit olarak görenlerin sayısı hızla artıyor. ABD'de yeni teknolojileri kullanarak ve ucuz enerjiden yararlanarak sanayide rekabet gücünü artırma, Çin'e ve diğer 'gelişen' ülkelere kaptırılan işleri geri kazanma çabası sürerken, küreselleşmenin eşitsizliği artıran bir büyümeye yol açtığını ileri sürenlerin itirazı da giderek güçleniyor.

Küresel krizin uzantısında kendi krizini yaşamakta olan Avrupa'da ise göçmen işçilere karşı duyulan tepkinin ve korumacı eğilimlerin giderek tırmandığı, küreselleşme karşıtı aşırı milliyetçi partilerin desteğinin güçlendiği görülüyor. Dünya ekonomisinin geleceği: 2008 krizinin tetiklediği

gelişmeler sonucunda bugün gelinmiş olan noktada karşımıza çıkan manzara, dünya ekonomisinin ve küreselleşmenin yakın geleceği için iyimser olmayı zorlaştırıyor.

OECD, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar da dünya ekonomisiyle ilgili olarak yaptıkları büyüme tahminlerini hep aşağı doğru revize etmek zorunda kalıyor son zamanlarda. Bu duruma düşebileceklerini bildikleri için de yapılan tahminleri geçersiz kılabilecek olan riskleri peşinen vurgulamak ihtiyacını duyuyorlar. IMF'nin Ekim ayında yayınlanan son Economic Outlook (Ekonomik Görünüm) raporunda da dünya ekonomisinin büyüme hızının 2015'te yüzde3.8'e, 2016'da yüzde 4.0'a yükseleceği tahmin ediliyor ama raporun metninde daha olumsuz sonuçlara yol açabilecek riskler vurgulanıyor.

Genelde belirsizlikten kaynaklanan bir güven kaybından söz etmek mümkün. Bu güven kaybının temelinde yatan şey, ABD ve Avrupa'nın 2008 krizi sonrasında, dünyaya ve kendi halklarına güven verecek bir çıkış yolu bulamamış olmaları, sürdürülebilir bir büyüme modeli ortaya koymadan, derme çatma önlemlerle günü kurtarmaya çalışmaları.

Dünya ekonomisinde bugün sağlanmış olan büyümenin ve başlıca borsalardaki yükselişin, ABD Merkez Bankası'nın (Fed) öncülüğünde yaratılmış olan benzeri görülmemiş

likidite bolluğu sayesinde elde edilmiş olduğunu herkes biliyor. Bu yüzden herkesin gözü Fed'in üzerinde. Fed Başkanı'nın kaşını kaldırması ya da bir imada bulunması bile piyasaları sallamaya yetiyor.

Refah düzeylerini korumakta zorlanan Batı toplumlarında giderek yaygınlaşan bir hoşnutsuzluk var. ABD'de ekonominin yüzde 2'nin üzerinde bir büyüme temposunu yakalamış olması ve işsizlik oranının kabul edilebilir düzeylere inmesi bile Obama yönetimine puan kazandırmadı, çünkü büyümeden aslan payını nüfusun yüzde 10'unun, hatta yüzde1'inin aldığı izlenimi yaygınlaşmış durumda. Gerçek geliri 1990'lardan beri artmayan orta sınıfın durumunu düzeltecek düzenlemelere gidilmeden bu izlenimi değiştirmek mümkün olmayacak ama şimdi tamamen Cumhuriyetçi Parti'nin eline geçen bir Kongre'nin bu tür düzenlemelere sıcak bakmayacağı da bir gerçek.

Küresel krizin uzantısında kendi krizini yaratan Avrupa her an resesyona geri kayabilecek durumda, üstelik ciddi bir deflasyon tehdidiyle karşı karşıya. İşsizlik sorununun taşınamaz boyutlara tırmandığı birçok Avrupa ülkesinde toplumsal tepkilerin ekonomik reformları zorlaştırdığı bir ortama girilmiş bulunuyor. Avrupa Birliği ülkeleri, Avrupa'yı çıkmazdan çıkarmak için neler yapılması gerektiği konusunda bir görüş birliğine varmış gibi de görünmüyor.

Küreselleşme süreci sürececek kuşkusuz ama bu sürecin dünya ekonomisine yeniden ivme kazandırmasını beklemenin şu an için gerçekçi görünmediğini söyleyebiliriz

'Gelişmiş' ülkelerin kriz nedeniyle tökezlediği dönemde dünya ekonomisinin yükünü çeken YP ülkelerinin çoğunda, kriz öncesindeki dönemde hızlı büyümeyi sağlamış faktörlerin önemini kaybetmeye başladığı görülüyor. Enerji ve temel madde ihracatçısı ülkeler dünya ekonomisindeki yavaşlamanın olumsuz etkilerini hissederken, Çin gibi sanayi ürünleri ihracatında öne çıkan ülkeler de, ucuz işgücü avantajının azalması ve teknolojiadaki gelişmelerin rekabeti zorlaştırması nedeniyle zorlanıyor.

Kriz nedeniyle momentum kaybeden küreselleşme sürecine yeniden umut bağlamak da kolay değil. Uluslararası mal, hizmet ve sermaye akımlarının dünya GSYH'sine oranı kriz öncesinde yüzde 52.4 iken kriz sonrasında yüzde 24.6'ya düştü (2). 1993-2007 döneminde dünya ekonomisinin büyüme hızını ikiye

katlayan dünya ticaretinin büyüme hızı da, krizde GSYH büyüme hızının altına düştü. Şimdi de GSYH büyüme hızının hemen üstünde seyrediyor.

Küreselleşme süreci sürececek kuşkusuz ama bu sürecin dünya ekonomisine yeniden ivme kazandırmasını beklemenin şu an için gerçekçi görünmediğini söyleyebiliriz.

İklim değişikliğinin, demografik depremin ve giderek tırmanan jeopolitik risklerin yol açabileceği sorunları da saydıklarımıza eklersek yakın geleceğe umutlu bakmamız daha da zorlaşıyor.

Bunları söylemek için karamsar olmak gerekmiyor, gerçekçi olmak yeterli. Farklı bir dünyaya geçmekte olduğumuzu ve birçok şeyin eskisi gibi olmayacağını kabul etmek zorundayız.

Küreselleşmenin dünyada yaratmış olduğu balayı atmosferini bir anda yok eden 2008 krizini, farklı bir dünyaya geçmekte olduğumuzu kafamıza vurarak bize hatırlatan bir şok olarak da değerlendirebiliriz. Bu farklı dünya kendi çözümlerini yaratacak kuşkusuz. Biz şimdi bu geçiş sürecinde geleceğe umutla bakamıyoruz, çünkü geleceğin çözümlerini hayal etmekte yetersiz kalıyoruz.

2: Mc Kinsey Institute, Global flows in a digital age, April 2014.

NEREYE GELDİK? NEREYE GİDİYORUZ?

Fatih Özatay - TOBB-ETÜ ve TEPAV

Giriş: Makroekonomik istikrarı sağlamak yolunda 2001 krizinden bu yana önemli bir mesafe aldık. Bunun kestirmeden en önemli iki göstergesi 1990'larla karşılaştırılmayacak kadar düşük enflasyon ve faiz oranımız. Bu sonuca ulaşmamızda nelerin başrolde olduğunu da biliyoruz: Disiplinli bir maliye politikası, finans sektörünü sağlamlaştırmak için atılan önemli adımlarla araç bağımsızlığına kavuşan ve kimi dönemlerde sorgulansa da bunu kullanan bir merkez bankası.

Makroekonomik istikrar, tek başına bir ülkenin refahını artırmak ve gelişmiş ülkeler düzeyine çıkarmak için yeterli olsaydı, istikrar açısından sorunlu birkaç göstergemizi de düzelttikten sonra başka bir şey yapmamıza gerek kalmayacaktı. Oysa ne tek başına makroekonomik istikrarı sağlayarak Türkiye'yi gelişmiş ülkelerin düzeyine getirmek mümkün ne de zaten tam anlamıyla makroekonomik istikrarı sağlamış durumdayız. İstikrar açısından bakıldığında en temel sorunumuz yüksek cari işlemler açığımız.

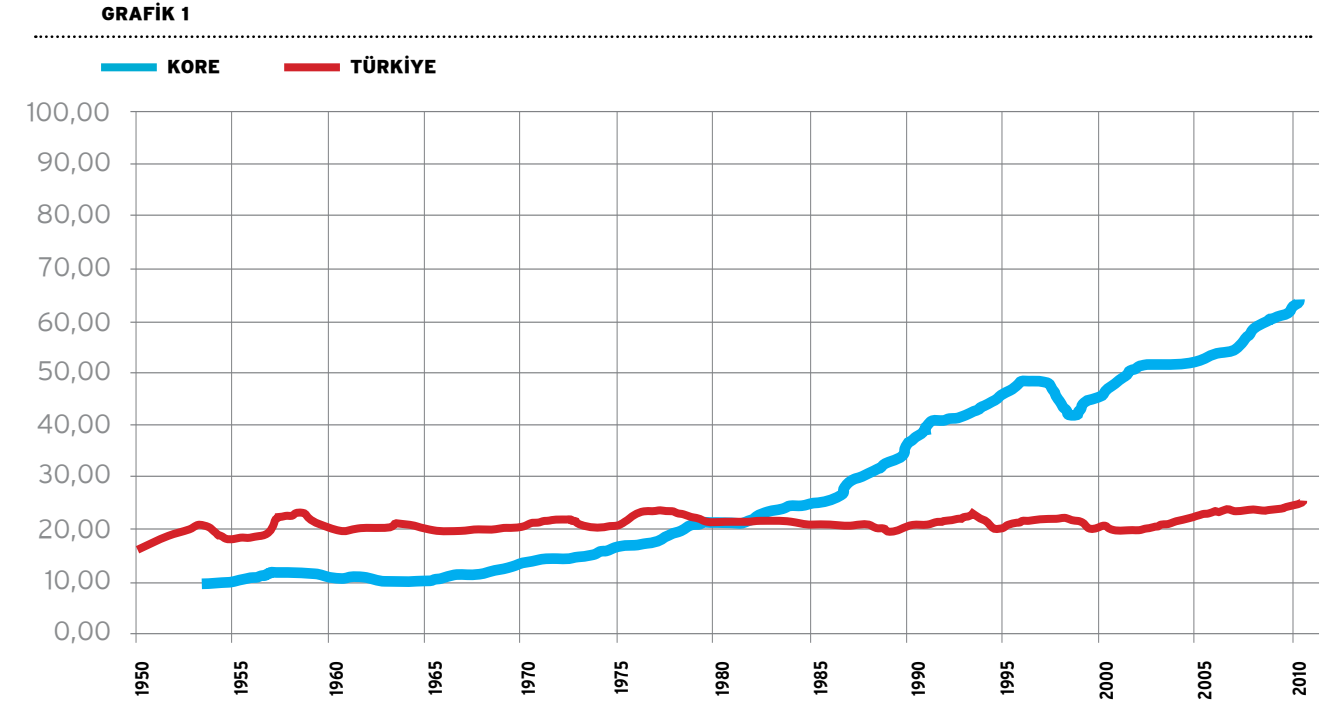
İstikrar boyutundan çıkıp daha derin konulara yüzümüzü çevirdiğimizde ise çok önemli bir sorunla daha karşı karşıya geliyoruz. Bir başka sorunla, başlıktaki ilk soruyla ilgili. Gelişmiş ülkelerin kişi başına gelir düzeyi ile Türkiye'nin kişi başına gelir düzeyi arasındaki fark yıllardır kapanmıyor. Makroekonomik istikrarı sağlamak bu farkın kapanması için olmazsa olmaz koşul. Ama yetmiyor, fazlası gerekiyor. Makroekonomik istikrarı sağlarken paradoksal olarak önemli yapısal alanlardaki 'istikrarı' bozmamız gerekiyor. Peki, neden böyle? Bir sonraki bölüm bu sorunun yanıtını vermeyi amaçlıyor.

Bundan sonra nereye gideceğimiz -ki başlıktaki ikinci soru-olduğumuz yerde neden bulunduğumuzdan şüphesiz bağımsız değil. İki boyutta yanıt aramak gerekiyor bu soruya. Özellikle düşük yatırım ve tasarruf oranımız ile kısa dönemde ekonomimizin nasıl şekilleneceği arasında yakın ilişki var. Üçüncü bölümün ilk kısmı ağırlıklı olarak 2015'e odaklanıyor. İkinci kısmında ise 'nereye gidiyoruz' sorusuna daha uzun vadeli bir bakış açısıyla yanıt aranıyor.

Nereye Geldik: Bir ülkede yaşayanların refah düzeylerini başka ülkelerde yaşayanlarındaki ile karşılaştırmak için sıkça kullanılan bir gösterge var: Kişi başına gelir düzeyi. Şüphesiz, yetersiz bir ölçüt bu; gelir dağılımını dikkate almıyor. Keza, gelirin nasıl yaratıldığını da hesaba katmıyor. Mesela o gelire ulaşmak için çevre felaketleri yaratıldı mı gibi soruları es geçiyor.

Tüm bu eksiklerine karşın, kişi başına gelir düzeyi ile bazı önemli göstergeler arasında yakın bir ilişki var. Kişi başına gelir düzeyi yüksek olan ülkelerde çocuk ölüm oranları daha düşük. Kişi başına gelir düzeyi yüksek olan ülkelerde kişi başına tüketim de yüksek. Dolayısıyla, ufak farklılıklara fazla 'takılmadan' ülkeler arasında karşılaştırma yapmak açısından vazgeçilmez bir ölçüt olmayı sürdürüyor kişi başına gelir düzeyi.

Grafik 1'de Türkiye'nin kişi başına gelir düzeyinin ABD'nin kişi başına gelir düzeyine oranının 1950'den bu

Türkiye'nin ve Kore'nin kişi başına gelir düzeylerinin ABD'nin kişi başına gelir düzeyine oranları (%). Kaynak: Penn World Table 7.1

Ne tek başına makroekonomik istikrarı sağlayarak Türkiye'yi gelişmiş ülkelerin düzeyine getirmek mümkün ne de zaten tam anlamıyla makroekonomik istikrarı sağlamış durumdayız. İstikrar açısından en temel sorunumuz yüksek cari işlemler açığımız

yana değişimi gösteriliyor. Eğrinin eğimi, karşılaştırmayı ABD'ninki ile değil de mesela G7 ülkelerinin ortalama kişi başına gelir düzeyi ile yapsam da değişmeyecekti.

Mesaj çok açık: Zengin ülkelerle aramızdaki gelir farklılığı kayda değer bir miktarda değişmemiş; olsa olsa 'milim' düzeyinde kapanmış. Bu olgu farklı biçimlerde de ifade ediliyor. Mesela, 'orta gelir tuzağı' kavramı ile kastedilen bu. Peki, neden böyle? Sorunun yanıtı için akademik çalışmalara bakmak gerekiyor. Araştırmacıların üzerinde anlaştıkları noktalar şunlar: Birincisi, vaktiyle orta gelir

düzeyinde olup da zamanla zengin ülkelerin kişi başına gelir düzeyine yaklaşan ülke sayısı fazla değil. Bunu başaran ülkelerden bir tanesi Kore (Grafik 1). İkincisi, bu ülkelerin üç temel özellikleri var. Bir: Milli gelirleri içinde yatırımın payı (yatırım oranı) yüksek. İki: Eğitimli bir nüfusa sahipler. Üç: Yüksek teknoloji ürünlerin toplam ihracat içindeki payı yüksek.

Tablo 1, 2 ve 3'te Türkiye ile Türkiye'nin de içinde yer aldığı G20 grubundaki yükselen piyasa ekonomilerinin her üç gösterge açısından da karşılaştırması var. Artık gelişmiş bir ülke olarak kabul edilen Kore'ye ilişkin bilgiler de tabloda yer alıyor. Üç tablodan da çıkan mesaj açık: Bu göstergeler açısından Türkiye'nin durumu iç açıcı değil. Şu ya da bu gösterge açısından Türkiye'ye benzer ülkeler elbette var. Ama bunun zaten böyle olması beklenir. Az önce belirttiğim gibi, zenginlerle arasındaki gelir farklılığını kapatan ülke sayısı zaten az. Kaldı ki, bu ülkelerin bir kısmının bu tabloya yansıyan durumlarını düzeltmemeleri halinde onların da orta gelir tuzağından kurtulmaları mümkün değil. Bu çerçevede özellikle zengin ülkelerle arasındaki gelir farklılığını oldukça azaltan Kore ile karşılaştırma yapmakta yarar var. Önemli noktanın altını çizmem gerekiyor. Tablolarda nicelik bilgileri yer alıyor; niteliğe ilişkin bir malumat içermiyor o rakamlar. Hiç şüphesiz, ne kadar yatırım

TABLO 1. MİLLİ GELİRE ORANLA YATIRIM (%)

	2002-2006	2007-2011	2012	2013
Arjantin	16,8	19,7	17,3	18,3
Brezilya	16,4	19,4	17,5	18,1
Çin	41,0	45,8	47,7	47,8
Hindistan	30,9	36,2	34,7	31,4
Endonezya	24,3	29,8	34,7	33,6
Kore	32,0	31,8	31,0	29,0
Meksika	22,1	23,0	23,1	21,5
Rusya	20,2	22,5	23,6	22,6
Suudi Arabistan	20,9	28,6	26,3	28,2
Güney Afrika	17,6	20,3	19,4	19,4
Türkiye	19,3	20,2	20,1	20,6
Gelişmekte olan ülkeler	26,2	30,3	31,5	31,6

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database, Ekim 2014

TABLO 2. 2010 YILINDA NÜFUSUN ORTALAMA EĞİTİM SÜRESİ (YIL)

	20-24 Yaş	25-29 Yaş	15 Yaş üstü
Arjantin	10,55	10,34	9,51
Brezilya	9,94	9,81	7,89
Çin	9,17	8,87	7,51
Hindistan	9,02	7,76	6,24
Endonezya	9,47	9,22	7,61
Kore	13,93	14,70	12,05
Meksika	10,48	10,14	8,79
Rusya	11,75	11,85	11,53
Suudi Arabistan	11,28	9,64	8,53
Güney Afrika	11,08	11,03	9,69
Türkiye	9,12	8,50	7,05

Kaynak: Barro-Lee Educational Attainment Dataset 2014

TABLO 3. YÜKSEK TEKNOLOJİLİ ÜRÜNLERİN TOPLAM İHRACAT İÇİNDEKİ PAYI (%)

	2007-2011	2012
Arjantin	7,9	7,7
Brezilya	11,5	10,5
Çin	26,6	26,3
Hindistan	10,6	7,3
Endonezya	7,3	6,6
Kore	28,4	26,2
Meksika	16,9	16,3
Rusya	7,9	8,4
Suudi Arabistan	0,5	bilgi yok
Güney Afrika	5,1	5,5
Türkiye	1,8	1,8

Kaynak: Dünya Bankası

yapıldığı ve ne kadar eğitim görüldüğü kadar, yatırımların ne ölçüde verimli alanlara yapıldığı ve eğitimin ne denli kaliteli olduğu da önemli.

Mesela, çocuklarımızı yetiştiren öğretmenlerin kalitesini bir üst düzeye çıkarıcı eğitim programları tasarlayıp açmak da bir yatırım, neredeyse her ilçeye lüks bir futbol stadyumu açmak da. Lüks bir alışveriş merkezi inşa etmek de yatırım, ileri teknoloji kullanan sanayilere, araştırma ve geliştirmeye kaynak ayırmak da yatırım.

Bu çerçeveden de bakıldığında, mevcut yatırım düzeyimizin çok ‘doğru’ alanlara yöneldiğini iddia etmek herhalde mümkün değil. Eğitimin niteliği için ise uluslararası karşılaştırmaya olanak sağlayan bazı araştırmalar var. Bunların başında OECD’nin PISA sınavları geliyor. Bu sınavlarda çocuklarımızın aldıkları sonuçlar, eğitimde önemli bir kalite sorununun olduğunu gösteriyor.

Nereye Gidiyoruz: Yukarıda özetlenen sevimsiz statüko bir kader değil; değiştirmek mümkün. Ne var ki kısa vadede başırlabilececek bir iş değil bu. Bu nedenle, önümüzdeki birkaç yıla bu statükonun yarattığı kırılma noktaları penceresinden bakmak gerekiyor. Bu bölümün ilk kısmında 2015’e odaklanıyorum. İkinci alt bölüm ise statükonun nasıl değiştirilebileceği üzerine.

Öğretmenlerin kalitesini artırmak da bir yatırım, her ilçeye bir futbol stadyumu açmak da. Lüks bir AVM inşa etmek de, ileri teknolojiye, araştırma ve geliştirmeye kaynak ayırmak da yatırım. Yatırım düzeyimizin ‘doğru’ alanlara yöneldiğini iddia etmek mümkün değil

2015: Girişte makroekonomik istikrarı henüz tam anlamıyla sağlayamadığımıza dikkat çektim. Bu açıdan başta gelen sorumuz cari işlemler açığımızın yüksek olması. Cari işlemler açığına üç farklı biçimde bakmak zihin açıcı oluyor. Birincisi şu: Cari işlemler açığı, bir ülkenin tüketim ve yatırım harcamaları ile geliri (gayri safi milli hasılası) arasındaki farka eşit. Dolayısıyla, belli bir dönemde cari işlemler açığını azaltmanın bir yolu daha az yatırım ya da daha az tüketim yapmaktan geçiyor. Oysa yukarıda vurgulandığı gibi yatırım oranımız zaten oldukça düşük düzeyde. Bu, bizi ikinci

TABLO 4. MİLLİ GELİRE ORANLA TASARRUF (%)

	2002-2006	2007-2011	2012	2013
Arjantin	20,7	20,6	17,1	17,5
Brezilya	17,2	17,9	15,1	14,5
Çin	45,5	51,8	50,3	49,7
Hindistan	31,1	33,5	30,0	29,7
Endonezya	26,8	30,7	32,0	30,3
Kore	33,6	33,7	35,2	35,1
Meksika	21,4	21,9	21,9	19,5
Rusya	29,6	27,6	27,1	24,2
Suudi Arabistan	39,5	46,4	48,8	45,9
Güney Afrika	15,3	15,8	14,2	13,5
Türkiye	16,0	14,3	14,0	12,6
Gelişmekte olan ülkeler	29,4	32,7	32,9	32,4

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database, Ekim 2014

Yurtdışından borç bulmamız gerekiyor. Çok düşük tasarruf oranımızın bizi getirdiği nokta burası. Tüketim ve yatırım harcamalarımızı finanse edebilmek için yabancıların tasarruflarına ihtiyacımız var. Bu önemli bir kırılganlık kaynağı

tanıma getiriyor. Bu çerçeveden de bakıldığında, mevcut yatırım düzeyimizin çok ‘doğru’ alanlara yöneldiğini iddia etmek herhalde mümkün değil.. Tablo 4’te, daha önceki tablolarda yer alan ülkeler ile Türkiye’nin tasarruflarının milli gelirlerine oranları (tasarruf oranları) yer alıyor. Fazla yoruma gerek yok; tartışmasız çok düşük bir düzeyde tasarruf oranımız.

Cari işlemler açığına üçüncü bakış biçimi ise finansmanı ile ilgili. Cari açık, ülke olarak gelirimizden daha fazla harcama yapmamız sonucunda ortaya çıktığına göre, her şeyden önce o fazla harcamaların yapılabilmesi için yurtdışından borç bulmamız gerekiyor. İşte çok düşük tasarruf oranımızın bizi getirdiği nokta burası. Tüketim ve yatırım harcamalarımızı finanse edebilmek için yabancıların tasarruflarına ihtiyacımız var. Bu önemli bir kırılganlık kaynağı.

Düşük tasarruf oranı ve buna bağlı olarak yüksek düzeyde cari işlemler açığı vermemiz bir kırılganlığa daha yol açıyor. Cari açığı finanse etmek için alınan borçlar zamanla birikiyor ve Türkiye’nin döviz cinsinden yükümlülükleri ile alacakları arasındaki farkın açılmasına neden oluyor. Verdiğim tablolarda yer alan ülkeler arasında milli gelirine oranla bu farkın en yüksek olduğu ülke Türkiye. Bu durumda, bilançolar döviz kurundaki artışlara karşı giderek hassaslaşıyor. ‘Normal’ bir ülkede kur artışı, makul bir düzeyde kalmak koşuluyla ihracat ve dolayısıyla büyüme açısından olumlu bir gelişme iken, döviz cinsinden açık pozisyonu yüksek olan bir ülkede bilanço tahribatına yol açıyor ve büyümeyi olumsuz etkileyebiliyor.

2015’e bu çerçevede bakmakta yarar var. Harcamalarımızı kısmak istemiyorsak, yurtdışından borçlanmamız gerekiyor. Oysa başkalarının tasarruflarını Türkiye’ye göndereceklerinin bir garantisi yok. Bu durumda her şeyden önce Türkiye’ye ilişkin risk algılamasının yükselmemesi gerekiyor. Mevcut ekonomi politikamız bu açıdan bir sorun teşkil etmiyor. Ancak hükümetin, Merkez Bankası’na ‘faiz indir’ baskısı yaptığına ilişkin bir algı yaratmaktan kaçınması gerekiyor. Keza, bankacılık sektörüne ilişkin kararların da teknik nedenlere dayanılarak alındığına ikna olmalı uluslararası piyasalar. Bu koşulların sağlandığını kabul edelim –ki sağlanmamaları için bir neden yok; bizim elimizde. Ek olarak güney sınırlarımızdaki gelişmeler de Türkiye açısından daha kötüye gitmemeli.

Türkiye’nin istediği ölçüde yurtdışından borçlanabilmesi sadece kendi riskini azaltmasına bağlı değil. Türkiye ve çoğu diğer yükselen piyasa ekonomisine yurtdışından sermaye girişi ile uluslararası risk alma iştahı arasında çok yakın bir ilişki var. Mesela, 2011’in ikinci yarısında Avrupa ekonomisine ilişkin kaygılar son derece yükselince risk alma iştahı azaldı ve bizim gibi ülkelere ya eskisine kıyasla çok daha az sermaye geldi ya da net sermaye çıkışı gerçekleşti. Keza, Mayıs 2013’te o zamanki ABD Merkez Bankası (Fed) Başkanı’nın yaptığı açıklamalar da benzer bir sonuca yol açtı.

Bu çerçevede, 2015’te ekonomimizi önemli ölçüde etkileyecek ana unsurun ne olduğu ortada. Fed faiz artırımına ne zaman başlayacak? Faiz artırımları hangi şiddette olacak? 1990’larda bizim gibi ülkeler Fed’in faiz artırım kararlarından çok kötü etkilenirlerdi. Kimi durumlarda kötü etkilenme kriz boyutuna ulaşırdı.

Köprülerin altından çok su aktı; bu ülkelerin ekonomik durumları o yıllara göre çok daha iyi durumda artık. Keza Türkiye’ninki de. Fed’in faiz artırımına beklenenden erken başlaması şüphesiz Türkiye’de ya da benzer ülkelerde bir felakete yol açmayacak. Ancak, Fed’in faiz artırması bizim gibi ülkelerin eskisine kıyasla yurtdışından daha az borçlanabilmeleri anlamına geliyor. Elbette her ülke aynı biçimde etkilenmiyor. Yükselen piyasa ekonomileri içinde daha kırılgan olanlar daha az borç bulacaklar. Türkiye, ne yazık ki, hem çok düşük tasarruf oranı nedeniyle hem de bilançoların döviz kurundaki artışlardan olumsuz etkilenmeleri nedenleriyle kırılgan ülkeler grubunda yer alıyor, dahası grubun da ilk sıralarında.

İşin özü şu: Biz mevcut riskimizi artırmayacağız. Bunu sağlama aldıktan sonra 2015’te büyüme oranımızın ne düzeyde belirleneceği, enflasyonun ve cari açığın

Statükoyu değiştirmemiz gerekiyor. Ama statükoyu değiştirmenin çok zor bir iş olduğu da ortada. Düşük tasarruf oranımız bizi yurtdışındaki gelişmelere karşı çok duyarlı hale getiriyor

nasıl şekilleneceği büyük ölçüde FED’in alacağı kararlara bağlı. Elbette Avrupa ekonomisinin ne ölçüde kötüleşeceği ve Avrupa Merkez Bankası’nın kararları da önemli. Avrupa’daki mevcut durum belirgin biçimde kötüleşmedikçe ana belirleyici Fed olacak.

Statükoyu değiştirmek, nasıl: Yaklaşık 500 yıl önce bakın Machiavelli Prens adlı eserinde zamanın iktidar sahiplerine ne öğüt veriyor: “... Gerçekten de, yeni kurumların yapılandırılmasını yürütmekten daha güç, başarılması şüpheli ve tehlikeli bir girişim yoktur. Reform yapan kimse, eski kurumlardan faydalanan kişilerin düşmanlığını çeker ve yenilerinden faydalanan kişilerden ise ancak sınırlı bir destek

sağlar... Bu nedenle yeni kurumlara karşı olanlar saldırı fırsatı bulduklarında bunu partizanlık ateşiyle yaparlarken diğerleri reformcuyu yarım ağızla desteklerler. Sonuçta bu iki kesimin arasında kalan reformcu büyük tehlike altına girer.” (Machiavelli, 113. Prens, Sayfa 46, Doruk Yayınları)

Statükoyu değiştirmemiz gerekiyor. Ama statükoyu değiştirmenin çok zor bir iş olduğu da ortada. Düşük tasarruf oranımız bizi yurtdışındaki gelişmelere karşı çok duyarlı hale getiriyor. Yetmiyor; yatırım oranımızı sınırladığı için sürdürülebilir büyüme oranımızı daha yüksek bir düzeye çıkarmamızı da engelliyor. Bu çerçeveden bakıldığında, tasarruf oranımızı yükseltmemiz birkaç temel önceliğimizden biri olmalı. Oysa tasarruf oranını yükseltmek çok kolay değil. Yine de manevra alanımız var.

Birincisi, tasarrufun getirisinin enflasyonun altında kalmasına yol açan faiz politikasından vazgeçmek gerekiyor. Yanlış anlaşılmasın; “faizi artır, bak hemen tasarruf nasıl da artar” demiyorum. Neyin yapılmaması gerektiğini söylüyorum. İkincisi, bir önceki hükümetin birkaç yıl önce yürürlüğe soktuğu özel emeklilik fonu sistemi ve bunun bütçe kaynakları ile teşvik edilmesi doğru yönde atılmış bir adım.

Yine de iki noktaya dikkat çekmek gerekiyor. Birincisi, bu fonlara katılımın teşvik edilmesi bütçeye bir yük getiriyor; kamu tasarrufunu törpülüyor. İkincisi, başka tasarruf araçları yerine emeklilik fonlarına yönelmesinin net tasarrufu artırıcı bir etkisi yok. Tüm bunlara rağmen, bu uygulamanın yurtiçi tasarruf oranını biraz olsun artırması umulur.

Üçüncüsü, kamu kesimi daha fazla tasarruf yapabilir. Harcama kısmaktan söz etmiyorum. Vergi oranlarını yükseltmeden vergi gelirlerini artırmak mümkün. Yeteri kadar veri alınmayan bir kesim var. Yaygın tanımıyla, kayıtdışı ekonominin üzerine giderek kamu tasarrufunu yükseltebiliriz. Üstelik kayıt içinde çalışan ve daha verimli olan şirketlerin karşılaştığı haksız rekabet önleneneğinden, bu şirketlerin büyümelerinin ve yurtdışında daha rekabetçi olmalarının önü açılır.

Ama kayıtdışı ekonomi önemli bir istihdam alanı. Siyaseten yapılabilirliği oldukça güç bir reform bu, hele Machiavelli’den yukarıdaki alıntı dikkate alındığında. Fakat şöyle bir manevra alanı var: Kayıtdışı ekonomi ile mücadele sonucu vergi gelirlerini milli gelire oranla birkaç yıl sonra iki puan yükselttiğimizi düşünelim. Bu önemli bir kaynak. Bu kaynak kullanılarak işsizlik yardımları ve süreleri yükseltilebilir. Daha önemlisi,

kayıtdışında çalışanların beceri düzeylerini artıracak ve yeni iş bulmalarını sağlayacak kurslar finanse edilebilir. Böyle bir paket, kayıtdışı ile mücadelenin siyaseten yapılabilirliğini yükseltir.

Elbette gerçekleştirilmeleri bu denli güç olmayan reformlar da var. Mesela, yatırım ortamının iyileştirilmesi. Ya da öncelik listesinde tasarruf oranımızı yükseltmek kadar önemli başka reform alanları da var. Başta çocuklarımıza daha iyi bir eğitim vermek geliyor.

Bu yazının sınırları içinde daha fazla ayrıntıya girmeden bir önemli noktanın altını çizerek bitireyim. Sarkozy, Fransa cumhurbaşkanı olduğunda, Fransa’nın yüksek bir oranda büyümesinin önündeki kısıtların saptanması ve bu kısıtların nasıl kaldırılacağına belirlenmesi için bir komisyon kurmuş. Aylar süren çalışmalardan sonra komisyon tam 316 öneriyle gelmiş. Üstelik her bir önerinin vazgeçilemez olduğu düşünülmüştü. Vazgeçilemez önerilerden 209 numaralı kuaförlerin diplomasına ilişkinmiş!

Kıssadan hisse şu: ‘Pazar listesi’ şeklindeki uzun reform listelerinden kaçınılması gerekiyor. Önemli olan, öncelikli reform alanlarının ve siyasi yapılabilirliğin sağlıklı saptanması.

2015'E GİRERKEN KÜRESEL SİYASETTE BELİRSİZLİK VE RİSKLER

Yrd. Doç Feyzi Baban / Koç Üniversitesi

2014 yılını değerlendirirken önceki yıllarda başlayan ve etkisini bu yıl da devam ettiren üç ana konunun küresel ilişkiler açısından en önemli risk faktörlerini içerdiğini görüyoruz: Kısa bir süre için düzelme sinyalleri veren küresel ekonominin tekrar yavaşlama eğilimine girmesi; Avrupa'da halen devam eden ekonomik krizle beraber yükselme eğilimi gösteren aşırı sağ siyasetin etkisini artırması; Ortadoğu'da Arap baharıyla başlayan siyasi alt üst oluşun İslam Devleti'nin (İŞİD) Irak ve Suriye'nin önemli bir bölümünü kontrol etmeye başlamasıyla birlikte bölgesel istikrarsızlığı küresel boyutlara taşıması.

Bu üç konu küresel ilişkiler açısından önemli riskler içermekle birlikte, aynı risk faktörleri önümüzdeki yıl, içinde bulunduğu coğrafi konum itibarıyla Türkiye için daha da önemli sonuçlar doğurma potansiyelini taşımakta.

İhracat pazarlarındaki olası daralmayı ve FED'in 2015'te piyasaya bol para verme politikasında ciddi bir azaltmaya gideceği sinyalini göze aldığımızda, Avrupa ve Amerika'daki faiz oranlarının şu andaki halinde kalması Türkiye'de büyümenin finansmanı için hayati önem taşıyacak

2014 yılı başlarında olumlu sinyaller veren küresel ekonomi, yılın son çeyreğinde kendini gösteren şu gelişmelerden dolayı tekrar olumsuz bir görüntü vermektedir: Eylül ayı itibarıyla ABD'de ekonomik büyümenin yavaşlaması; Almanya'nın ekonomik durğunluğa girme ihtimaliyle birlikte zaten kırılgan olan Avrupa ekonomisinin geleceğinin tekrar belirsiz hale gelmesi ve Yunanistan ekonomisindeki olumsuz göstergelerin şimdilik kontrol altında tutulan Euro krizini tekrar tetikleme ihtimalinin belirmesi; Rusya ile Batı devletleri arasında Ukrayna konusunda yaşanan krizin ekonomik yaptırımlara dönüşmesi ve bu yaptırımların Rusya ve Avrupa ekonomileri için olası negatif sonuçları; ebola virüsünün Afrika kıtasından diğer bölgelere yayılma tehlikesi ve bunun beraberinde getirebileceği istikrarsızlık ve en son olarak da Ortadoğu'da devam eden siyasi krizin ve bölgesel savaşların petrol fiyatında yaratması muhtemel dalgalanmalar.

Yukarıda sıralanan ekonomik risk belirtileri küresel ekonominin sadece bir bölgeyle sınırlı olmadığını, tam aksine birçok bölge ve alanda risk olasılıkları içerdiğini göstermekte.

Genel anlamda olumlu bir seyir izleyen Amerikan ekonomisinin en kırılgan bölgesi hanelerin harcama gücünün hala 2008 öncesi seviyelerine çıkamamış olması ve olası bir faiz artışının mortgage ödemelerinden başlayarak hane harcamalarında yapacağı olumsuz etkinin Amerikan ekonomisinin tekrar yavaşlama ve hatta krize girme ihtimalini artırması. Avrupa'da başgösteren deflasyon tehlikesi de benzer şekilde Avrupa Merkez Bankası'nın elini bağlamakta ve bu sebepten 2015 yılında Avrupa ve Amerika'daki faiz oranlarının artması ihtimal dışı.

Gelişmiş ülke pazarlarında 2008 finansal krizinden beri uygulanan düşük faiz politikasının, Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan pazarlar için olumlu sonuçlarından birisi uluslararası paranın bu ülkelerdeki yüksek faiz oranlarına doğru akmasıydı. İlk önce kısa süreli olacağı öngörülen düşük faiz politikasının uzun süreli hale gelmesi, söz konusu ülkeler için görece ucuz dış finansman kaynağı yaratmış ve normal şartlar altında ulaşılması zor büyüme oranlarına ulaşmayı mümkün kılmıştır.

Geçen yaz Fed'in faiz yükseltmeyip sadece yakın gelecekte faizleri yükseltme eğilimine gireceği sinyalini vermesinin gelişmekte olan pazarlardan ani para çıkışlarına yol açması bu kısa vadeli para kaynağının, içinde Türkiye'nin de bulunduğu ülkeler için ne kadar önemli ve bir o kadar da riskli olduğunu bize göstermişti. Türkiye, ekonomisindeki yapısal nedenlerden dolayı büyümesini finanse edebilmek

için bu kısa vadeli finansman opsiyonuna diğer gelişmekte olan ülkelerden daha fazla bağımlı. Bu yüzden olası bir faiz artışının Türkiye ekonomisi büyümesini negatif etkileme ihtimali oldukça yüksek. İhracat pazarlarındaki olası daralmayı ve FED'in 2015 yılında piyasaya bol para verme politikasında ciddi bir azaltmaya gideceği sinyalini verdiğini göze aldığımızda, Avrupa ve Amerika'daki faiz oranlarının şu andaki halinde kalması 2015 yılında Türkiye'de ekonomik büyümenin finansmanı için hayati önem taşıyacak.

2008 finansal krizi Avrupa Birliği entegrasyonu ve genişlemesini olumsuz olarak etkileyecek birbiriyle ilintili iki siyasal gelişmeye de yol açtı. Bunlardan birincisi etkisi hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde hissedilen aşırı sağ partilerin ve siyasi oluşumların etkisini ana akım siyaset içerisine taşımaları; ikincisi de Avrupa entegrasyonuna karşı İngiltere başta olmak üzere çoğu üye ülkede yükselen olumsuz tavırlar.

Bu birbiriyle ilintili iki gelişme hiç şüphesiz önümüzdeki yıl da Avrupa genişlemesi üzerinde baskıya yol açacak ve halihazırda içinde Türkiye'nin de bulunduğu yedi aday ülkenin üyeliğe kabul sürecini yavaşlatacak.

Avrupa'da en şiddetli etkisini güney ülkelerinde gösteren ekonomik krizin siyasi alana yansımalarından birisi de aşırı sağ siyasi partiler ve hareketlerin gücünü hissedilir bir şekilde artırması ve arkalarına azımsanamayacak kamuoyu

Ortadoğu’da yaşanan çalkantılar 2015 yılında sadece bölgesel değil küresel güvenlik açısından da en ayrıcalıklı sorun olmaya aday. Arap Baharı’yla çöken otoriter rejimler, daha demokratik yapılara evrilme yerine çözülme sürecine girdi

desteği alarak siyasi alanın çeperlerinden merkeze yerleşmeleri.

Yunanistan'daki Nazi sempatizanı Altın Şafak partisi önemli bir seçim zaferi kazanarak sadece merkeze yerleşmekle kalmayıp günlük siyasette kendini hissettiren bir güç haline geldi. Altın Şafak kadar açık olmasa da aşırı sağ sempatilerini siyasetlerinin merkezine yerleştiren partiler Finlandiya, İsveç, Hollanda, Danimarka, Fransa, İngiltere gibi ülkelerde sadece gündelik siyasetin parçası olmakla kalmayıp anaakım siyasi partilerin politikalarını da etkilemeyi başarak arkalarındaki kamuoyu desteğinden çok daha güçlü etki yaratmayı başarabildi.

Bu partilerin takip ettiği siyasetin ortak paydasını yabancı ve Müslüman düşmanlığı, sınırların göçmen ve mültecilere kapatılması ve Avrupa entegrasyonuna karşı olumsuz duruş teşkil etmekte. Ekonomik krizin Avrupa ülkeleri vatandaşları arasında yarattığı belirsizlik ve güvensizlik ortamını başarıyla istismar eden bu partiler Avrupa’da sayıları artan yabancıların ve Brüksel’deki bürokratların ulusal egemenliği kısıtlayıcı politikalarının krizin altında yatan temel nedenler olduğu tezini geniş kitlelere kabul ettirmeyi başardı.

Avrupa Birliği kurumlarının ekonomik krize etkili şekilde müdahale edememesi, krizin merkezinde Avrupa para birimi Euro'nun olması ve Avrupa ölçeğinde koordine edilen makroekonomik politikaların üye ülkelerin merkez bankalarına bağımsız finansal politikalar izlemesi yönünde son derece kısıtlı seçenekler vermesi, birliğin daha fazla entegrasyonu konusunda şüpheli görüşlerin artmasına yol açtı. Avrupa entegrasyonuna, İngiltere gibi her zaman mesafeli yaklaşmış ve birleşik Avrupa’nın geleceğini birbirine sıkıca entegre olmuş federal bir Avrupa’da değil, gevşek bağlarla bağlanmış ve üye ülkelerin her alanda egemenliklerini elde tuttuğu daha gevşek bir Avrupa’dan yana tercihini koyan ülkelerin dışında,

sıkı Avrupa entegrasyonuna her zaman daha sıcak bakmış Almanya ve Fransa gibi ülkelerde bile şüpheli yaklaşımlarda yükselme eğilimi var.

İngiltere’de UKIP partisinin başını çektiği ve iktidardaki Muhafazakar Parti’nin milletvekillerinin büyük çoğunluğunun da desteklediği birlikten çıkılması için referanduma gidilmesi fikri hızla taraftar toplamakta ve kamuoyunda azımsanamayacak bir destek bulmakta.

Entegrasyon karşıtlığını besleyen en önemli iki faktör olan aşırı sağ partilerin anaakım siyaset içinde güçlerini artırması ve ekonomik krizin devam etmesi entegrasyon karşıtı görüşlerin 2015 yılında daha da kuvvetlenmesine yol açabilecek. Bu trendin en doğal sonuçlarından birisi zaten yavaşlayan Avrupa genişlemesinin durma noktasına gelmesi. Hırvatistan’ın üyeliğe kabul edilmesinden sonra zaten iyice yavaşlayan genişleme süreci, Avrupa Komisyonu’nun yeni başkanı Jean-Claude Juncker’in genişleme konusundaki bilinen olumsuz görüşleriyle de paralel olarak, Avrupa Birliği için 2015 yılında öncelikli bir alan olmayacak. Bu, içinde Türkiye’nin de bulunduğu yedi aday ülke için olumsuz bir gelişme ve söz konusu ülkelerde Avrupa Birliği reformlarının yavaşlamasına neden olacak.

Aday olan yedi ülke arasında Türkiye’nin durumu 1987 yılında ilk üyelik başvurusunu yapmış olması, 1999 yılında aday olarak kabul edilmesi ve 2005 yılında üyelik görüşmelerine başlamış olmasıyla ayrı bir özellik göstermekte. Daha önce birliğe kabul edilmiş ülkelerin hiçbirisi için bu kadar uzun bir kabul süreci yaşanmadığı gibi, şu anda aday konumunda olan diğer ülkelerin üyeliğe kabul süreci Türkiye’ninkinden daha hızlı ilerlemekte.

2005 yılında üyelik görüşmelerinin başlamasıyla birlikte süreci demokratikleşme paketiyle hızlandıran Türk tarafı daha sonra hem Avrupa Birliği’nden hem de Türkiye’nin iç siyasetinden kaynaklanan sebeplerle üyelik başvurusunu aynı hızla takip etmedi. Avrupa Birliği cephesinde de Türkiye’nin üyeliğinin meşruluğu başka hiçbir aday ülkenin başvurusunda olmadığı kadar sorgulandı. Türkiye’nin üyeliğe kabulü sadece her adaya uygulanan kriterlerin ötesinde medeniyet ve din kriterleri de göz önüne alınarak değerlendirildi.

Bunun sonucu olarak üyeliğe kabul için müzakere edilmesi gereken 33 başlıktan sadece 14’ü açıldı. Bunlardan sadece Bilim ve Araştırma konulu başlık şu an için müzakere koşulları yerine getirildiğinden kapandı. Diğer 13 başlık koşullar yerine getirilmediği için halen açık bulunmakta. Uzun süren bir aradan sonra Kasım 2013 tarihinde 22 sayılı

Bölgesel İşbirliği ve Yapısal Koordinasyon konulu başlık müzakereye açıldı. Bu başlığın müzakereye açılmış olması Türkiye’nin üyelik sürecinin halen devam etmekte olması açısından sembolik bir öneme sahip.

Gene uzun bir aradan sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan 2014 yılını Avrupa Birliği yılı ilan etti ve bu konuya verdiği önemi göstermek için Brüksel’e yaptığı ziyaretin kapsamına Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosu’nu da aldı. Gene bu yılın Eylül ayında Türkiye yeni bir Avrupa Birliği stratejisi ilan etti. Bu stratejinin ana dayanakları siyasi reformlar, sosyo-ekonomik dönüşüm ve iletişim politikası. 2015 yılı Türk hükümetinin bu stratejiyi hayata geçirmesi için somut adımlar ilan etmesi ve bu adımlarla ilgili tarihler vermesi açısından önemli olacak.

Avrupa Birliği tarafından Ekim 2014 tarihinde açıklanan İlerleme Raporu önümüzdeki yıl üyelik müzakeresinin devam etmesi için atılması gereken adımları sıraladı. Rapor, çözüm süreciyle ilgili olumlu gözlemlerde bulunup ekonomiyle ilgili yapısal reformların doğru yolda ilerlediğine işaret ederken en keskin uyarıyı hukukun üstünlüğü ve bireysel hak ve özgürlüklerle ilgili konularda yaptı. Durum değerlendirilmesi yapılan her bir başlık için genelde yarım ya da bir sayfa ayrılmasına rağmen 23. başlık Hukuk ve Bireysel Hak ve Özgürlükler başlığına yirmi sayfa ayrılmış olması ve bu başlık altında Avrupa Birliği’nin yargı bağımsızlığı, bireysel özgürlükler ve basın özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar üzerinde ayrıntıyla

Avrupa Birliği İlerleme Raporu çözüm süreciyle ilgili olumlu gözlemlerde bulunup ekonomiyle ilgili yapısal reformların doğru yolda ilerlediğine işaret ederken en keskin uyarıyı hukukun üstünlüğü ve bireysel hak ve özgürlüklerle ilgili konularda yaptı

durmuş olması, demokratikleşme sürecinin Avrupa Birliği üyelik görüşmelerinde önümüzdeki yılda diğer yıllarda olduğu gibi önemli yer edeceğine işaret etmekte. Raporun başında üyelik sürecinin sağlıklı bir mecrada ilerlemesi için hem Türkiye hem de Avrupa Birliği’ne, Yargı ve Bireysel Özgürlükler’i kapsayan 23. başlık ve Adalet, Özgürlük ve Güvenlik konularını kapsayan 24. başlığın açılması amacıyla yol haritası çizmek için anlaşmaya varmalarını tavsiye etmesi bu iki konunun önemini bir kere daha gösterdi.

Ortadoğu’da Balkanlaşma süreci

Son olarak, Ortadoğu’da yaşanan çalkantılar 2015 yılında sadece bölgesel değil küresel güvenlik açısından da en ayrıcalıklı sorun olmaya aday.

Batı güvenlik bloku içinde olmanın gerektirdiği yükümlülükler ile Ortadoğu'nun güvenlik açısından en sorunlu bölgeleriyle sınırdaş olmanın getirdiği riskleri ve bu iki alanın zaman zaman birbiriyle çelişen öncelikleri Türk dış politikasını 2015 yılında test etmeye aday

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Avrupa devletlerinin aralarındaki güç dengeleri gözetilerek çizilen ve bölgenin tarihi, sosyal ya da kültürel gerçekleriyle örtüşmeyen sınırlar içerisinde vücut bulan Arap ulus devletleri, Arap Baharı'yla çöken otoriter rejimlerin ardından beklenenin aksine, daha demokratik yapılara evrilme yerine çözülme sürecine girdi. 2014 yılında İslam Devleti'nin önceden öngörülemez bir hız ve şiddetle Irak ve Suriye topraklarının kaydadeğer bir kısmını ele geçirmesi bu çözülme sürecine yeni bir ivme kazandırdı.

Libya'nın birbiriyle çatışma halindeki guruplar arasında parçalanma sürecine girmesi, Irak'ın etnik ve mezhepsel

hatlar üzerinden ayrışması, Suriye'de devam eden iç savaşın benzer etnik ve mezhepsel özellikler taşıması ve İslam Devleti'nin bu iki devletin toprakları üzerinde yer açması bize 2015 yılında Ortadoğu'da var olan sınırların gittikçe artan bir hızda anlamsızlaşacağına işaretlerini vermekte.

Bu sürecin muhtemel sonuçlarından birisi Ortadoğu'nun büyük bir kısmının etnik ve mezhepsel çizgiler üzerinden keskinleşecek bir Balkanlaşma sürecine girmesi. Bu muhtemel gelişme, 2015 yılı içinde hem bölgesel hem de küresel ölçekte çok önemli bir güvenlik sorununa işaret edeceği gibi, Türk dış politikası için de en zorlu alanı teşkil edecek.

Irak, Suriye ve İslam Devleti'yle sınırları olması ve bu sınırların hem kendi içinde hem de Türkiye bağlamında geçirgenliği ve son olarak da Suriye muhalefetine Türkiye'de eğitilmesi planları Türkiye'nin sınır güvenliği açısından yeni sorunlar teşkil edebileceği gibi sınırın öbür yanında yaşanan belirsizlik ve çatışmaların Türkiye içine taşması sonucunu doğurabilecek.

Bir yandan Batı güvenlik bloku içinde olmanın gerektirdiği yükümlülükleri, bir yandan Ortadoğu'nun güvenlik açısından en sorunlu bölgeleriyle sınırdaş olmanın getirdiği güvenlik riskleri ve bu iki alanın zaman zaman birbiriyle çelişen öncelikleri Türk dış politikasını 2015 yılında test etmeye aday.

YOLSUZLUK SORUNU TOPLUMSAL REFAH SORUNUDUR

Av. Gönenç Gürkaynak / TÜSİAD Üyesi
Röportaj: Başak Solmaz Karaüç

TÜSİAD Kasım ayında, Türkiye’de son dönemde en çok konuşulan konulardan biri olan yolsuzluk ile ilgili anket çalışmasının sonuçlarını açıkladı. İş dünyasının yolsuzluk konusundaki algısını ölçen çalışma çok çarpıcı tespitler ortaya koyuyor. Projenin yöneticisi ve TÜSİAD üyesi Avukat Gönenç Gürkaynak ile bu araştırmayı ve yolsuzluğun Türkiye’ye maliyetini konuştuk.

TÜSİAD neden böyle bir araştırma yapmaya gerek duydu?

Yolsuzlukla mücadele konusu tüm dünyada iş dünyasının dikkatle üzerinde durduğu konulardan biri. Artık iş dünyası buna kayıtsız kalamıyor. Bunun hem etik boyutu, hem de mevzuat boyutu var. Zaten mevzuata uyum, riski yönetebilmek açısından son derece önemli bir öncelik. Bir de bunun üzerine bir şirketin itibar kaybı konusunu

En çarpıcı bulgu, Yüzde 47’nin “yolsuzluğun artacağını düşünüyorum” demiş olması. Bu hakikaten çok çarpıcı. İkincisi ve belki daha düşündürücü olanı, bugünün Türkiye’inde bu kadar yolsuzluk tartışılırken, uluslararası raporlar durumu ortaya koyarken ve genel olarak Türkiye’de yaşayan her vatandaşta “yolsuzluk var” hissi iyice artarken, “bugün ben yolsuzluk problemi görmüyorum” diyen insanların yüzde 37’si de “gelecekte yolsuzlukta artış olacağını düşünüyorum” diyor.

da koyarsanız, etik davranmanın önemi de ortaya çıkmış oluyor. Bir de tabii etik davranmanın kendi içindeki erdemi var. Bu üç kolu bir araya getirdiğiniz zaman, şirketler artan şekilde yolsuzlukla mücadele konusuna eğiliyor. Türkiye’de iş dünyasını her yönüyle temsil etme kabiliyeti en yüksek STK olan TÜSİAD’ın da bu anlamda bir rol üstlenmesi son derece anlaşılır bir şey. TÜSİAD öncelikle konu ile ilgili farkındalık yaratmaya çalışıyor. Daha sonra yaratılan farkındalık ile ilgili neler yapılabileceği konusunda çözüm önerileri getirmeye ve tikanıklıkları ortaya koymaya çalışıyor. “TÜSİAD burada yarı siyasi rollere soyunuyor” gibi bir algının ortaya çıkması aslında talihsizlik. Çünkü bu

konu önemle vurguladığımız üzere siyasi bir konu değil, ekonomi ve refahla ilgili bir konu. Bu yüzden TÜSİAD’ın bu konuda bir çalışma yapması gayet doğal. *Türkiye’de konunun gündemde olduğu bir dönemde yapıldığı için araştırma çok ilgi çekti. Bu çalışmayı yapmaya ne zaman karar verildi?*

Bu çalışmanın başlangıcı 2013 senesinin başıydı. Ben yeni bir üye olarak konunun çalışılmasının önemini vurguladım. Yönetim Kurulu bu çalışmanın faydalı olacağına kanaat getirdi. Arkasından yapılan Genel Kurul itibarıyla 2013-2014 yılına girilirken bu konu bizim programımızdaydı. 17 Aralık’tan evvel çalışma oldukça yol katetmişti zaten.

Ama burada şunu da söylemek gerekiyor; 17-25 Aralık süreci bu çalışmayı elbette etkilemiştir. Zira algının çalışıldığı bir çalışmadır bu. Böyle bir çalışmada da yolsuzluk algısı ile ilgili herkesin yaklaşımını değiştiren önemli bir sürecin yaşanmış olması tabi ki çalışmaya tesir etmiştir. Ancak çalışmanın yapılmaya karar verilmesinde etkili olmadı. Olmuş olsaydı da bir problem olmaması gerekirdi gerçi. Zira böylesi bir süreç yaşandıktan sonra “biz haritanın neresindeyiz?” konusuna bakılması lazımdı. Nitekim şimdi yeni raporlar çıkmaya başladı. OECD’nin rüşvetle mücadele alanındaki Türkiye raporu yayınlandı. Ardından Uluslararası Şeffaflık Örgütü’nün çalışmasında Türkiye 5 puan kaybederek, 11 sıra geriledi. TÜSİAD’ın raporu iş dünyasında geleceğe yönelik çok ciddi bir karamsarlık olduğunu gösteriyor. Yüzde 47 gibi bir oran yolsuzluğun artacağını düşündüğünü söylüyor. G20 kapsamında da yolsuzluk en önemli çalışma başlıklarından bir tanesi. Bunların tamamı zaten bu konunun çalışılması gerektiğinin ortak sinyallerini veren etkenler olurdu.

Araştırmada nasıl bir yöntem benimsendi?

Tabi tüm Türkiye’de bu çalışmayı yürütme imkanı bulamadık. Dolayısıyla bir sosyolog, iki hukukçu, iki de iktisatçının bünyesinde yer aldığı bu çalışma ekibi bir noktadan sonra şöyle bir karar almak zorunda kaldı: “Biz bu çalışmayı bir odak grup çalışması ile önce Anadolu’da yapalım. 36 iş insanı ile görüşelim. Onların verdiği bilgileri alalım. Bu bilgilerle sorularımızı yeniden ıslah edelim ve akabinde İstanbul’da görüşme yapalım.” Dolayısıyla Antalya’da, Denizli’de, İstanbul’da ve Gaziantep’te 36 iş insanı ile görüşmeler yapıldı. Onlardan alınan geri bildirimler neticesinde de biz 801 iş insanı ile görüşme yürüttük. Bu

görüşmelerde kullanılan sorular artık zaten damıtılmış vaziyeteydi. Yani Türkiye’nin başka önemli sanayi şehirlerinde de önemli görülen soruları sormuş olduk.

Size göre araştırmanın en çarpıcı bulguları neler?

En çarpıcı bulgu, demin de söylediğim gibi, yüzde 47’nin “yolsuzluğun artacağını düşünüyorum” demiş olması. Bu hakikaten çok çarpıcı. İkincisi ve belki daha düşündürücü olanı, bugünün Türkiye’inde bu kadar yolsuzluk tartışılırken, uluslararası raporlar durumu ortaya koyarken ve genel olarak Türkiye’de yaşayan her vatandaşta “yolsuzluk var” hissi iyice artarken, “bugün ben yolsuzluk problemi görmüyorum” diyen insanların yüzde 37’si de “gelecekte yolsuzlukta artış olacağını düşünüyorum” diyor.

Rapor aslında yolsuzluğun tanımı konusunda da sorun olduğunu ortaya koyuyor...

Evet, bir başka konu en çekirdek kavram tarifiyle dahi yolsuzluk olan şeyin yine çok ciddi bir oran tarafından yolsuzluk olarak görülmemiş olması. Şu soruyu soruyoruz kendilerine: “Kamu görevlisine kanunu ihlal ederek vazifesini suistimal etmesi için menfaat tedarik edilmesi yolsuzluk mudur?” Bu kendi içinde zaten en çekirdek haliyle tanımı barındırıyor. Buna yüzde 11 “yolsuzluk değildir”, “hiç yolsuzluk değildir” veya “pek de yolsuzluk sayılmaz” gibi cevap veriyor. Bu endişe verici. 800 iş insanından 80’i bunu söylediği zaman, bunun oturulup çalışılması lazım. Burada önemli olan yolsuzluğun ne olduğunun iyi anlaşılabilmesi meselesi.

Yolsuzluğun ne olduğunun anlaşıldığı durumlar ve tepkisel olarak cevap verenler de olabilir. “Bu iş yapmanın maliyetidir” diye hissediyordur. Ama böyle düşünen kişilerin oranının bu noktalara geliyor olması da çok düşündürücü ve tehlikeli. Bu da içselleştirme riskine işaret ediyor. Yolsuzluğun içselleştirilme yolunda olduğunu buluyor.

Bu araştırmanın aslında iki durumu ortaya çıkardığını söyleyebiliriz. Birincisi güven eksikliğini, güvensizliği ortaya koyuyor.. İkinci olarak içselleştirmeyi, yolsuzluğu artık neredeyse iş yapma maliyeti haline getirdiğini gösteriyor.

İçselleştirme konusuna toplantıda da özellikle dikkat çektiniz. İçselleştirmenin sonuçları neler sizce?

Bu araştırmanın aslında iki durumu ortaya çıkardığını söyleyebiliriz. Birincisi güven eksikliğini, güvensizliği ortaya koyuyor.. İkinci olarak içselleştirmeyi, yolsuzluğu artık neredeyse iş yapma maliyeti haline getirdiğini gösteriyor

Bu çok tehlikeli. Bu konuyla ilgili döngüler artık şuraya gelmeye başlıyor: Gelir dağılımındaki adaletsizlik yolsuzluğu beslerken, yolsuzluk da kendi baronlarını yaratarak tekrar gelir dağılımdaki adaletsizliği besliyor. Bu arada eğitimsizlik yolsuzluğu beslerken, bu yolsuzluktan yanına kar kalıp da zenginleşenlerin olması aile içi eğitimi ve değerler eğitimi etkiliyor. Zira kişi artık çocuğunu yetiştirirken de belirli bir tereddütle, “Tertemiz yetiştirsem bu şartlar altında bu çocuk aç kalır” duygusuyla yetiştiriyor olabilir. Bu araştırma, bu kısır döngülerin neticesi olarak ortaya çıkabilecek

içselleştirme konusunu buluyor. Mesela “faaliyetlerimde sık sık yolsuzluk görürüm, yoğun şekilde yolsuzluk görürüm” diyenin, hala “bu sorun değil” dediği, sorun algısı olarak bunu çok düşük gördüğü yerler var anket sonuçlarında. Bu içselleştirmedir.

Diğer bulgu da güvensizliktir demiştiniz...

Araştırmada iş insanlarının yüzde 60’ı “ben yolsuzluğu bilsem ihbar etmem” diyor. Bu güvensizlik bizim istemediğimiz güvensizlik. Bizim yaratmamız gereken güvensizlik rüşveti veren ve alan arasındaki güvensizlik. “Acaba beni ihbar eder mi? Ben ne yapıyorum? Ailemin itibarıyla oynuyorum” demeleri gerekirken onlar güven içindeler ve huzurlular. Birbirlerine güvendikleri gibi üzerinde bulundukları zemine de güveniyorlar. Bana bir şey olmaz duygusu var. Ama bir problem görürse ihbar edecek olanların güvensiz olduğu görülüyor.

Çözüm denilince hepimizin aklına hukuki önlemler ve denetleme konusu geliyor. Hukuki olarak konuyu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Yolsuzluk sorunu toplumsal refah sorunudur. Bu müteşebbisi fevkalade derinden ilgilendiriyor. TÜSİAD neden bu konuyu çalışıyor? Zira TÜSİAD rekabete inanıyor. Daha iyi mal ve hizmetlerin üretilmesinden fayda sağlıyor olmak ve bu zeminde kapışır durumda olmanın topluma refah sağlayacağını düşünüyor. Halbuki yolsuzluk devreye girdiği ölçüde artık daha iyi mal ve hizmetleri daha ucuza verme mücadelesi ortadan kalkıyor

Mevzuatta ilerleme imkanı tabi var. Ama genel olarak Türkiye’de, peşinden gitmek isteseniz yolsuzlukla mücadele etme imkanı var. Bunun enstrümanları var. Fakat biz daha yeni, ciddi yolsuzluk iddiaları ile alakalı olarak hiçbir davanın açılmadığı ve inceleme yapılacak mercilere yayın yasakları getirildiği bir süreçten geçiyoruz. Dolayısıyla bizdeki ana probleme baktığınız zaman, ‘mevzuatımız yetersiz’ desek biraz haksızlık etmiş ve aslında hedef saptırmış oluruz. Burada bunu kovalayacak irade lazım. Bunu kovalayacak irade ile ilgili yine bizim anketimiz bir sonuç buluyor. Bulduğu sonuç da şu: Konuştuğumuz insanlar hukuki mevzuatın yeterli uygulanmadığını söylüyor. Hukuki mevzuat dört dürtüktür demiyorum, ama hukuki mevzuatı daha iyi hale getirmek ile birşey olmayacağı açık. Çünkü eldeki mevzuatın enstrümanları dahi şu anda kullanılır görünmüyor.

Yolsuzluğu besleyen nedir sizce?

Yolsuzluğu besleyen en önemli etken bilgi asimetrisi. Birileri birilerini tanıyor, bir şeyler biliyor. Bir başkaları o kişileri tanımıyor, o şeyleri bilmiyor. Bu farklılıklar dolayısıyla da o dünyaya eklenmek isteyen, “içeridekilerden” olmak isteyenler para ödüyorlar. Yolsuzluğu doğuran bu. Dolayısıyla siz şeffaflığı artırdıkça

bilgi asimetrisini ortadan kaldırdığınız için, herkes denk şeyleri biliyor. Aynı zeminde rekabet ediyorlar ve daha iyi olan kazanıyor noktasına geldiğinizde aslında olumlu bir adım atmış oluyorsunuz.

Nitekim burada TÜSİAD’ın tespit etmesi fevkalade önemli olan bir konu da yolsuzluğun siyasetle değil, refahla ilgili olduğu konusu. Yolsuzluk sorunu toplumsal refah sorunudur. Bu müteşebbisi fevkalade derinden ilgilendiriyor. TÜSİAD neden bu konuyu çalışıyor? Zira TÜSİAD rekabete inanıyor. Daha iyi mal ve hizmetlerin üretilmesinden fayda sağlıyor olmak ve bu zeminde kapışır durumda olmanın topluma refah sağlayacağını düşünüyor. Halbuki yolsuzluk devreye girdiği ölçüde artık daha iyi mal ve hizmetleri daha ucuza verme mücadelesi ortadan kalkıyor. Ekonominin temel prensiplerine aykırı bambaşka başarı ölçüleri, “kimi tanıyorsun?”, “hangi kanallardan yürüyebiliyorsun” gibi etkenler devreye girmeye başlıyor. Bu tüketici refahını da genel olarak toplam refahı da düşüren bir şey.

Yolsuzluğun Türkiye’de iktisadi hayata maliyeti nedir?

Neden inovasyon yapamıyoruz? Niçin yaratıcı ürünlere gidemiyoruz? Niçin yeni düşünceler, yeni fikirler ortaya atamıyoruz? Niçin teknolojik ürünleri piyasaya sürmekte daha geride kalıyoruz? Neden dünyanın teknolojide önemli bir ülkesi haline gelemiyoruz? Bunların cevapları tabi pek çok alanda. Özgürlüklerle ilgili alanda da var. Fakat yolsuzluk da bu cevapları etkileyen bir konu. Yolsuzluk olduğu ölçüde müteşebbisin araştırma geliştirme yapma iştahı düşüyor. Yolsuzluk olduğu ölçüde, “ben zaten bir şekilde bir denge buldum ve ürünümlü satacak, hizmetimi satacak bir damar buldum, karşılıklı ilişkiyi kurdum” deniliyor. Piyasaya yeni girecek bir girişimci için de piyasa zaten kapalı görünüyor. “Burada bir al gülüm ver gülüm ilişki var ve ben ürünümden fark yaratarak ticaretimde öne geçecek adım atamam” diye düşünülüyor. O zaman da toplumsal refah fonksiyonunu en fazla olumlu etkileyen unsur, yani yaratıcı yıkım süreçlerinden beslenen dinamik etkinlik, okkanın altına gitmiş oluyor. Teknolojik iyileşme elbette toplumsal refah fonksiyonunu etkiliyor. Eğer yolsuzluk iktisadi hayatı kasıp kavuruyorsa, o zaman buradan teknolojik ilerleme ortaya çıkarma iştahı beklemek, yeni düşüncelerin yeni fikirlerin ortaya çıkmasını beklemek güçleşiyor.

"EKONOMİYE CAN TOPRAKTAN GELİR"

Metin Akman / TÜSİAD Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayiler Çalışma Grubu Başkanı
Röportaj: Başak Solmaz Karaüç

Tarım konusu son dönemde ekonomi, tüketici sağlığı, iklim değişikliği gibi bir çok farklı perspektif üzerinden yoğun olarak gündemde olan bir konu. Dünyanın yedinci büyük tarım ülkesi olan Türkiye’de de tarım son yıllarda sıklıkla ele alınıyor. TÜSİAD konuya bir çalışma ile katkıda bulundu ve “Gıda, Tarım ve Hayvancılık Rekabet Gücü” başlıklı çalışmanın temel bulgularını Kasım ayında kamuoyuna sundu. TÜSİAD Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayiler Çalışma Grubu Başkanı Metin Akman ile çalışmayı ve Türkiye’nin tarım konusundaki konumunu değerlendirdik.

Rapor nasıl hazırlandı?

Biz bir STK olarak hep iyi yönetim ilkelerini savunuyoruz ve iyi yönetim ilkelerinde de kamudan beklentilerimiz olduğunu devamlı vurguluyoruz. Bu rapor çok katılımcı ve saydam bir süreçle hazırlandı. Tüm sektör dernekleriyle bir araya gelindi, kamuyla bir araya gelindi. Onların görüşleri alındı ve raporu hazırlayanlara bu bilgiler de aktarıldı. Tüm sektörün, endüstrinin içselleştireceği, benimseyeceği bir rapor ortaya çıkarılmaya çalışıldı.

Dünyanın yedinci büyük tarım ülkesi olduk. Avrupa’nın en büyüğüyüz. Ama asıl soru şu: Çiftçimizin refahı dünyada yedinci mi? Ürünlerimizin fiyatları dünya ile eşit mi? Onun için “rekabet gücü eşittir çiftçinin refahı” diyoruz.

Tarım çok kapsamlı bir konu. Siz bu çalışmada özellikle hangi konuların üzerinde durmayı tercih ettiniz?

Kamuoyuna sunduğumuz bu çalışma ana raporun temel bulgularını özetliyor. Rapora TÜSİAD’ın WEB sitesi üzerinden ulaşabilirsiniz. Türkiye’nin tarım sektöründeki rekabet gücünü korumaya ve geliştirmeye yönelik politikalar bütüncül bir yaklaşımı gerektiriyor. Çalışmayı bu yaklaşım dahilinde hazırladık. Çalışma kapsamında ilk önce dünyada tarımın yerine baktık ve Türkiye’nin dünyadaki yerini inceledik. Türkiye’de tarımsal altyapı, kırsal kalkınma ve iklim değişikliği konularını ele aldık. Sektörün tüm katmanlarını inceleyerek; gıda güvenliği, gıda güvenilirliği, tarımsal piyasalar başta olmak üzere bu konuda önde gelen hususlara ışık tutmayı amaçladık. Konunun AB müzakere sürecindeki yerini de ele aldık. Bu konudaki eğitim, AR-GE ve inovasyona da bir bölüm ayırdık.

Çalışmayı kamuoyuna sunmadan önce üniversite öğrencileri ile biraraya gelerek, kendimizi ve raporu anlattık. Gençlerden bize bir motto bulmalarını istedik. Çok güzel bir motto buldular: “Ekonomiye umut sofradan, can topraktan gelir” Bu çok doğru, gıda enflasyonu ve büyüme rakamlarını düşündüğünüzde, gerçekten de, ekonomiye can topraktan gelir.

Rapor esas olarak gıda, tarım ve hayvancılıkta rekabet gücünün arttırılmasına yönelik bir çalışma. Rekabet gücünü sizce nasıl artırabiliriz?

Biz raporda rekabet gücünün çiftçinin refahı demek olduğunu savunduk. Çiftçinin refahının artması, sanayinin rekabet gücünün artmasının en önemli göstergelerinden biri... Çiftçinin refahının artması için kırsal kalkınma kilit önem taşıyor. Türkiye’de bir ikilem var. Yapılan bazı araştırmalara göre yakın zamanda Türkiye nüfusunun yüzde 85’i 18 büyük şehirde yaşayacak. Bir yandan da kırsal kalkınmaya önem vermeliyiz diyoruz. Bu durum bir ikilem yaratıyor. Bu kilidi açacak anahtar ise tarım.

Kırsal kalkınma için ne yapılması gerekiyor sizce?

Kırsal kalkınmaya ve tarım detayına inerseniz, en öne çıkan konulardan biri tarım politikalarında sosyal adalet. Çünkü devlet müdahalelerinin merkezinde sosyal adaletin sağlanması, çiftçinin korunması var. Peki şu an sosyal adalet sağlanmış mıdır? En basit kavramıyla eğitim, sağlık, entelektüel gelişim tiyatro sinemalar kırsal kesimde ne durumdadır? En temel olarak bunların sağlanması lazım. Diğer yandan belki kadının en fazla çalıştığı sektör tarımdır. Tarım işçilerinin ve bilhassa kadınların sosyal güvenlik koşullarının iyileştirilmesi

için yeni bir mevzuata ihtiyaç var. Sosyal güvenlik sağlanmadan, sosyal adaletin sağlanması zor.

Raporda tarıma verilen desteklerin çiftçinin refahını her zaman arttırmayacağına ve tam aksine çiftçinin refahına etki etmeyeceği gibi düşürebileceğine de değiniliyor. Sosyal adaleti sağlamaya yönelik devlet destek mekanizmalarının üretim, üretim verimliliği ve dinamik etkinliği motive edecek yapıda olmasının önemine vurgu yapılıyor. .

Dünyanın yedinci büyük tarım ülkesi olduk. Avrupa’nın en büyüğüyüz. Ama asıl soru şu: Çiftçimizin refahı dünyada yedinci mi? Ürünlerimizin fiyatları dünya ile eşit mi?

Onun için “rekabet gücü eşittir çiftçinin refahı” diyoruz. Yani benim çiftçim refah içindeyse, mesela dünyadaki buğday fiyatları ile benim buğday fiyatım eşitse benim durumum iyi demektir. Ancak çiftçi refahı konusunda böyle bir değerlendirme yaparken Türkiye ve dünya fiyatlarının eşit olma durumunda, ara maliyet kalemleri; döviz kuru gibi diğer değişkenlerin de birbirleriyle paralel olmasının önemli olduğunu da vurgulamak gerekir. Bu çok güzel özetliyor aslında. O zaman sosyal adaletim de sosyal güvenliğim de var demektir. Rekabet gücünün çiftçinin refahına eşit olmasını bir sanayicinin söylemesi de bence son derece önemlidir.

GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK REKABET GÜCÜ TEMEL BULGULAR

...ekonomiye Umut Sofradan, Can Toprakdan gelir...

Tarımda inovasyon kamu-özel sektör işbirliği ile olacak. Çok katmanlı ve dağınık yapısıyla, ölçek ekonomilerinin oluşmadığı gıda, tarım ve hayvancılık sektöründe inovasyon için devlet desteği, Kamu-Özel Sektör İşbirliği modelleri ile etkinleştirilmeli.

Kamudan ne bekliyorsunuz? Raporda bu konuyla ilgili hangi öneriler yer alıyor?

Mevzuatta etkin gelişim ve uygulama için etkili bir koordinasyona ihtiyaç var. Bu durum da, gıda güvenliği ve güvenilirliği konularında tek yetkili bakanlık ihtiyacını ortaya çıkarıyor. Farklı bakanlıklar tarafından hazırlanan mevzuatın uyum ve koordinasyon içinde olması, başarı için olmazsa olmaz. Bir sorumluluk paylaşıldığında hiç kimse yerine getirmiyor o sorumluluğu. Mevzuatın uyum sorumluluğu tarım bakanlığına verilmeli.

Bunun yansıra, tarımda inovasyonun kamu-özel sektör işbirliği ile olacağına inanıyoruz. Çok katmanlı ve dağınık yapısıyla, ölçek ekonomilerinin oluşmadığı gıda, tarım ve hayvancılık sektöründe inovasyon için devlet desteği, Kamu-Özel Sektör İşbirliği modelleri ile etkinleştirilmeli. Kamu özel sektör işbirliği sisteminin geliştirilmesi son derece önemli. Bu yaklaşımın güdülmesi Türkiye'den tarım ve gıda ile ilgili vurucu bir yenilikçilik ortaya çıkarılabilmesi açısından son derece önemli.

Tarım ve gıda konusunda tüketicinin ve toplumun doğru bilgiye erişim konusunda sorun yaşadığını görüyoruz. Bu konuyla ilgili bir öneriniz var mı?

Tüketicinin sağlıklı bilgiye ulaşma hakkı en önemli insan haklarından... Oradaki bilgi asimetrisinin giderilmesi tüketicinin doğru bilgiye ulaşabilmesi için çok önemli. Bunun için bir iletişim platformu kurulması lazım. Tüketicinin gıda ve tarım konusunda uzman olmayan kişiler tarafından yanlış bilgilendirilmesi halk sağlığı açısından önemli bir sorun ortaya çıkarıyor. Bilgi edinme en doğal hak. Bilginin güvenilir kaynaktan edinilmesi ise bilgi kirliliğini ortadan

kaldıracaktır. Bunun için raporda kamu ve özel sektörün birlikte inisiyatif aldığı, bilimsel verilere dayalı, tüketicilerin güvenebileceği, sektörün tüm paydaşları tarafından kabul görmüş ve referans olarak kabul edilen, "Ulusal Gıda Bilgi ve İletişim Komitesi" kurulması gerektiğini söylüyoruz. Bu inisiyatif bilgi kirliliğini azaltacak, tüketicinin doğru ve güvenilir bilgiye ulaşımını sağlayacak.

Avrupa Birliği'ne uyum konusunda ne durumdayız?

Avrupa Birliği'ne uyumda başarılı olduğumuzu söyleyebiliriz. Avrupa Birliği'ne uyuma yönelik mevzuatın yaklaşık olarak yarısını gıda, tarım ve hayvancılık konusundaki mevzuat oluşturuyor. Mevzuatımızın, AB müktesebatına uyumlu hale getirilmesi amacıyla çalışma grupları kurulmuş ve yeni mevzuat kabul edilmiş veya mevcut mevzuatta değişikliğe gidilmiştir.. Bu çok önemli bir reform.

Mevzuatın uygulanmasında çeşitli sorunlarla karşılaşılması doğal. Mevzuatın etkili uygulanması için ilgili ikincil düzenlemelerin hız kesmeksizin sürdürülmesi önemli. Ayrıca uygulamaya yönelik idari kapasitenin geliştirilmesi ve insan kaynağına yatırım yapılmasını da AB uyum süreci yanısıra sağlıklı bir uygulamanın tesisi açısından olmazsa olmaz görüyoruz.

İkincil mevzuatın oluşumunda düzenleyici etki analizlerinin yapılması çok önemli. Böylece mevzuat konusunda farkındalık arttırılacak ve sonuçlar ölçülebilir olacak.

Burada bir noktayı daha vurgulamak istiyorum. Biyogüvenlik konusunda EFSA kararlarına uyulması, mevzuatın bütüncüllüğü açısından önemli. Aksi takdirde uygulamalarda önemli aksaklıklarla karşılaşılacak.

AB GENİŞLEME SÜRECİNİN SONU MU ?

Prof. Nilgün Arısan / TOBB Üniversitesi
Prof. Atilla Eralp / ODTÜ

Junker'in "önümüzdeki beş yıl içinde AB'de hiç bir genişleme gerçekleşmeyecektir" açıklaması Batı Balkanlar'da tepkiyle karşılanırken, Türkiye'de pek ilgi çekmedi. Açıklama "malumun ilanı" olduğu, bunun müzakerelerin değil sadece nihai genişleme kararının geçici bir şekilde askıya alındığı şeklinde değerlendirildi

Bu açıklamayı takiben JUNCKER Komisyonu'nda genişlemeden sorumlu Komisyon üyeliğinin tamamen kaldırılması ve sadece komşuluk politikasından sorumlu hale gelmesi gündeme gelmişse de başta İsveç eski Dışişleri Bakanı Carl BILDT olmak üzere bazı AB siyasetçilerinin bunun yaratacağı sarsıntıyı dile getirmeleri nedeniyle böyle bir gelişme gerçekleşmedi ve söz konusu Komisyon üyeliği "Avrupa Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakereleri"nden sorumlu hale geldi.

JUNCKER'in söz konusu açıklaması Batı Balkanlar'da tepkiyle karşılanırken, Türkiye'de pek ilgi çekmedi. Konu ile ilgilenen az sayıda uzmanın AB yetkililerine sordukları sorulara verilen cevaplar genelde, JUNCKER'in açıklamasının "malumun ilanı" olduğu, bunun asla genişleme sürecinin sonu olmadığı, müzakerelerin değil sadece nihai genişleme kararının geçici bir şekilde askıya alındığı şeklindeydi. Bazı Türk yetkililer de gayri resmi açıklamalarında bu şekilde hem Avrupa Komisyonu'nun, hem de Türkiye'nin zaman kazanmış olduğunu ifade ettiler. Bu açıklamaya esas tepki verenler ise Batı Balkanlar oldu. Bölgede JUNCKER'in bu açıklamasının bir dönüşüm süreci içinde olan Batı Balkanlar'da, hiç bir amaca hizmet

2-25 Mayıs 2014 tarihleri arasında gerçekleşen Avrupa Parlamentosu seçimleri sonucunda en fazla oy alan parti olan Avrupa Halk Partisi Başkanı Jean-Claude JUNCKER Lizbon Antlaşması'nda yer alan "Spitzenkandidat ilkesi" doğrultusunda Avrupa Komisyonu Başkanı oldu. Seçimle gelmiş ilk Komisyon başkanı sayılabilecek JUNCKER, yeni Komisyon'un programını Temmuz ayında Avrupa Parlamentosu'na sunarken ilginç bir açıklama yaptı. AB'nin yakın tarihinde ilk defa resmi ağzılarından yapılan bu açıklamaya göre "kendisinin dönem başkanlığında halihazırda devam eden katılım müzakereleri sürecekti", "özellikle Batı Balkanlar'ın Avrupa perspektifine ihtiyacı bulunmaktaydı", ancak "önümüzdeki beş yıl içinde AB'de hiç bir genişleme gerçekleşmeyecekti".

etmediği, süreci Batı Balkanlar için de Türkiye için olduğu gibi "açık uçlu" hale getireceği ve demokrasi, farklı etnik gruplar arası ilişkiler ve uzun vadeli ekonomik yatırımlar üzerinde olumsuz etkiler yaratacağı kanısı yaygın.

Genişlemenin ertelenmesine ilişkin açıklamanın arkasındaki nedenler irdelendiğinde, bu açıklamanın AB'de bir süredir genişleme süreci aleyhine gelişen eğilimin dışavurumu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Avrupa bütünleşme süreci bir süredir bir "meşruiyet" veya "varoluş" krizi olarak da adlandırılan kritik ve çalkantılı bir dönemden geçmektedir. Bu sarsıntılardan Avrupa bütünleşme sürecine damgasını vuran ve birbirini besleyen "derinleşme-genişleme" dinamikleri de etkilenmiş, bu iki dinamik arasındaki uyum bozulmuş ve AB'nin geçmişte başarılı olarak nitelendirilen genişleme politikası aleyhinde bir ortam oluşmuştur.

Bu ortamın başlaması AB'nin iki kurucu üye devleti olan Fransa ve Hollanda halklarının 2005 yılında yapılan referandumlarda AB'ye yeni bir şekil verecek olan Anayasal Antlaşmayı, özellikle küreselleşme ve genişlemeye olan tepkileri nedeniyle reddetmeleri ile olmuştur. Bu şekilde kurumsal sorunlarla sarsılmaya başlayan Avrupa bütünleşme süreci, 2008 yılında

AB'de genişlemenin ertelenmesinin resmi bir ağızdan açıklanmasının nedenlerinden birisinin de son yıllarda karşılaştıkları sorunlardan genişlemeyi sorumlu tutan kamuoyunun yatıştırılması olduğu düşünülmektedir

başlayan ve 2010 yılından itibaren ağırlaşan ekonomik krizin de etkisiyle "derinleşme-genişleme" yaklaşımını gözden geçirme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Bu çalkantılı ortamda AB'de ağırlık kazanan görüş, geçmişte genişleme sürecinin motoru olan Almanya'nın da etkisiyle, özellikle "iktisadi yönetim" alanında derinleşmeye ağırlık verme yönünde olmuş ve genişleme için zamanın uygun olmadığı görüşü ağırlık kazanmıştır. Almanya'nın genişleme politikasına olumsuz ve şüpheli bakan Fransa'ya yaklaşması, AB'nin iki temel aktörünün genişlemeye karşı ortak bir tutum almaları AB'nin diğer üyelerini de etkilemiştir. Kısacası AB'nin yaşadığı sancılı dönem sonucunda "zamanın ruhu" genişleme aleyhine gelişmiştir. 2000'li yıllarda Merkezi ve Doğu Avrupa

ülkelerini kapsayan genişleme gündemdeyken, bu ülkelere ilişkin “teşvik-koşulluluk” dengesi dikkatli bir şekilde kurulur, çalışmalar belirli bir takvime sahip yol haritaları çerçevesinde sürdürülürken, günümüzde genişleme süreci “açık —uçlu” bir nitelik kazanmış ve koşulluluğa ağırlık verilirken teşvikler ortadan kalkmıştır. AB’de genişleme konusunda sahip olunan tek itici güç, yakın çevrede (özellikle Batı Balkanlar’da) istikrar sağlayarak bu bölgeden AB’ye sızacak bir istikrarsızlığı ve göç akımını önlemek olmaya başlamıştır. Bunun sonucunda AB’nin çekiciliğinde de görece bir azalma olmuş ve aday ülkeler üzerindeki dönüştürücü gücü de azalmıştır. Dolayısıyla genişleme sürecinin tekrar gözden geçirilmesi bir gereklilik haline gelmeye başlamıştır.

Bu arada, Avrupa bütünleşme sürecinde “zamanın ruhu” derinleşmeye yönelir ve genişleme aleyhine bir ortam oluşurken, Avrupa bütünleşmesinin geleceğine yönelik tartışmalarda “kademeli-esnek bütünleşme” yaklaşımlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu yaklaşımlar Avro bölgesi üyeliği ile AB üyeliğinin farklılaşabileceği ve gelecekte AB’de farklı üyelik tipleri oluşabileceğine yöneliktir. Bu görüşlerin kurumsal

çerçevede nasıl şekillenebileceği henüz netleşmemesine karşın, bu konudaki tartışmaların eskiye nazaran yoğunluk kazandığı görülmektedir. Henüz genişleme sürecinin bu boyutta tartışılması çok sınırlıdır, bu nedenle bütünleşme tartışmaları ile genişlemeye ilişkin tartışmalar arasında kopukluk gözükmemektedir. Her ne kadar bazı aday ülkeler bu gelişmeyi “farklı sınıflardan oluşan bir Avrupa”nın ortaya çıkması olarak görüp eleştirirler ve bir “kast sistemi”nin ortaya çıkma olasılığından endişe etseler de AB’deki esnek bütünleşme tartışmalarının genişleme sürecini nasıl etkileyeceği henüz belirsizdir ve bu durumun da AB’de bazı karar vericiler için genişlemenin bir süre ertelenmesini zaman kazanmak açısından çekici kıldığı düşünülmektedir.

AB’de genişlemenin ertelenmesinin resmi bir ağızdan açıklanmasının nedenlerinden birisinin de son yıllarda karşılaştıkları sorunlardan genişlemeyi sorumlu tutan kamuoyunun yatıştırılması olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar Mayıs ayında gerçekleşen Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılım % 43 civarında sınırlı kaldıysa da, AB’de son on yıldır gözlemlenmeye başlayan bir eğilimin iyice somutlaşmasına yol açtı. Yabancı karşıtı ve Avrupa bütünleşmesi muhalifi partilerin aldığı oylar

Genişlemenin ertelenmesine ilişkin açıklamanın arkasındaki nedenler irdelendiğinde , bu açıklamanın AB’de bir süredir genişleme süreci aleyhine gelişen eğilimin dışavurumu olduğunu söylemek yanlış olmaz

çok ciddi oranda attı. Bu partiler artan işsizliğin yarattığı göç korkusunu da kullanarak, kamuoyunun genişleme konusundaki görüşlerini iyice olumsuz hale getirmekte başarılı oldular. JUNCKER’in açıklamasında bu önemli gelişmenin de gözardı edilmesi mümkün değildir.

Avrupa Komisyonu Başkanı JUNCKER’İN genişleme sürecine beş yıllık bir ara vermek istemesinin nedenlerinden biri de başta Ukrayna olmak üzere Arap ayaklanmalarından sonra Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da dahil olmak üzere AB’nin yakın çevresindeki ülkelerde başlayan ve adeta bir “ateş çemberi” olarak nitelendirilen çatışmaları azaltabilmek ve istikrarsızlıkların organize suç, göç ve terör şeklinde kendisine yansımaları engelleyebilmek için mevcut komşuluk politikasını gözden geçirerek etkin ve pragmatik hale getirmeyi zorunlu addetmesidir. Bu nedenle insan gücü ve mali kaynakların bu alana yoğunlaşması planlanmakta, bu da genişlemenin bir süre ertelenmesi yönündeki görüşleri olumlu etkilemektedir.

Bütün bu unsurlar AB’nin genişleme sürecine beş yıllık bir ara vermesi yönünde bir açıklama yapılmasında etkili olmuştur. Bu bağlamda Türkiye nasıl konumlandırılabilir? Avrupa Komisyonu’nun yeni başkanı JUNCKER, genişlemenin beş yıl erteleneceğini belirttiği açıklamasında Türkiye’ye ilişkin tek bir söz etmemiş olsa bile yazılı olarak başkanlık önceliklerini açıklarken , özellikle temel özgürlükleri sınırlama eğilimi içinde olan bir Türkiye’nin üyelikten çok uzak olduğunu belirtmiştir. Türkiye’nin AB katılım sürecini her zaman desteklemiş olan Avrupa Parlamentosu başkanı Martin SCHULTZ ise seçim sürecinde, özellikle Twitter’ın kapatılması girişimine atıfta bulunarak, Türkiye’nin kendini AB değerlerinden dramatik bir şekilde uzaklaştırdığı vurgusunu yapmıştır. Avrupa Komisyonu’nun komşuluk politikası ve genişleme müzakerelerinden sorumlu yeni üyesi Johannes HAHN ise Türkiye’yi “çok önemli bir ortak” olarak gördüğünü ifade ederek, katılım müzakerelerinin açık uçlu oluşuna dikkat

çekmiş ve katılım müzakerelerinde ilerleme sağlanması için başta ifade özgürlüğü olmak üzere, temel haklarda ilerleme sağlanmasının önkoşul olduğunu vurgulamıştır.

AB’de resmi kimliği bulunmayan bazı Türkiye gözlemcileri ise daha ileri giderek eğer AB ilkelerinden bağımsız gerçekçi bir politika (realpolitik) uğruna Kopenhag siyasi kriterlerinden vazgeçmezse, Türkiye’nin AB’ye katılımının çok zor olduğunu, çünkü ülkenin Kopenhag kriterlerine uyumdan çok uzak olduğunu belirtiyorlar.

Görüldüğü gibi, Türkiye’nin AB’deki geleceği, genişleme sürecinin akıbeti gibi belirsizliğini korumaktadır. Avrupa Komisyonu’nun Türkiye’ye ilişkin son İlerleme Raporu’na ve AB yetkililerinin açıklamalarına bakıldığında, AB’nin Türkiye’yi giderek “katılımı hedefleyen bir aday ülke” yerine çok riskli bir bölgede yer alan ve bu nedenle istikrarlı olması gereken bir “stratejik ortak” olarak gördüğü ve dış politikanın yanı sıra enerji ve göç gibi konularda da işbirliği yapmayı düşündüğü izlenimi ediniliyor. Tarafların içinde bulundukları bölgede ortak çıkarlara sahip olduğu düşüncesi de bu görüşü güçlendiriyor. Bu bakış açısının günümüz koşullarında Türkiye’nin de işine geldiği yönünde değerlendirmeler de mevcut. Tabii bu konuda somut adımlar atılabilmesi için önemli dış politika konularında bir uzlaşuya varılmasının gerekliliği de unutulmamalı.

Türkiye-AB ilişkilerini zaman faktörü açısından incelediğimizde Türkiye’nin istisnai dönemler hariç AB dinamikleri ile kendi süreçlerini birleştiremediğini ve AB’nin zamanı ile kendi zamanını buluşturamadığını gözlemektediriz. Genişleme süreci açısından “zamanın ruhunun” olumsuz olduğu bu dönemde Türkiye’nin zamanı iyi kullanması daha da zor gözükmemektedir. Ancak böyle dönemlerde zaman iyi kullanılırsa genişlemenin tekrar ivme kazanacağı dönemde daha iyi bir konumda olmak da mümkündür. Genişleme ile komşuluk konularının daha içiçe geçtiği ve uyumlu bir dış politikanın öneminin arttığı bir ortamda Türkiye komşuluk ilişkilerinde kazanabileceği derinlik ile komşuluk ilişkilerini ve dış politikasını AB süreci ile alternatif değil birbirlerini besleyici süreçler olarak geliştirse zamanı daha iyi kullanabilir ve AB’nin zamanla yöneleceği yeni genişleme girişiminde kendisine daha iyi bir konum edinme olasılığını artırabilir. Başka bir deyişle taraflar gerçek anlamda “stratejik ortak” olabilir ve dış politikada anlamlı bir işbirliği gerçekleştirebilirlerse karşılıklı güven eksikliğinin giderilerek, ilişkinin katılımı da içeren farklı boyutlara ulaşması umulabilir.

ÇOK VİTESLİ AVRUPA’YA UYUM SÜRECİNDE GÜMRÜK BİRLİĞİ

Dr. Ebru Turhan - Mercator-IPM Araştırmacısı, İstanbul Politikalar Merkezi
Dr. Erdal Yalçın - Genel Müdür Yardımcısı, Ifo Enstitüsü, Münih

1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması, Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin hukuki dayanağını teşkil etmektedir. Anlaşma, bilhassa Türkiye’nin birliğe katılım sürecini kolaylaştırmayı ve ikili ekonomik ilişkileri Gümrük Birliği aracılığıyla geliştirmeyi hedeflemektedir. Öte yandan, yaklaşık 50 sene önce Ankara Anlaşması ile belirlenen yükümlülükler, günümüzde gerek AB’ye üye devletlerin gerekse Türkiye’nin ulusal çıkarlarıyla ters düşmeye başlamıştır. AB ve Türkiye arasındaki ekonomik işbirliği, siyasi ilişkilerin aksine Türkiye Gümrük Birliği’ne katıldıktan sonra istikrarlı bir biçimde gelişmiştir. AB açık farkla Türkiye’nin en önemli ticaret ortağıdır. Bilhassa Almanya ile ekonomik bağlar çok güçlüdür. Türkiye ihracatının %9’luk kısmını Almanya’ya yaparken, ithalatının yaklaşık %10’unu da Almanya’dan karşılamaktadır. Türkiye’de Alman firmaları en kalabalık yabancı yatırımcı grubunu oluşturmaktadır.

Türkiye, Gümrük Birliği anlaşmasını yakın vadede AB üyesi olacağı ön görüşüyle imzalamıştır ve yeni AB ticaret anlaşmalarının olası sonuçlarını yeteri kadar göz önüne almadan dış ticaret politikası üzerindeki kontrolünü AB’ye devretmiştir

Ülkede yatırım yapan Alman şirketlerinin veya Alman sermaye ortaklığıyla kurulan Türk şirketlerinin sayısı 6000’e yaklaşmıştır. AB ve Türkiye arasında siyasi bütünleşmenin durgunluğu devam ederken, iki taraf arasında ekonomik ilişkilerin giderek güçlenmesi önemli sorunları beraberinde getirmektedir.

Türkiye ekonomisinin AB’nin tedarik zinciri ile daha derin bütünleşmesi, AB, Türkiye ve üçüncü ülkeler arasında anlaşmaya varılmış standartların uyumlaştırılmasına katkıda bulunacaktır

TTIP Müzakereleri ve Türkiye

AB ve ABD tarafından yürütülen Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) müzakereleri, Türkiye ile AB arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkilerin asimetrik gelişiminden kaynaklanan sorunları gözler önüne sermektedir. AB ile yapılan Gümrük Birliği anlaşması, üçüncü ülkelere ortak bir gümrük tarifesinin uygulanması prensibini benimsediğinden, AB yeni bir serbest ticaret anlaşması imzaladığında Türkiye pazarını ilgili üçüncü ülkeye açmakla yükümlüdür. Buna karşın Türkiye ilgili ülkenin pazarına erişim sağlayamamaktadır. Türkiye, Gümrük Birliği anlaşmasını yakın vadede AB üyesi olacağı ön görüşüyle imzalamıştır ve yeni AB ticaret anlaşmalarının olası sonuçlarını yeteri kadar göz önüne almadan dış ticaret politikası üzerindeki kontrolünü AB’ye devretmiştir. Bu durum, Türkiye’yi üçüncü ülkelerle kendi serbest ticaret anlaşmalarını müzakere etme ve bu eşitsizlikleri ortadan kaldırma noktasında zayıf bir durumda bırakmaktadır.

Ifo Enstitüsü’nün hesaplamalarına göre, Gümrük Birliği’nin asimetrik yapısı nedeniyle, TTIP Türkiye’nin Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası’nın (GSYH) %1,5’in üzerinde bir oranda azalmasına neden olacaktır. Üstelik AB hâlihazırda üçüncü ülkelerle başka serbest ticaret anlaşmaları da müzakere ettiğinden, bu ekonomik kayıpların boyutu daha da yüksek olabilir. Sorunu çözecek bir takım kurumsal değişikliklerin uygulamaya konulması ise neredeyse imkânsız görünmektedir: Türkiye’yi kendiliğinden herhangi bir AB ticaret anlaşmasının parçası yapabilecek AB üyeliği yakın bir gelecekte gerçekleşmeyecektir. Türkiye’ye AB üyeliği vermeksizin onu AB’nin tüm ticaret anlaşmalarına dahil etme fikri teorik olarak cazip gelmektedir. Pratikte ise, Avrupa Komisyonu’nun AB serbest ticaret müzakerelerine liderlik etmekte olup birliğe üye olmayan bir devlet için herhangi bir vekâlet kabul etmeyeceği gerçeği göz önüne

alındığında, bu seçeneğin uygulanmasındaki zorluklar göz önüne serilmektedir. Yeni bir kurumsal reform aracılığı ile Gümrük Birliği yürürlükten kaldırılarak bir serbest ticaret anlaşması şeklinde yeniden düzenlenebilir. Bu seçenek, Türkiye’ye uluslararası ticaret politikaları üzerindeki kontrolünü tekrar kazanma fırsatı sunması dolayısıyla Türk siyasetçiler tarafından da ciddi bir biçimde tartışılmaktadır. Böyle bir durumda, AB ile ticareti yapılan malların menşe ülkelerinin tespit edilmesi için oldukça masraflı denetimler gerekecektir. Bu süreç, Türkiye için ekonomi politikaları açısından negatif sonuçlar doğuracaktır. Nitekim yalnızca “menşe kuralları”, AB ile Türkiye arasında gerçekleşen ticarette hangi malların gümrük vergisinden muaf olacağını belirlemeyi mümkün kılacaktır. Gümrük Birliği, son derece masraflı olan bu süreci gerekli kılmamasından dolayı oldukça başarılıdır. Güncel sorunların yepyeni bir kurumsal yapılanma ile çözümü mümkün gözükmediğinden, Ankara Anlaşması şu anki şekli ile küresel ticaret politikalarındaki taban kaymasına bağlı olarak AB ile Türkiye arasındaki başarılı ekonomik ilişkilerin geleceğini tehdit etmektedir.

Gümrük Birliği’nde Derinleşmeye Doğru

Ankara Anlaşması’ndan kaynaklanan dezavantajların etkisini yok etmenin uygun bir yolu, var olan Gümrük Birliği Anlaşması’nı Türkiye’nin kazançlarını kayıplarından daha ağır basacak şekilde derinleştirmekten geçmektedir. Bu durumda, bugüne kadar gümrük muafiyetinden yararlanmamış hizmetler ve tarımsal ürünlerin anlaşmalara dahil edilmesi söz konusu olacaktır. Türkiye’nin GSYH’sının %9’una tekabül eden tarım sektörü, ülke ekonomisinde önemli bir rol oynamayı sürdürmektedir. Öte yandan sektördeki verimlilik istenilen düzeye ulaşamamıştır. Türkiye’nin GSYH’sı 1961’den bu yana neredeyse üç katına çıkarken, tarım sektöründeki katma değer yaratımı yalnızca yaklaşık %75 oranında artmıştır. Almanya’da taban seviyesinin daha yüksek olmasına rağmen, tarımsal verimlilik aynı zaman diliminde çok daha büyük bir yükselme göstermiştir. Tarım sektörünün Gümrük Birliği çerçevesinde serbestleştirilmesi, Türkiye’ye acilen ihtiyacı olan verimlilik artışını sağlamada yardımcı olacaktır. Öte yandan, hizmet ihracatı da Türkiye’de ortalamanın altında kalmaktadır. Bu sebeple, hizmet sektörünün Gümrük Birliği’ne dahil edilmesi Türkiye ekonomisi için önemli bir büyüme fırsatı sunacaktır.

Gümrük Birliği’nin bugüne dek kendisine dahil edilmemiş sektörleri kapsayacak şekilde genişletilmesinin

“Çok vitesli Avrupa” modelinde, AB’ye üye ülkeler arasındaki yapısal ve politik farklılıklar dikkate alınmakta ve öncü üye ülkelerin diğerlerinden daha önce belirlenen mimari yapı çerçevesinde bütünleşmeleri amaçlanmaktadır

iki noktada Türkiye ekonomisine katkı sağlaması beklenebilir. İlk olarak, AB ile ikili ticarette kayda değer bir artış beklenebilir. İkinci olarak, Türkiye’nin AB ülkelerine ihracatı büyük oranda ara mallardan oluştuğundan, Türkiye’nin Avrupalı müşterileri yeni AB ticaret anlaşmaları sayesinde üçüncü ülkelere ihracatlarını artıracak olurlarsa Türk şirketleri de bundan faydalanacaktır. Bu ikinci etki, Türkiye’nin AB’den daha çok doğrudan yabancı yatırım çekmesiyle de güçlendirilebilir. Bu durumda, Türk tedarikçiler Avrupalı firmaların tedarik zincirleriyle daha derin bir biçimde bütünleşmiş olacaklardır. Türkiye ekonomisinin AB’nin tedarik zinciri ile daha derin bütünleşmesi, AB, Türkiye ve üçüncü ülkeler arasında anlaşmaya varılmış standartların uyumlaştırılmasına katkıda bulunacaktır. Kapsamlı bir Gümrük Birliği anlaşması, böylelikle Ankara Anlaşması’nın yukarıda bahsi geçen kurumsal açıklarını telafi edecektir.

Gümrük Birliği’nin derinleştirilmesi, özellikle Almanya açısından kayda değer ekonomik avantajlar sağlayacaktır. Otomotiv sektörü, kimya endüstrisi ve metaller gibi kilit alanlarda Alman-Türk ticaret ilişkileri, öncelikli olarak ara malların alım satımı aracılığı ile gerçekleşmekte ve şekillenmektedir. Alman şirketler için Türk firmalar öncelikli olarak rakip olmayıp, tedarik zincirinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadırlar. Almanya’daki demografik gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye ile daha derin bir ekonomik bütünleşme, Almanya’ya gitgide artan kalifiye iş gücü eksikliğiyle mücadele etme fırsatı da sunmaktadır. Bunun yanı sıra, derinleştirilmiş bir Gümrük Birliği, Alman hizmet sektörünün Türk piyasasına erişimini kolaylaştıracaktır. AB ve Türkiye arasındaki Gümrük Birliği’ni genişletme ve derinleştirme ve tarım sektörünü anlaşmalara dahil etme fikrine yönelik korumacı direnç, Fransa, İspanya ve diğer Güney Avrupa ülkelerinden beklenebilir. Nitekim bu ülkelerde tarım sektörü Almanya’ya kıyasla çok daha büyük bir önem taşımaktadır. Çelişkili bir biçimde, tam da bu ülkeler geçmişte Türkiye’nin AB’ye üyelik fikrine Almanya’dan daha açık olmuşlardır.

Çok Vitesli Avrupa, Genişleme-Derinleşme İkilemi ve Gümrük Birliği

Türk iş dünyası ve siyasi çevrelerin Gümrük Birliği’nin asimetrik yapısına yönelik eleştirileri, Avrupa’ya ve özellikle Almanya’ya, AB’nin yeni baştan tanımlanmaya çalışıldığı bir dönemde, Türkiye ile olan ilişkilerini yeniden şekillendirme fırsatı sunmaktadır. Avro bölgesindeki borç krizinin çözümüne yönelik geliştirilen mekanizmalar uzun süre yetersiz kalmıştır. Kriz, üye ülkelerin ekonomileri

AB ve Türkiye arasındaki Gümrük Birliği’nin yeni sektörlerle açılarak derinleştirilmesi, iki taraf arasındaki ekonomik bütünleşmeyi kolaylaştıracaktır. AB’nin ve Almanya’nın çıkarları ile örtüşen böyle bir politika, Türkiye’nin aleyhine işleyen süreci de yeniden düzenleyecektir

arasındaki önemli yapısal farklılıkları ve AB’nin ekonomik bütünleşme sürecinde para politikası ve maliye politikası alanlarında ulus-üstü oluşumlara yetki transferinin asimetrik bir yapılanma çerçevesinde gerçekleşmiş olduğu hususunu gözler önüne sermiştir. Bu nedenle Avrupalı liderler, Avro krizinin çözümüne yönelik tartışmalarda ekonomik bütünleşme ve derinleşmeyi siyasal bütünleşme ile güvence altına alacak bir AB mimarisi inşa edilmesi fikrine odaklanmışlardır. Bugüne kadar yaşanan gelişmeler ve AB’nin lokomotif ülkeleri tarafından yapılan açıklamalar, “farklılaştırılmış entegrasyon” prensibine dayalı “çok vitesli” bir AB modelinin yeni Avrupa’nın inşasında benimseneceğine işaret etmektedir.

“Çok vitesli Avrupa” modelinde, AB’ye üye ülkeler arasındaki yapısal ve politik farklılıklar dikkate

alınmakta ve öncü üye ülkelerin diğerlerinden daha önce belirlenen mimari yapı çerçevesinde bütünleşmeleri amaçlanmaktadır. Aslında bu model, Avro bölgesi, Schengen sınırları ve AB’nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası gibi oluşumlar aracılığıyla halihazırda uzun yıllardır uygulanmaktadır. Avro krizi, ülkelerarası yapısal farklılıkları daha çok gözler önüne sererek bu trendi güçlendirmiştir. 26-27 Haziran 2014 tarihlerinde Brüksel’de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi zirvesinde, birliğin derinleşme sürecinde AB’ye üye ülkelerin farklı yollarla tasarlanan mimari yapıya adapte olabilecekleri vurgulanmıştır. Böyle bir bütünleşme modeli, AB’nin uzun zamandır tartıştığı “genişleme-derinleşme ikilemi”nin aşılmasını sağlayarak AB’nin küresel rekabet edebilirliğini olumlu yönde etkileyecektir. Uluslararası sistemde yaşanan politik ve ekonomik güç kaymalarına paralel olarak AB’nin etkili bir küresel aktör olmasının yolu esnek bir genişleme ve bütünleşme sürecinden geçmektedir. “Çok vitesli Avrupa” modeli çerçevesinde, siyasal bütünleşmenin uzun vadeli bir seçenek olarak dikkate alınmasıyla birlikte Türkiye’nin AB ile mevcut ekonomik bağları mümkün olduğunca güçlendirilmelidir. AB ve Türkiye arasındaki Gümrük Birliği’nin yeni sektörlerle açılarak derinleştirilmesi, iki taraf arasındaki ekonomik bütünleşmeyi kolaylaştırıcı bir rol oynayacaktır. AB’nin ve Almanya’nın çıkarları ile örtüşen böyle bir politika, Gümrük Birliği’nin mevcut kurumsal çerçevesinden kaynaklanan ve Türkiye’nin aleyhine işleyen süreci de yeniden düzenleyecektir.

FIRTINALI BEYİN : LORD RALF DAHRENDORF

Prof. Dr. Bahri Yılmaz / Sabancı Üniversitesi

Yıllar önce ünlü “Die Zeit” gazetesi Lord Dahrendorf’u bu şekilde tanımlamıştı. 17 Temmuz 2009 tarihinde aramızdan ayrılan ünlü sosyolog Professor Ralf Dahrendorf’un ismini Almanya’da öğrenciliğim döneminde yaşadığım “1968 Öğrenci Hareketi” sırasında duymuştum. O dönemde üniversite öğrencileri arasında geniş ve etkin bir yeri vardı.

Örneğin 1968 öğrenci hareketinin lideri Rudi Duschke ile Dahrendorf’un TV arabasının üstünde yaptığı söyleşi hala hafızalardadır. Daha sonraları ise şöhreti gerek üniversite gerekse Alman politika hayatında hızla yayılmaya devam etmiştir.

Bu bağlamda kısaca Almanya’da yaşadığım “68 Öğrenci Hareketini” genç kuşaklara anlatmak isterim. Hareketin ana merkezleri Frankfurt ve FU Berlin üniversiteleri olmuştur ve daha sonrada Avrupa’nın diğer kentlerine genişleme eğilimi göstermiştir.

Türkiye, Gümrük Birliği anlaşmasını yakın vadede AB üyesi olacağı ön görüşüyle imzalamıştır ve yeni AB ticaret anlaşmalarının olası sonuçlarını yeteri kadar göz önüne almadan dış ticaret politikası üzerindeki kontrolünü AB’ye devretmiştir

Ben tüm hareketi Bonn Üniversitesi'nde yaşadım. Marx bu üniversitede bir yıl hukuk eğitimi almış ve daha sonra da başarısız olduğu için babası onu Berlin’e göndermiştir. Bu nedenle de, Bonn’un 68 kuşağı için ayrı bir önemi vardı. Öğrenci hareketi ile birlikte üniversiteler işgal edilmişti. Taleplerin başında standart ders programlarının değiştirilmesi ve Marxist öğretiye öncelik

verilmesi geliyordu. Nisan 1968’de ders programlarında değişiklikler yapılmaya başlandı.

İktisat Fakültesi’nde sağ eğilimli ünlü bir iktisat Profesörü olan Wilhelm Krelle, “Marxizm, Leninizm ve Sosyalizm” başlıklı yeni bir ders açtı. Dersleri çok kalabalıktı. Ders, Marx’ın “Das Kapital”i üzerine oturtulmuştu. Ders öğrenci ve hoca arasında karşılıklı sunum-yorum ve sorular şeklinde geçiyordu. Benim bugün de anımsadığım, öğrencilerin konunun ne kadar içinde oldukları ve tartışmaları son derece seviyeli sürdürdükleridir. Akşamları, değişik gruplar, Spartakus-Rose Luxemburg; Jung Sozialisten, Rote Zelle- Maoistler toplantılar düzenleyerek öğrenciler ve dışarıdan gelen dinleyiciler tartışmalara katılıyordu. Frankfurt ve Berlin de olaylar sokağa döküldü ve ünlü öğrenci lideri Rudi Duschke’nin vurulması ile bir bakıma sona erdi. Yıllar sonra Alman hükümeti ve toplumu, 68 hareketini “gençlik günahları” olarak tanımlamış ve harekete katılan gençlerin topluma tekrar uyum sağlamalarında yardımcı olmuştur. Bugün bu insanlar toplumun değişik katmanlarında görev almışlar ve bu hareketi anıları ile canlı tutmaya çalışmaktadırlar. Buna karşılık, Türkiye’de bir kuşak 68 hareketinin bedelini çok ağır ödemiştir.

Ralf Dahrendorf, hayat hikâyesini 2002 yılında yayınlanan Über Grenzen (Sınırlar Ötesi) adlı kitabında toplamıştır. Dahrendorf 1 Mayıs 1929 yılında Hamburg’ta doğmuştur. Babası, Gustav Dahrendorf, 1932 yılında Sosyal Demokrat Parti’den Hamburg milletvekili olarak Alman Parlamentosuna (Reichstag) seçilmiştir ve Nazi döneminde defalarca tutuklanarak hapse girmiştir. Bu nedenle Dahrendorf’un çocukluğu o dönemde babasının siyasi görüşlerinden ötürü son derece zorlu geçmiştir. Lise öğrenciliği sırasında ise Hitler rejimine karşı faaliyetleri nedeniyle 12 Aralık 1944 ile 29 Ocak 1945 yılları arasında hapis yatmıştır. Hapis yatmasının bu süre içersinde kendisinin özgürlük fikrinin gelişmesinde ve daha sonraları tavizsiz bir liberal düşünce savunucu olmasında önemli bir katkısı olduğu düşüncesindeyim. 1974 yılında BBC dersleri adı altında yayınlanan Die Neue Freiheit (Yeni Özgürlük) adlı dizide, bu süreci ve hapiste içine düştüğü bunalımı bütün açıklığı ile anlatmaya çalışmıştır.

Savaş sonrası 1947–1952 yılları arasında Hamburg Ünviresitesi’nde Helmut Schmidt ile aynı dönemde yüksek öğrenimine başlamış ve Felsefe ve Klassiker program dallarını seçmiştir. 1952 yılında doktorasını yapmak üzere London School of Economics’de eğitimine

başlamıştır. Uzun süren bir Nazi Almanyası döneminden sonra “The School of Economics” (LSE) deki özgürlük ortamı onu hayatı boyunca etkilemiştir. Karl Marx ve Max Weber’den son derece etkilenmiştir.

Burada Karl Popper, Karl Mannheim, Tom Marshall, Lionel Robins ve Friedrich von Hayek gibi ünlü hocalardan dersler almıştır. Dahrendorf “Sınıf ve Sanayi Toplumunda Sınıfsal Çatışma” kuramına önemli katkılarda bulunmuştur. Daha sonraları kazandığı bir bursla Stanford Üniversitesi’ne cebinde taşıdığı 2500 \$ ile gittiği bu seyahatini keyifli bir şekilde hikâye eder. Burada ünlü ve daha sonra Nobel ödülü alan ünlü ekonomistler Robert Solow, Milton Friedman, George Stiglitz ve Kenneth Arrow ile tanıştığından ve birlikte poker oynadığından esprili bir şekilde anılarında söz eder. Daha sonraları ise Almanya’ya geri dönerek, sırasıyla Hamburg, Tübingen ve Konstanz Üniversiteleri’nin sosyoloji kürsülerinde öğretim üyeliği yapmıştır.

Dahrendorf, 1968–69 yılları Baden-Württemberg eyalet meclisi üyesi; 1969–70 yılları arasında Alman Parlamentosu üyesi ve aynı zamanda Alman Dışişleri Bakanlığı Devlet Sekreterliği görevinde bulunmuştur. 1974 yılında AB Komisyonu üyesi olmuştur. 1974 -1984 yılları arasında 10 yıl süre ile LSE’nin Direktörlüğünde bulunmuştur. Dahrendorf, bu görevinden ayrılrken Huw Welden onu Prens Albert’ten (Kraliçe Victoria’nın eşi) sonra İngitere’deki en ünlü Alman olarak tanımlamıştır. 1995 yılında LSE: A History of the London School of Economics and Political Science(LSE’nin Tarihi) adlı kitabını yayınlamıştır. Bir ara tekrar Konstanz Üniversitesi’ne dönmüş (1984–86) ve daha sonra tekrar İngiltere’ye gelerek Oxford Üniversitesi’nde “The Warden of St Antony’s College” görevini (1987–1997) üstlenmiştir.

Dahrendorf bilimsel çalışmaları nedeniyle ödüllendirilmiştir ve Dünyanın çeşitli Üniversitelerinden kendisine 23 Fahri doktora payesi verilmiştir.1988 yılında Alman vatandaşlığının yanı sıra İngiliz vatandaşlığına da geçmiş ve bu iki ulusal kimliği yaşamı boyunca benliğinde taşımıştır. Öyle ki daha sonraları Kraliçe II. Elisabeth tarafından 1993 yılında “ House of Lords” üyeliğine seçilmiştir. Bu ikili ulusal kimliği, grup içersinde İngilizce, ikili görüşmelerde ise Almanca konuşarak sürdürdü. Bende bıraktığı izlenime göre mesafeli İngiliz kimliği daha ağır basıyordu. Yaşamı boyunca sayısız makalelerinin yanı sıra 25’e yakın kitap yazmıştır. Zaman zaman siyasi ve toplumsal görüşlerini Almanya’nın ünlü haftalık gazetesi “Die Zeit” de yayınlamayı sürdürmüştür.

Gelişmeler Dahrendorf’u haklı çıkardı: Sovyetlerin dağılmasından sonra Avrupa genelinde genellikle “Muhafazakâr”ların iktidarda olduğu dönemler başladı ve halen muhafazakâr görüşlü iktidarların çoğunlukta olduğu dönemleri yaşamaktayız

1994 yılında St Antony’s College de bulunduğum sıralarda Ralf Dahrendorf ile tanışma fırsatını buldum. Konferans ve derslerinden etkilenmiştim. 2004 yılında kendisini bir konuşma yapmak üzere Sabancı Üniversitesi’ne davet ettim ve 5 Ekim 2005 tarihinde konferans vermek üzere İstanbul’a geldi. Konferansın konusu “United or Open: European Alternative” İstanbul’a ikinci gelişi olduğunu söyledi. İlk gelişinin AB komisyon üyesi olduğu dönemde Boğaziçi köprüsünün açılışı nedeniyle geldiğini anlatmıştı.

İstanbul’da bir hafta kadar kalan Dahrendorf’tan hayat hikâyesini ve AB ile ilgili görüşlerini tekrar dinleme fırsatını buldum. Türkiye üzerine konuştuk. Bana Nazi Almanyası’nda geçen gençlik yıllarını anlattı. Savaş öncesi ve sonrası Berlin şehrinin yaşamında önemli bir yeri vardı. Sohbetimiz sırasında babasına olan hayranlığı ve üzerindeki etkisi hemen hissediliyordu. Dahrendorf, 1990’lı yılların başında Avrupa’da Sosyal Demokrat Hareketin sonuna geldiğini söyleyerek tartışma başlatmıştı. Bu savı Almanya’da büyük yankı uyandırmıştı. Gelişmeler Dahrendorf’u haklı çıkardı:

Sovyetlerin dağılmasından sonra Avrupa genelinde genellikle “Muhafazakâr”ların iktidarda olduğu dönemler başladı ve halen muhafazakâr görüşlü iktidarların çoğunlukta olduğu dönemleri yaşamaktayız. Dahrendorf, Türkiye’nin AB’ne üyeliğini savunuyordu. Kendisine belki de en çok ve sıkça sorulan “Neden İngiliz vatandaşı oldunuz?” sorusuna “Siyasi görüşlerini savunmak için en uygun ortamın İngiltere olduğunu” vurgulayarak yanıt verdi. Anılarından söz ederken Alman Şansölyesi Helmut Schmidt’i öğrencilik yıllarından tanıdığını ve kendisini fazla otoriter bulduğunu, ancak yaşlandıkça birbirleriyle daha iyi anlaştıklarını esprili bir şekilde anlattı. Dinleyicileri sadece Sabancı Üniversitesi’nden oluşmuyordu, İstanbul’daki eski LSE ve St. Antony’s College mezunlarını da davet etmiştik. Bu eski mezunlarla da uzun uzun sohbet etti.

En son görüşmemiz ise 2005 yılı sonunda Londra’ya yaptığım bir ziyaret sırasında olmuştur. “Lordlar Kamarası”ndaki öğle yemeği sonrası bana uzun bir zaman ayırarak kütüphanesinden başlayarak “Lordlar Kamarası”nın önemli bölümlerini gezdirdi ve son çalışmaları hakkında bilgilendirdi. Bu görüşmemizde İngiliz Parlamenter sisteminin işleyişi ile ilgili o güne kadarki mevcut kuramsal bilgimin yanı sıra daha zengin bir bakış açısı edindiğim için kendimi şanslı sayıyorum. Daha sonra kendisi ile yazışmalarımız devam etti. Bana yazılarını ve kitaplarını göndermeyi sürdürdü. Bu yapıtları arasında beni en çok etkileyen kitaplarını Die Wiederbeginn der Geschichte (2004) -Tarihin Yeniden Başlangıcı, After 1989: Morals, Revolution and Civil Society (1997) – 1980 Sonrası Etik, Devrim ve Sivil Toplum ve Versuchungen der Unfreiheit (2006) - Esaretin Deneyimleri olarak sayabilirim.

80. yaş gününde hastalığı oldukça ilerlemişti ve beş yıl önce bu ünlü bilim adamını kaybettik. Lord Dahrendorf’u yakından tanımış olmaktan dolayı mutluyum.. Bu kısa yazımda kendisini genç kuşaklara tanıtmak istedim.

TASARIMLI SONBAHAR

Görgün Taner / İKSV Genel Müdürü

Akademi Programı'ndan genel görünüm, Antrepo 7
©Ali Güler

İnsana ve çevreye duyarlı, katma değeri yüksek tasarımların yaratılması ve korunması, ülkemiz tasarım ve tasarımcılarının sürdürülebilir bir şekilde dünya ile rekabet edebilir hâle getirilmesi ve “Türk Tasarımı” kimliğinin tanınması ve yerleşmesi” için gerekli idari, yasal ve teknik altyapıyı geliştirmek amacıyla oluşturulan Tasarım Strateji Belgesi, 2. İstanbul Tasarım Bienali’nin ilk günlerinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Belgede, stratejinin genel amacı belirlenirken tasarımın “sahip olduğu ticari potansiyelin yanında, sosyal hayattaki rolü ve insan hayatı üzerine etkileri[nin] de göz önünde bulundurul[duğu]” belirtiliyor. Bu düşünce, İstanbul Tasarım Bienali’nin temel çıkış noktası ile kesişiyor.

İlk İstanbul Tasarım Bienali için çalışmalar 2010 yılında başlamış ve tasarımı bir kültür ögesi olarak ele almak ve tasarım konusundaki farkındalığı artırmak için çalışırken tasarımın üretime, ekonomik kalkınmaya, toplumsal gelişime, kültürel etkileşime ve bireylerin yaşam kalitesine olumlu etkisini vurgulamak amacını taşıyan bienalin ilki 2012 yılında gerçekleştirilmişti. Bu yılki ikinci bienal, tek mekânda gerçekleştirilen yoğun bir etkinlik olarak kurgulandı. Geçtiğimiz bienalden farklı olarak ücretsiz gezilebilen sergi, 1 Kasım-14 Aralık

"Gelecek Artık Eskisi Gibi Değil" temalı 2. İstanbul Tasarım Bienali 1 Kasım-14 Aralık tarihleri arasında Galata Özel Rum İlköğretim Okulu’nda gerçekleştirildi ve tüm etkinlikleriyle 100 binin üzerinde izleyiciye ulaştı

tarihleri arasında Galata Özel Rum İlköğretim Okulu’nda gerçekleştirildi ve tüm etkinlikleriyle 100 binin üzerinde izleyiciye ulaştı.

Bienalin küratör Zoë Ryan ve yardımcı küratör Meredith Carruthers tarafından belirlenen teması “Gelecek Artık Eskisi Gibi Değil” idi. Bu başlık altında bienal şu anda geleceğin ne olduğunu sorgularken tasarımın farklı alanlarından nasıl yeni ve farklı gelecek hayalleri çıkabileceğini araştırıyor ve tasarım pratiğinin geleceği şekillendirmedeki rolü ve geleceğe dair söylenen küçüklü büyüklü sözlerdeki (yani manifestolardaki) yansımalarını gözler önüne seriyordu.

Bienal sergisinde ziyaretçileri uzun uzun düşündürecek çok sayıda proje vardı. Bir Twitter borsası olarak değerlendirilebilecek “TWTRATE” projesi bunlardan biri

Bienal sergisinde ziyaretçileri uzun uzun düşündürecek çok sayıda proje vardı. Bir Twitter borsası olarak değerlendirilebilecek “TWTRATE” projesi bunlardan biri. Samuel Morse dünya üzerinde gönderilen ilk telgraf mesajında “Tanrı nelere kadir!” diye yazmış. Günümüzde iletişim için belki de telgraf kadar büyük bir önem taşıyan Twitter üzerine bir proje olan “TWTRATE”ın bienal için hazırladığı manifestonun da “140 karakter nelere kadir!” diye esprili bir alt başlığı var. Proje kapsamında bienal süresince tasarım bağlantılı tweet’lerin toplanması ve edinilen verilerle dinamik bir manifesto yaratılması için çalışıldı. Bir başka dikkat çekici proje olan “Crafted in Istanbul”, zanaatkarları daha görünür ve ulaşılabilir kılmak üzere geliştirilen dijital bir haritalama sistemi. Bu kapsamda hazırlanan web sitesine bienal sonrasında da erişmek mümkün. Mansour Ourasanah’ın “Lepsis” projesi ise kuşkusuz bienalin en kıskırtıcı projelerinden biriydi. Protein üretimi üzerine bir tartışma başlatmak amacıyla ev mutfaklarına yönelik bir çekirge üretim ve tüketim

ünitesi tasarlayan Ourasanah, bu projeye aslında bizleri sürdürülebilir bir dünya için yemek yeme biçimlerimizi radikal bir şekilde yeniden düşünmeye teşvik ediyordu. Yemekle ilgili bir başka projede Defne Koz ve Marco Susani, “sadesuekle” adı altında yemekle ilişkimizi tamamen değiştirecek yeni bir tasarım sundular.

Bu ve burada sayamadığım birbirinden ilgi çekici 50’nin üzerinde projeyi bir araya getiren serginin yanı sıra bienal kapsamında çok önemli bir başka program da vardı. 2012 yılında yapılan 1. İstanbul Tasarım Bienali’nde geniş katılım bulan Akademi Programı, yükselen bir enerji ve kapsamı genişleyen bir içerikle 2. İstanbul Tasarım Bienali’nde de sürdürüldü. 33 akademik kurumdan 72 projenin katıldığı Akademi Programı, atölye çalışmaları, paneller, söyleşiler, yarışmalar ve konferansların yanı sıra büyük bir bölümü bienalin etkinlik alanı Antrepo 7’de yer alan sergilerle “Gelecek Artık Eskisi Gibi Değil” temasının farklı açılımlarını ortaya koyuyordu. Galata Özel Rum İlköğretim Okulu’ndaki küratöryel sergi kurgusuna eklemlenen Antrepo 7’deki Akademi Programı sergileri, akademisyen ve öğrencilerin dinamik bakış açılarını yansıttı. Tasarım, mimarlık ve güzel sanatlar fakülteleri ile birlikte mühendislik fakülteleri de tasarım kavramını irdeleyen çalışmalarla bienalin kavramsal çerçevesini derinleştirdiler. Program kapsamındaki farklı ölçeklerdeki projeler, katılımcı yaklaşımı öne çıkararak bienale yeni bir heyecan eklemiş oldu. Antrepo 7’ye ek olarak kentin

farklı noktalarındaki üniversite kampüslerine de yayılan Akademi Programı, hem eğitim kurumlarının bienalle olan ilişkisini pekiştirdi hem de bienalin İstanbul’la olan bütünlüğünü güçlendirdi. Program kapsamındaki projelerin ayrıntılarına tbap.iksv.org adresindeki Akademi Platformu’ndan da ulaşılabilir. Projeler bu platformda arşivleniyor ve böylece programın gelişimi dijital bir ortamda kayda alınmış oluyor.

Ne güzel ki bu sonbahar, bir yandan dünyanın geleceğini tasarımıyla hayal ederken, bir yandan da ülkemizde tasarımın geleceğine dair gerçekçi hayaller kurabiliyoruz. Kasım başında yayımlanan Tasarım Strateji Belgesi’nde mevzuat, teşvik-finance, eğitim-kültür, işbirliği-koordinasyon ve bilinçlendirme-tanıtım müdahale alanları olarak belirlenmiş. Bu doğrultuda tasarımıyla ilgili mevzuatın tasarımcıların ve iş dünyasının ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde uluslararası standartlara uyumlu hâle getirilmesi ve uygulamaların etkinleştirilmesi, tasarımıyla ilgili desteklerin çeşitlendirilmesi ve bu desteklerin etkinliğinin artırılması, tasarım duyarlılığının eğitimin farklı aşamalarına yayılması ve yetkin tasarımcıların yetiştirilmesine önayak olunması, tasarım alanındaki farklı aktörler arasındaki iletişim ve işbirliklerinin güçlendirilmesi, toplumda ve sanayide tasarım farkındalığının artırılması gibi hedefler konmuş. Yani önümüzdeki dönemde tasarım çalışmaları için çeşitli vergi kolaylıkları sağlanmasını ve tasarım alanındaki

teşvik, destek ve ödüllerin artmasını bekleyebiliriz. Sevindirici bir şekilde ülkemizde farklı alanlarda tasarım kültürünün yerleşmesini ve benimsenmesini de öncelikli gelişim alanları arasında konumlayan bu stratejik belgedeki eylem planında 2016 sonuna kadar bir Tasarım Müzesi’nin kurulması da yer alıyor. Bir yanda çekirgelerden Japon pop müziğine uzanan geniş bir yelpazede uluslararası bir tasarım etkinliği, bir yanda son derece somut bir eylem planıyla bir sonraki bienalin gerçekleştirileceği 2016 yılına kadar tasarım konusunda ulusal boyutta belirli gelişmeler öngören bir strateji belgesi... Bu sonbahar tasarım alanında Türkiye’de gerçekten heyecan verici şeyler oluyor.

Yapılarınızı Kim İnşa Ediyor? (Who Builds Your Architecture?) / WBAYA
©Ali Güler

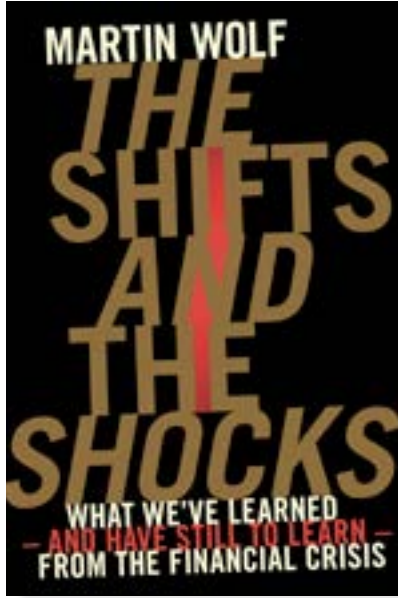

KÜRESEL KRİZ DEPREMİNİN IŞIĞINDA FAY HATLARI

Cemal Yardımcı

Neredeyse yirmi yıldır Financial Times gazetesinin baş ekonomi yorumcusu olan Martin Wolf, ekonomi ve finans dünyasının gündelik işleyişine dair bilgisi, ilişkileri ve analiz yeteneğiyle ekonomi gazeteciliğinin en saygın bir kaç isminden biri. Bu konumunu, ana akımın merkezinde yer alırken genel gidişata ters eğilimler konusunda açık fikirliliğini ve sağduyusunu korumasına ve belki daha da önemlisi çağın ruhunu yakalama yeteneğine borçlu. Wolf 80’li yıllardan bu yana serbest piyasaların, liberalizasyon politikalarının ve küreselleşmenin en önde gelen savunucularından biri oldu. 2004 yılında yayınlanan Why Globalization Works (Küreselleşme Neden Başarılı) kitabı, küreselleşmenin boyutları ve sonuçlarına ilişkin en kapsamlı değerlendirmelerden biri olduğu gibi kriz öncesi dönemin ana akım ekonomi zihniyetinin en derli toplu sunumlarından da biri olarak görülebilir.

Kitap küresel çapta krizi hazırlayan koşulları, krizin patlak vermesini ve kriz sonrası dönemi kapsamlı bir biçimde inceliyor. Yapılan analiz hem makro, hem mikro boyutlara sahip oluşuyla, hem finans dünyasını, hem kamu otoritelerini ele almasıyla da farklılaşıyor

Martin Wolf, The Shifts and the Shocks: What We've Learned and Have Still to Learn from the Financial Crisis (Dönüşümler ve Şoklar: Finansal Krizden Neler Öğrendik —Ve Daha Neleri Öğrenmemiz Gerekliyor), Londra: Allen Lane the Penguin Press, Ekim 2014.

Bu konumuyla birlikte düşünülüğünde Wolf’un “küreselleşme ile liberalizasyon arasındaki etkileşimin finansal istikrarı bozmuş olduğunu” teslim ettiği ve bakış açısındaki köklü değişimi sergilediği “Dönüşümler ve Şoklar” kitabının ilgi uyandırması doğal. Ancak kitabın entelektüel dürüstlük ve cesaretin ötesine geçen ve son yıllarda çoğalan küresel krizi konu alan diğer kitaplardan farklılaştıran başka meziyetleri de bulunuyor.

Birincisi, kitap küresel çapta krizi hazırlayan koşulları, krizin patlak vermesini ve kriz sonrası dönemi son derece kapsamlı bir biçimde inceliyor. İkincisi, yapılan analiz hem makro, hem mikro boyutlara sahip oluşuyla, hem finans dünyasını, hem kamu otoritelerini ele almasıyla farklılaşıyor. Üçüncü olarak, oldukça geniş bir çerçevede farklı kişilerin fikir ve değerlendirmeleri hakkaniyetli ve dengeli bir biçimde sergileniyor. Ayrıca Wolf’un önerileri her durumda ilk akla gelen, basmakalıp fikirlerden ibaret değil; somut, köşeli, hatta zaman zaman keskinliği ile dikkat çeken açık seçik öneriler. Bu nitelikleriyle “Dönüşümler ve Şoklar” karar alıcılar, araştırmacılar ve öğrenciler için uzunca bir süre referans kitaplardan biri olacak.

Kitap “Geçmiş bambaşka bir ülkedir” cümlesiyle başlarken bir defterin de kapandığını ilan ediyor. Artık politikacıların gururla, iktisatçıların âlmane bir tavırla krizler döneminin sona erdiğini söylediği, Batıda son 200 yılın en uzun istikrarlı büyüme devri sona erdi. Koşullar tamamen değişti. Bu durum önceden görülemedi, çünkü ufku rasyonel aktörler, etkin piyasalar ve genel denge ile sınırlı

ekonomi dünyası, ekonominin makro düzeyde işleyişini ve finansal riskleri doğru kavramaktan uzaktı. Wolf sadece kriz öncesi dönemin ekonomisi ve ekonomi anlayışına karşı olumsuz görüş bildirmekle yetinmiyor. Krizden bu yana yapılanlar ve yapılması gerekenler arasındaki makas açısından da oldukça karamsar. Krizin açığa çıkardığı ekonomik fay hatları, zaaf ve kırılganlıklar karşısında alınan önlemleri değerlendirirken “sürdürülebilir bir yola girdik mi?” diye soruyor ve kitap boyunca bu sorunun cevabının neden “hayır” olduğunu vurguluyor.

Üç kısımdan oluşan kitabın ilk kısmı “Şoklar” üzerine. Wolf bu kısımda krizi ve krizi izleyen dönemi ele alıyor. Burada Wolf’un amacı tarihsel bir döküm çıkarmak değil, 2007’den itibaren gelişmiş ülkelerde patlak veren finansal krizin 2014 yılının dünyasını nasıl şekillendirdiğini ortaya çıkarmak. “Şoklar” üç bölüm halinde, önce gelişmiş Batıyı, ardından özel olarak Euro bölgesini ve son olarak da yükselen ekonomileri inceliyor. Finansal krizin olağanüstü şiddetini ortaya koyduktan sonra Batı ülkelerinde krize karşı alınan önlemlerin, bankacılık sistemindeki kurtarma operasyonlarının, eşi görülmedik parasal genişlemenin ve devasa mali açıkların muazzam boyutlarını sergiliyor.

Wolf, bu önlemler sayesinde krizin Büyük Bunalım’a benzer bir karakter kazanmasını engellediğini teslim ediyor ama önlemlerin her şeye rağmen yetersiz kaldığını da belirtiyor. Nitekim önlemlerin çapına rağmen gelişmiş ülke ekonomileri hala sağlıklı bir görüntü kazanabilmiş değil: Talep zayıf, harcamalar ancak özel kesim borcunun tehlikeli biçimde yükselmesi pahasına artıyor, işsizlik yüksek, verimlilik artışı düşük. Finansal reformlar özü itibarıyla kırılgan olan bir sistemi ayakta tutmayı amaçlıyor. İnatçı bir düşük büyüme “Japon hastalığının” bütün Batı ekonomilerini tehdit ettiğini düşündürüyor. Wolf’a göre 2008’de kredi akışının kesintiye uğraması Euro bölgesinin yapısal zaafalarını ortaya çıkardı. Bu yapısal zaafardan da beslenen yetersiz ekonomi politikası müdahaleleri tam bir çöküşü engellemekten fazlasını yapamadı. Krizden çıkışa yönelik adımlarda kısmi başarılar sağlansa da, ne daha güçlü bir birliğe doğru ileriye, ne ülkelerin parasal bağımsızlığa doğru geriye gitmesi mümkün görünmediği için Avrupa projesi hala bıçak sırtında duruyor.

Birinci kısmın son bölümünde ele alınan yükselen ekonomiler ise kriz sırasında ve ertesinde nispeten dayanıklı olduklarını göstermiş olmalarına rağmen Wolf

bu ülkelerin üzerinde kara bulutların dolaştığını saptıyor. Çin ve Hindistan da dâhil olmak üzere bu ülkelerde özel ve kamu borçlarının yükselişi ve bir varlık balonu oluşması kaygı yaratmaya başlıyor. Sermaye akımlarındaki geligitler, ya yerel paranın değerlenmesiyle rekabet gücünün aşınmasına ya da tersi durumda borç geri ödemelerinde sıkıntıların artmasına yol açıyor. En önemlisi, kısa vadeli dalgalanmalar bir yana, uzun dönem büyüme hızının düşmeye başladığının işaretleri görülüyor.

Kitabın ikinci kısmı ekonominin çehresini değiştiren bu şokları hazırlayan dönüşümlere odaklanıyor. Arka planda, derinde gerçekleşen ve gerçekleştiği sırada tam olarak algılanmayan bu kaymalar, kırılmalar, dönüşümler iki bölümde inceleniyor. Wolf, ilk bölümde finansal kırılganlığın evrimine odaklanıyor. Finansal sistemleri kırılganlaştıran genel zaafaların analiziyle başlıyor ve ardından 2007’ye doğru sistemi krizin eşliğine getiren özel sebeplere yoğunlaşıyor. “Gölge bankacılığın” gelişmesini, finansal karmaşıklığın artışı, ahlaki zayıflıkların rolünü ve hükümetlerin krizle mücadele yaklaşımlarını masaya yatırıyor. Özel olarak enflasyon hedeflemesinin ekonomi idaresindeki sınırlılığını kavramadaki hatalara vurgu yapıyor.

Financial Times Baş Ekonomi Yorumcusu Martin Wolf, ekonomi basınında dünyanın en etkili birkaç ismi arasında sayılıyor. Eğitimini University College ve Oxford Üniversitesi’nde tamamladıktan sonra Nuffields College’da ekonomi alanında yüksek lisans derecesi aldı. 1971-81 yılları arasında Dünya Bankası’nda çalıştı. Bir süre Londra’da Ticaret Politikaları Araştırma Merkezi’nde yöneticilik yaptıktan sonra 1987 yılında Financial Times ekibine katıldı. 1990’dan bu yana gazetenin yayın yönetmeni yardımcılığını, 1996’dan bu yana da baş ekonomi yorumcusu görevlerini sürdürüyor. Martin Wolf, finansal krize kadar küreselleşmenin ve serbest piyasaların en önde gelen savunucularından biri oldu. Krizle birlikte Keynesçiliğin yeniden canlanmasında da belirgin bir katkısı oldu.

Artık politikacıların gururla, iktisatçıların âlimane bir tavırla krizler döneminin sona erdiğini söylediği Batıda son 200 yılın en uzun istikrarlı büyüme devri sona erdi. Koşullar tamamen değişti. Bu durum önceden görülemedi, çünkü ufku rasyonel aktörler, etkin piyasalar ve genel denge ile sınırlı ekonomi dünyası, finansal riskleri doğru kavramaktan uzaktı

Ancak Wolf'a göre krize karşı dayanıksızlığı sadece finansal sistemin sorunları çerçevesinde açıklamak doğru olmaz. Finansal kırılganlığın altında yatan küresel ekonomik gelişmeler ve birbiriyle bağlantılı bir dizi ekonomik kayma, dönüşümlere ayrılan kısmın ikinci bölümünü oluşturuyor. Bu bölümün merkezinde "küresel tasarruf bolluğu" ile bunun yarattığı kredi balonu ve küresel dengesizlikler bulunuyor. Yükselen ekonomilerden gelişmiş ülkelere sermaye ihracı ve bu sermayenin Batıda verimli bir şekilde kullanılamaması Wolf'a göre küresel dengesizliklerin can alıcı bir cephesini oluşturdu. Bu dengesizlik, düşük faizin etkisiyle varlık fiyatlarında hızlı bir yükselişe, arkasından da bir balona yol açtı. Sermaye ve emek arasında ve çalışanların kendi içinde gelir dağılımındaki bozulma da bu sürece katkı yaptı. Wolf nedenlerle sonuçları karıştırmamak, mesela gevşek para politikalarını esas sorumlu olarak görmemek gerektiği konusunda uyarıyor: Dengesizliklerin temelinde liberalizasyon, teknolojik dönüşüm, yaşlanma, artan eşitsizlik ve gelişmiş ülkelerde yatırım iştahının zayıflaması yatıyor.

Wolf çözüm önerilerini kitabın üçüncü kısmında dört bölüm halinde okurlara sunuyor. Öncelikle krizle mücadelenin en bariz niteliğinin makro politikalar alanında da, finans sektörü reformu konusunda da Euro bölgesi meselesinde de, 'kervanın tekrar yola koyulması için' gerekenlerin sadece asgarisini yapmak olduğunu söylüyor. Bunun anlaşılır olduğunu, ama hem krizden çıkışı zayıflatacağını, hem de yeni ve daha büyük krizlerin oluşmasını engelleyemeyeceğini belirtiyor.

Wolf üçüncü kısmın ilk bölümünde yeni ekonomik fikirler için Avusturya okulu ve post-Keynesçiler başta olmak üzere ana akım dışı iktisatçıların çok daha geçerli bir genel çerçeve sunduğunu savunuyor. Sonraki bölümde finans sektöründe reform için önerilerini sıralıyor. Üçüncü olarak yerel ve küresel ölçekte ekonominin canlandırılması meselesini ele alıyor. Euro bölgesine yönelik önerilerini de ayrı bir bölümde toparlamış.

Wolf'un iyi gerekçelendirilmiş ve açık seçik ifade edilmiş önerileri arasında şirketlerin nakit biriktirmelerini engelleyici önlemler, faiz ödemelerinin vergiden düşülmesine son verilmesi, küresel ölçekte "finansal parçalama" ile uluslararası bankaların ölçeğinin küçültülmesi, Avrupa'da devlet borçlarının kitlesel olarak "eurobond" enstrümanı kullanılarak yeniden yapılandırılması, borçlanma sözleşmelerinin radikal bir reformla hisse senetlerine daha benzer bir yapıya kavuşturulması ve nihayet kısmi karşılık bankacılığının kaldırılması yoluyla ekonomide para yaratma işinin bütünüyle devletlere bırakılması yer alıyor.

Wolf'un önerileri bir açıdan son derece radikal. Öyle ki mevcut ulusal ve uluslararası siyasi yapı çerçevesinde hayata geçirilmeleri pek mümkün görünmüyor. Öte yandan bu öneriler ile krizin en temel yapısal belirleyenleri olarak değerlendirdiği, gelir eşitsizliği, teknoloji, nüfusun yaşlanması, yatırım iştahının azalması gibi meseleler arasındaki bağlantı oldukça zayıf. Bu açıdan da Wolf'un, önerilerinin yeterince radikal olmadığı düşünülebilir. Elbette yarının ne göstereceği konusunda bir kehanette bulunulamaz. Ancak mesele Wolf'un betimlediği ölçüde derinse ve yeterince derine inemeyen Wolf'un önerilerinin bile uygulanma şansı pek yoksa geleceğe ilişkin karamsar olmak için epey gerekçe var demektir.

Hayatın her alanında Kadooğlu Holding yanınızda.

1977 yılında küçük bir işletme olarak, hayallerimizle birlikte çıktığımız yolda akaryakıttan gıdaya, yenilenebilir enerjiden gayrimenkul alanındaki yatırımlara kadar, bir çok alanda sürekli gelişme, geliştirme heyecanı ile büyüdük. Bugün, 1200'den fazla çalışanımız, 40'ı aşkın ülke ile kurduğumuz ticari ilişkiler ve Türkiye'nin adını gururla taşıyan markalarımızla hız kesmeden gelişmeye devam ediyoruz. Bundan sonra da hayallerimizi önümüze alarak insanımıza, ülkemize ve geleceğimize yatırım yaparak, hayatın her alanında yanınızda olmaya devam edeceğiz.

Contributing for a **sustainable future**

